T.C.
İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI

3-6 YAŞ ÇOCUKLARIN SOSYAL YETKİNLİK VE DAVRANIŞ PROBLEMLERİNİN EBEVEYNLERİNİN ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI VE ERKEN DÖNEM UYUM BOZUCU ŞEMALARIYLA İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SENA ÖNCEL ÖZSOY

İSTANBUL – 2023

T.C.
İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI

3-6 YAŞ ÇOCUKLARIN SOSYAL YETKİNLİK VE DAVRANIŞ PROBLEMLERİNİN EBEVEYNLERİNİN ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI VE ERKEN DÖNEM UYUM BOZUCU ŞEMALARIYLA İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SENA ÖNCEL ÖZSOY

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Kahraman GÜLER

İSTANBUL – 2023

KABUL VE ONAY

Sena Öncel Özsoy tarafından hazırlanan "3-6 Yaş Çocukların Sosyal Yetkinlik ve Davranış Problemlerinin Ebeveynlerinin Çocukluk Çağı Travmaları Ve Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalarıyla İlişiklisi" adlı tez çalışmasının savunma tarihi 19.07.2023 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen jüri tarafından oy birliği /oy çokluğu ile İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Bilim Dalı Yüksek Lisans olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	İmza
Danışman	
	……
Üye	
	……
Üye	
	……
Üye	

İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun …….. tarih ve …….. sayılı kararıyla onaylanmıştır.

……..

Doç. Dr……

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Sena ÖNCEL ÖZSOY

19.07.2023

ÖN SÖZ

Tez yazım sürecim boyunca bilgilerini ve desteğini benden esirgemeyen, sabrıyla ve yardımlarıyla bana destek olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Kahraman GÜLER hocama teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Meslek hayatımda beni her zaman destekleyen, yanımda duran, birçok ebeveyn ve çocuk ile tanışmama vesile olan Psk. Cihan Çelik'e tüm kalbimle teşekkür ederim.

Tüm eğitim ve iş hayatım boyunca maddi ve manevi olarak yanımda olan, sevgilerini ve emeklerini kalbimde hep hissettiğim ve bugünlere ulaşmamda bana koşulsuz yardımcı olan aileme tüm katkıları için sonsuz minnettarım.

Sena ÖNCEL ÖZSOY

19.07.2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR ..... **i**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **ii**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
GİRİŞ **1**
BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE **8**
1.1. Sosyal Yetkinlik 8
1.2. Sosyal Yetkinliğin Sınıflandırılması 9
1.3. Sosyal Yetkinliğin Çocuğun Gelişimindeki Önemi 9
1.3.1. 3-6 Yaş Çocuklarında Sosyal Yetkinliğin Gelişimi 10
1.4. Davranış Problemleri 13
1.5. Davranış Problemlerinin Oluşumunu Etkileyen Faktörler 15
1.6. Çocukluk Çağı Travmalarının Epidemiyolojisi 18
1.7. Çocukluk Çağı Travmalarının Etkileri 20
1.8. Çocukluk Çağı Travmalarını Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar 21
1.8.1. Psikolojik Model 21
1.8.2. Sosyolojik Model 21
1.8.3. Ekolojik Model 22
1.9. Çocukluk Çağı Travma Türleri 22
1.9.1.İstismar 23
1.9.2. İhmal 25
BÖLÜM 2: ŞEMA TERAPİ **30**
2.1. Şema Terapi Modeli 30
2.2. Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar 33
2.3. Erken Dönem Uyum Bozucu Şemaların Özellikleri 36
2.4. Erken Dönem Uyum Bozucu Şemaların Kökenleri 37
2.5. Şema Alanları ve Şemalar 38
2.6. Uyum Bozucu Baş Etme Biçimleri ve Tepkileri 48
BÖLÜM 3: YÖNTEM **52**
3.1. Araştırmanın Modeli 52
3.2. Araştırmanın Örneklemi 52
3.3. Veri Toplama Araçları 52

3.3.1. Sosyodemografik Bilgi Formu 52
3.3.1.1. Young Şema Ölçeği Kısa Form-3 (YŞÖ-KF3) 52
3.3.1.2. Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ) 53
3.3.1.3. Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 (SYDD-30) 54
3.4. Araştırma Verilerinin Toplanması 54
3.5. Verilerin Analizi 55
BÖLÜM 4: BULGULAR 57
BÖLÜM 5: TARTIŞMA 67
SONUÇ VE ÖNERİLER 77
KAYNAKÇA 80
EKLER 103
ÖZ GEÇMİŞ 112

KISALTMALAR

BKB : Borderline Kişlik Bozukluğu

Cİ : Cinsel İstismar

CTS : Childhood Trauma Scale

ÇÇTÖ : Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği

Çİ : Çocuk İstismarı

DEHB : Dikkat Eksikliği ve Hiperktivite Bozukluğu

Dİ : Duygusal İstismar

Fİ : Fiziksel İstismar

NSA : National Security Agency

NSA-R : National Survey of Adolescents-Replication

SCBE-30 : Social Competency and Behavior Evaluation-30

SYDD-30 : Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği

WHO : Dünya Sağlık Örgütü

YSQ-S3 : Young Schema Scale Short Form-3

YŞÖ-KF3 : Young Şema Ölçeği Kısa Form-3

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 : Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Young Şema Ölçeği, Çocukların Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeğinin Normallik Analizi Bulguları.....56
Tablo 2 : Çocukların Demografik Özellikleri.....57
Tablo 3 : Katılımcıların Demografik Özellikleri.....58
Tablo 4 : Çocuklarının Sosyal Yetkinlik ve Davranış Problemleri Ölçeği ile Babaların Şema Ölçeği Arasındaki İlişki.....59
Tablo 5 : Çocuklarının Sosyal Yetkinlik ve Davranış Problemleri Ölçeği ile Babaların Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği Arasındaki İlişki.....61
Tablo 6 : Çocuklarının Sosyal Yetkinlik ve Davranış Problemleri Ölçeği ile Annelerin Şema Ölçeği Arasındaki İlişki.....62
Tablo 7 : Çocuklarının Sosyal Yetkinlik ve Davranış Problemleri Ölçeği ile Annelerin Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği Arasındaki İlişki.....63
Tablo 8 : Cinsiyete Göre Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğinin Karşılaştırılması.....64
Tablo 9 : Cinsiyete Göre Anne-Babaların Şema Ölçeğinin Karşılaştırılması.....65
Tablo 10: Cinsiyete Göre Çocuklarının Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeğinin Karşılaştırılması.....66

ÖZET

İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

3-6 Yaş Çocukların Sosyal Yetkinlik ve Davranış Problemlerinin Ebeveynlerinin Çocukluk Çağı Travmaları ve Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalarıyla İlişiklisi

Sena ÖNCEL ÖZSOY

Yüksek Lisans Tezi

Psikoloji Anabilim Dalı / Klinik Psikoloji Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Kahraman Güler

Temmuz, 2023 – 112

Bu araştırmada çocukluk çağı travmaları bireyin yaşamında patolojik izler bırakan yaşantılar olması sebebiyle ebeveynlerin çocukluk çağı travmaları ile şema terapi düzeylerinin, bu ebeveynlerin çocuklarının sosyal yetkinlik ve davranış düzeyleri ile olan ilişkisinin anlamlı olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemi 170 anne ve 170 baba olmak üzere toplam 340 kişiden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplamak için annelere va babalara Sosyodemografik Bilgi Formu, Young Şema Ölçeği Kısa Form-3 (YŞÖ-KF3), Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ) ve Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği (SYDD-30) uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre çocukların sosyal yetkinliklikleri ile ebeveynlerin çocukluk çağı travmaları ve erken dönem uyum bozucu şemaları arasında ilişki mevcuttur. Çocukların sosyal yetkinlik ile anne ve babalarının şema ölçeği arasındaki ilişkide annelerden elde edilen bulgular; başarısızlık, iç içe geçme, terk edilme ve kusurluluk/utanç şemaları arasındaki düşük düzey negatif korelasyonla ifade edilmektedir. Literatürde yer alan araştırmalarda çocukların sosyal yetkinliklikleri ile başarısızlık, terk edilme, utanç şemaları arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Kişilerin başarısızlık, terk edilme, utanç şemaları arttıkça sosyal yetkinliklerinde bir azalma görülmektedir. Çocukların sosyal yetkinlikleri ile annelerin çocukluk çağı travmaları ölçeği arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Anahtar kelimeler: Sosyal Yetkinlik, Davranış, Ebeveyn, Çocukluk Çağı Travma, Erken Dönem Şema

ABSTRACT

İstanbul Kent University

The Relationship of Social Competence And Behavioral Problems Of Children Aged 3-6 Years With Their Parents' Childhood Traumas And Early Stage Maladaptive Schemes

Sena ÖNCEL ÖZSOY

Master's Thesis

Department of Psychology / Clinical Psychology

Supervisor: Dr. Lecturer Kahraman GÜLER

July, 2023 - 112

In this study, it was aimed to examine whether the relationship between childhood traumas and schema therapy levels of parents and their children's social competence and behavior levels is significant, since childhood traumas are experiences that leave pathological traces in the life of the individual. The sample of the study is 340 people, 170 mothers and 170 fathers. Sociodemographic Information Form, Young Schema Scale Short Form-3 (YSQ-S3), Childhood Trauma Scale (CTS) and Social Competency and Behavior Evaluation-30 (SCBE-30) Scale were applied to the mothers and fathers to collect data in the study. According to the findings of the study, there is a relationship between children's social competencies and parents' childhood traumas and early maladaptive schemas. In the findings obtained from the mothers in the relationship between the social competence of the children and the schema scale of the mothers and fathers; The decline between failure, nesting, abandonment, and flaw/shame schemas is expressed by a negative correlation. In the studies in the literature, there is a negative relationship between children's social competencies and failure, abandonment and shame schemas. As people's schemas of failure, abandonment and shame increase, there is a decrease in their social competencies. There is a significant relationship between children's social competencies and mothers' childhood traumas scale.

Keywords: Social Competence, Behavior, Parenting, Childhood Traum, Early Stage Schema

GİRİŞ

Sosyalleşme, bireyin içinde yaşadığı toplumun normlarına uyum sağlamaya çalışarak sosyal açıdan yetkinlik kazanma sürecidir. Ayrıca sosyalleşme, sosyal duygusal gelişimin birbirinden ayrılamaz bir parçasıdır (Hops, 1983; Reicher, 2010). Okul öncesi dönem, çocuklar için sosyal beceri tutumlarından olumlu sosyal davranışlara ve arkadaşlık ilişkilerinden oyun oynamanın kurallarına kadar birçok becerinin edinildiği bir dönem olması itibariyle, bireyin yaşamında özellikle önemlidir. Çocukluk çağında sosyal yeterliliğin gelişimi hem çocukluk hem de yetişkinlik dönemi uyum becerilerinin şekillenmesi üzerinde yapıcı bir role sahip olduğundan uzmanlar ve araştırmacılar tarafından üzerinde durulan bir konu haline gelmiştir (Gouley vd., 2008).

Terim olarak "sosyal yeterlik", "sosyal beceriler" kavramı ile zaman zaman eş anlamlı olarak kullanılmasına rağmen, sosyal yeterlilik terimi daha geniş bir anlama sahiptir. Sosyal beceriler, davranışlara yöneliktir ve bir kimsenin birtakım sosyal ortamlarda başarılı bir biçimde yer almasına yönelik geliştirmesi gerekli olan belli davranışları ifade eder (Vahedi vd., 2009). Bir grubun ya da akranların göstermiş olduğu zorbalığa karşı koymak, yardım istemek ve problem çözmek bu davranış kalıbına örnek olarak verilir. Bireyin davranışlarının çevresini nasıl etkilediğinin farkında olması ve diğerlerinin ihtiyacına olan duyarlılığı, sosyal yeterlik kavramının ayırt edici yanlarını ifade eder. Daha fazla sosyal yeterlilik akranlar tarafından kabul, duygusal düzeyde sağlıklı bir noktada yer almak ve okula hazır bulunuş, sosyal ilişkiler ve uyum gibi okul yaşamına direkt olarak etki eden yeteneklerle ilişkilidir (Vahedi vd., 2012).

Okul öncesi dönem, diğer gelişim alanlarında (fiziksel, zihinsel, psikomotor, öz bakım) olduğu gibi sosyal-duygusal gelişim alanı yönünden de kritik bir öneme sahiptir. Okul öncesi dönemde edinilen bilişsel, sosyal-duygusal beceriler ve deneyimler çocuğun ileriki dönemlerde kazanacağı yeterliliklerin temelini oluşturmaktadır. 2 yaş sonrasında meydana gelen sosyal etkileşimler ile beraber birbirini tamamlayıcı ve karşılıklı yapılara sahiptir. Akranlar ile beraber oyunlarda koşmak ve kovalamak, bir oyunu oynamayı teklif etmek, rolleri başlatma ve uygulama noktasında gelişim göstermeyi sağlar (Cheng vd, 2021). Üçüncü yıl ile beraber dil becerisinin artması ile çocuklar sosyal yaşamlarında daha aktif bir noktaya gelirler. Bu yaş itibariyle çocuklarda sosyal yeterliliklerde belirgin bir ilerleme

meydana gelir. Süreç, anlam ya da temaların paylaşılması, sosyal yaşama dair kurallar, oyunlara daha geniş bir ağda katılma ve oyun temalarının çeşitlilik göstermesi gibi birçok alanda gelişim gösterir (Davis ve Qi, 2020).

Okul öncesi dönemde meydana gelen sosyal ve duygusal becerilerdeki eksiklik, çocuklarda akran ilişkileri başta olmak üzere çocukların okula uyum becerilerini, problem çözme becerilerini etkilemektedir. Ayrıca karşılanamayan bu eksiklikler çocuğun gelecek yaşamında benlik algısını olumsuz yönde etkilemekte ve depresyon, stres, uyum problemleri, yalnızlık gibi çeşitli sorunlara yol açmaktadır (Avcıoğlu, 2007; Gülay, 2009). Okul öncesi dönem, ilkokula ve devamında gelen eğitim yaşantısına hazırlık süreci olduğundan, bu dönemde zihinsel alandaki gelişim yeterli olarak sayılsa da çocukların sınıf etkinliklerine katılımını arttırmak, akran ilişkilerini geliştirmek, okula uyum becerilerini desteklemek için sosyal duygusal alandaki yeterliliklerin arttırılması gerekmektedir (Raver ve Knitzer, 2002).

Çocukların akademik becerileri ve sosyal yeterliliklerine dair yapılan boylamsal çalışmada Konold ve Pianta (2005), 964 okul öncesi çocuk çağında yer alan çocukla boylamsal bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre karşılıklı olarak tatmin edici arkadaşlıklar kurabilen, bulunduğu ortamın koşullarına uyum sağlayabilen, akranları ile iş birliği içinde olabilen çocukların, sınıf ortamına daha iyi entegre olabildiği bulunmuştur. Bu çocukların hem akademik becerileri hem de sosyal yeterlilikleri daha iyi gelişim göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlara bağlı olarak araştırmacılar, erken çocukluk dönemindeki sosyal becerilerin gelecek yaşantıdaki akademik becerilere katkıda bulunmasından dolayı, okul öncesi dönemdeki çocukların sadece akademik beceriler olarak değil, sosyal-duygusal becerileri olarak da değerlendirilmesinin gerekli olduğunu belirtmişlerdir (Özkaya, 2018). Sosyal ve duygusal yeterliliklerin geliştirilmesi ve ona göre ailede ve okulda eğitimler düzenlenmesi akademik başarının arttırılmasında önem arz etmektedir (Izard vd., 2001).

Denham (2003), duygu düzenleme becerilerinin sosyal yetkinliğe olan katkısı ile ilgili yapmış olduğu çalışmada, duygu düzenleme becerisi gelişmiş olan çocukların sosyal yetkinliklerinin de gelişmiş olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Rubin ve arkadaşları da okul öncesi dönemde duygu düzenleme becerileri yetersiz olan çocukların sosyal yeterlilik becerilerinin de düşük olduğunu belirlemişlerdir. Duygu düzenleme ve sosyal yetkinlik

birbiriyle iç içe geçmiş, birbirini tamamlayan ve birbirine paralel olarak gelişen becerilerdir (Rubin vd., 1995).

Küçük çocuklarda sosyal yeterlilik becerilerinin gelişimi, ebeveynleriyle aralarında var olan ilişkinin kurulması ile başlayarak kardeşler, akranlar ve diğer çevredeki insanlarla kurulan iletişime kadar devam eder. Ebeveynlerin çocuklarına göstermiş oldukları yakın ilişkileri, şefkatli ve yapıcı iletişim, güvenli bir ortamın varlığı ve sözel olarak olumlu geri bildirimler, uyulması gereken kuralların öğretilmesi ve sosyal olarak kabulün gerçekleşmesi noktasında önem teşkil eder (Deveci, 2011; Gander ve Gardiner, 2010; Özyürek vd., 2014). Okul öncesi dönemde sahip olunan olumlu ebeveyn çocuk ilişkisi, daha sonraki dönemlerde çocuğun sosyal olarak konumunun daha olumlu bir noktaya ilerlemesine katkı sağlar. Bu sayede çocukla etkili bir düzeyde kurulan iletişim, akranları ve diğerleri ile olan etkileşimi kurmaya yönelik gerekli olan temel becerilerin ve davranışların kazanılması noktasında fayda sağlar (Arnold vd., 2012; Denham vd., 2012; Downs ve Strand, 2008; Howse vd., 2003; Trentacosta vd., 2006; Scaramella ve Leve, 2004). Sosyal ve duygusal becerilerin akademik becerileri etkilediğini belirten Mccabe ve Altamura (2011), yapmış olduğu çalışmada sosyal ve duygusal yetkinlikten yoksun çocukların, içinde bulunduğu gruba uyum sağlayamayacağını, grup içerisinde istenmeyeceğini, bu yüzden okul ortamında uyumsuzluk sorunlarının yaşanacağını ve bu durumun da çocuklarda akademik olarak hazırlıksız olma ve başarısızlık duygusu hissettireceğini belirtmişlerdir. Bu nedenle erken yaşta sosyal ve duygusal becerilerin desteklenmesinin ne kadar önemli olduğu bu çalışmayla vurgulanmaktadır.

Çocukların sosyal beceri geliştirmiş olmaları sosyal yetkinliğe ulaşmak için gerekli olan basamaklardan biridir. Sosyal yetkinlik düzeyi ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde sosyal yetkinliklerin çeşitli değişkenlerle ele alındığı görülmektedir. Yapılan araştırmalar incelendiği zaman literatürde konuya ilişkin birçok değişken ele alınmıştır. Arkadaşlık ve akran ilişkileri ile sosyal yetkinlik düzeyi arasındaki ilişkide Çorbacı-Oruç, 2008; Gülay, 2011; Lemmon ve Green, 2015; Öneren Şendil, 2010; Saitoğlu 2020; Sürmeli, 2018; Sette vd., 2014; Uz Baş ve Siyez, 2011 çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır. Bu çalışmalardan elde edilen bulgular sosyal yetkinlik düzeyinde var olan artışla arkadaşlık ve akran ilişkilerinin pozitif yönde olduğudur.

Okul öncesi dönemde çocukların sosyal yetkinliği ile sosyoekonomik ilişkiyi inceleyen çalışmalarda çocukların yaşı, cinsiyeti, okul öncesi eğitim alıp almadığı, okul öncesi eğitim süreleri ve gelir düzeyleri değişkenleri ile incelemişlerdir. Çocukların sosyal yetkinlikleri ile ilgili değişkenler arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur (Bülbül, 2008; Diener ve Kim, 2004; Efthymia ve Konstantinos, 2018; Elibol, 2008; Gür vd., 2015; Jeon ve Neppl, 2019; Öztürk, 2008; Posada vd., 2019).

Sosyal yetkinlik ile ebeveyn stilleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda elde edilen bulgulara göre ebeveynlerin demoktratik ve otoriter ebeveynlik stilleri ile çocukların sosyal yetkinlikleri arasında pozitif olumlu bir ilişki söz konusudur. Ancak ihmalkar ebeveynlik ile sosyal yetkinlik arasındaki ilişki negatif kolerasyona sahiptir (Akaydın, 2019; Altay ve Gure, 2021; Arı ve Yaban, 2016; Carapito vd., 2018; Crockenberg vd.; 2007; Gadaire vd., 2016; Gözükırmızı; 2019; Gülez, 2018; Kındıroğlu ve Yaşar Ekici 2019; Ren ve Edwards, 2017; Saltalı ve Arslan, 2012).

Bir çocuğun kabul gören inanç, değer, davranış standartlarını edinme sürecinde ebeveynleri dışında, eğitim sistemi ve arkadaşlık ilişkileri gibi başka belirleyiciler de mevcuttur. Ancak çocuğun ilk etkileşim ağının ailesi ve çevresi olmasına bağlı olarak anne babaların sosyalizasyon davranışları, en temel belirleyici olarak görülmeye devam etmektedir. Çocuğun içine girdiği aile ortamı, ailenin yapısı, saygınlığı, ebeveynlerin kendi aralarındaki uyumu, ailenin gelir düzeyi ebeveynlerin davranışlarını besleyen ailevi unsurlardır (Hergüner vd. 2011; Karaosmanoğlu, 2002).

Aile, sahip olduğu kültürel ve sosyal sermaye ile çocuğun hayatında etkili olmaktadır. Ailenin sahip olduğu yapının ve ebeveynlerin sağlıklı olması beraberinde çocuğun birçok alanda gelişim göstermesine olanak tanır. Araştırmacılara göre çocukların sosyal, psikolojik ve biyolojik gelişim düzeylerinin sağlıklı şekilde ilerleyebilmesi için aile ikliminin önemli bir değişken olduğunu söylemiştir. Dengeli ve sağlıklı aile iletişimi; ebeveynler arasındaki uyum, dozunda kontrol ve talepkarlık, kabul, sıcak ilgi, samimiyet ve açık iletişimdir. Çocuğun temel bakım, beslenme, sağlık, eğitim ihtiyaçlarını öncelikle karşılayan ebeveynin, çocuğun olgunlaşması, özerkleşmesi için ihtiyacı olan sevgi ve ilgiyi de sağlaması önemlidir. Ailesinin çocuğa sağladığı ortam onun yetişkin yaşamının belirleyicisidir (Kındıroğlu ve Yaşar Ekici 2019; Kındıroğlu 2018).

Uyumlu sıcak bir aile ortamı, çocuğun kendi ayakları üzerinde durabilen, problemlerle başa çıkabilme gücüne sahip, insanlarla sevgi ve güven ilişkileri kurabilen bir yetişkin olmasına yapılan bir yatırımdır. Her evde aile düzeni bu şekilde dengeli gitmemektedir. Çocuklar yetişkinlerden, bu araştırma özelinde ebeveynlerinden, ihtiyacı olan sıcak ilgi ve kabulü göremeyebilmektedir. Ebeveynler farkında olarak ya da olmayarak çocuğun psikososyal gelişimini olumsuz etkileyen davranışlar sergileyebilmektedir (Andreassen ve Pallesen, 2014). Örneğin; kontrolü sağlamak adına çocuklara fiziksel veya sözel cezalar vermektedirler. Çocuk, doğduğu andan itibaren her ortamda kötü muameleyle karşılaşabilmektedir. Bu araştırma; çocukların maruz kaldığı kötü muamelelerin, istismarın, ihmalin ve bunun yetişkin yaşamındaki ebeveynlik davranışlarına nasıl yansıdığıyla ilgilidir. Çocuğun ihmal ve istismarı en genel anlamıyla çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyen, toplumsal ve hukuksal olarak kabul edilmeyen her türlü yetişkin davranışıdır (Akaydın, 2019; Polat, 2007).

Aile içinde istismara maruz kalan çocukların sosyal ilişkilerinin olumsuz bir etki ile karşılaşması söz konusudur. Bu duruma maruz kalan çocuklarda agresif tepkiler görülmektedir (Ezen ve Açıkgöz, 2017). Anne ve babanın yaşının çok genç olması, kalabalık ve çok çocuklu aileler, işsizlik, alkol veya madde kullanımı, ruhsal ve fiziksel hastalıklar ebeveynlerin, çocuğun sosyal ve psikolojik iyi olma halini bozacak eylemlere kalkışma ya da eylemsizliklere yönelmesine sebep olabilmektedir (Gamsız Bilgin, vd., 2004). Anne ve babanın tutumları, çocuğun kendilik algısını ve dünyayı algılamasını, olaylar karşısındaki tepkilerini şekillendirmektedir. Yaşamın ilk altı yılındaki deneyimlerinin izleri kalıcı olmaktadır (Yavuzer, 2003) ve çocuğun maruz kalabileceği ihmal ve istismar, psikolojik travma kapsamında değerlendirilmektedir. Ebeveynlerin çocuk yetiştirmedeki sorumluluğu sağlıklı nesillerin devam etmesi ile ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle, yetişkin yaşamına özellikle ebeveyn davranışlarına taşınacak kötü muamele deneyimlerinden çocukların korunması kuşaklar arası aktarım açısından da önem taşımaktadır (Şar vd., 2020). Literatürde hem çocukluk dönemi travmalarını hem de çocuk yetiştirme tutumlarını inceleyen birçok araştırma mevcuttur.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada çocukluk çağı travmalarının bireyin yaşamında patolojik izler bırakan yaşantılar olması sebebiyle ebeveynlerin çocukluk çağı travmalarının ve erken dönem uyum

bozucu şema düzeylerinin, bu ebeveynlerin çocuklarının sosyal yetkinlik ve davranış düzeyleri ile olan ilişkisinin anlamlı olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Literatür incelendiğinde çocuk yetiştirme tutumlarının sıklıkla bağımsız değişken olarak ele alındığı, çocuk ve ergen gruplarında algılanan anne baba tutumlarıyla çalışıldığı görülürken ebeveyn gruplarıyla uyguladıkları çocuk yetiştirme tutumlarının ve kendi çocukluk dönemi travmatik yaşantılarının tutumlarına olan etkisinin daha sınırlı sayıda ele alındığı görülmektedir (Brand vd., 2016). Bu bağlamda araştırmanın, sınırlı sayıdaki araştırmaların arasında referans bir çalışma olarak yerini alacağı düşünülmektedir.

Çocukluk çağı travmaları ile çocuk yetiştirme tutumları, hangisinin sebep hangisinin sonuç olduğu ayırt edilemeyen bir kısır döngü halini almıştır. Ebeveyn tutumlarında kuşaktan kuşağa aktarılan kırılamayan bir zincir söz konusudur. Ney (1989), çocuk istismarının en trajik yönünün bir kuşaktan diğerine geçmesi olduğunu söyler. Sağlıklı nesillerin devamlılığını sağlayabilmek için ebeveynlerin travmatize edici özelliklerinden kurtulması gerekmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın hipotezleri şöyledir:

H1: Annelerin çocukluk çağı travmaları ile çocuklarının sosyal yetkinlik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Babaların çocukluk çağı travmaları ile çocuklarının sosyal yetkinlik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Annelerin erken dönem uyum bozucu şemaları ile çocuklarının sosyal yetkinlik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Babaların erken dönem uyum bozucu şemaları ile çocuklarının sosyal yetkinlik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırmanın Sayıltıları

- Araştırma kapsamında kullanılan ölçekler geçerli ve güvenilirdir ve araştırmanın amacına uygun ölçeklerdir.

- Araştırmaya katılan bireylerin evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma sonuçları katılımcıların kişisel yanıtları ile sınırlıdır.
- Araştırma sonuçları sosyodemografik bilgi formunun ve kullanılan ölçeklerin ölçtüğü nitelikler ile sınırlıdır.

BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sosyal Yetkinlik

Biyopsikososyal bir varlık olan insanın gelişimi insan ile yakın çevresinde bulunan kişi, nesne ve semboller arasındaki karşılıklı etkileşim süreçleri (proximal processes) ile gerçekleşir. Bronfenbrenner ve Evans (2000), etkileşim süreçlerini gelişim motorları olarak düşünülebileceğini ve iki ana gelişimsel sonuç ile ayırt edilebileceğini belirtir. Bunlar yetkinlik (competence) ve yetkinliğin tam tersi olan (dysfunction) durumlardır. Yetkinlik, kişinin kendi davranışını, durumlara ve gelişimsel alanlara göre yönetebilecek bilgi ve beceriye sahip olması ve bununla birlikte kendi davranışlarını yönetme ve yönlendirme yeteneğidir. Yetkin olamama (dysfunction) ise durumlar ve gelişimin farklı etki alanları arasında davranışın kontrolünü ve entegrasyonunu sağlamadaki zorlukların tekrarlayan yansımalarıdır (Bronfenbrenner ve Morris, 1998'den akt. Bronfenbrenner ve Evans,2000).

Sosyal yetkinlik; iyi ayarlanmış, esnek, duygusal açıdan olgun ve sosyal uyumun prososyal tarafına yönelik sergilenen davranışları ifade eder. Başka bir deyişle aile bireyleri ve akran grupları gibi sosyal ilişkilerde olumlu davranışlar sergileyebilme ve kendini olumlu hissedebilme kapasitesidir (Raver ve Zigler,1997; LaFreniere ve Dumas,1996). Rubin ve Krasnor (1992) sosyal yetkinliği "Zaman içerisinde ve durumlar arasında başkalarıyla olumlu ilişkiler sürdürürken, sosyal etkileşimde kişisel hedeflere ulaşma yeteneği" olarak tanımlamıştır. Okul öncesi dönemde sosyal yetkinlik davranışları; oyunu başlatabilme, bir oyuna katılabilme, akranlar ile olumlu iletişim kurabilme, çatışma durumlarında çözüm üretebilme gibi sosyal etkileşimler yoluyla oluşan davranışları içerir (Rose-Krasnor, 1997; Howes ve Matheson, 1992; Asher ve Coie, 1990).

Sosyal yeterlik, kişi tarafından gösterilen performansın belirli bir görevde başarılı olmak için yeterli olması şeklinde de tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak sosyal yeterliliğin sosyal beceriler ve sosyal hedefler olmak üzere iki ana unsura sahip olduğu söylenebilir. Sosyal hedefler, kişinin sosyal durumlar içerisinde ve kişilerarası etkileşim sürecinde ulaşmak istediği hedeflerdir. Sosyal beceriler ise çeşitli iletişim ortamlarında sosyal davranışları bilerek sosyal bağlama uygun olarak kullanma becerileridir (McFall,1982, akt. Çorbacı-Oruç,2008).

1.2. Sosyal Yetkinliğin Sınıflandırılması

Sosyal ve duygusal yetkinlik, bir bireyin hayatı boyunca sürekli olarak gelişen sosyal ve duygusal yönetim becerileri ile anlama becerilerini içeren bir olgudur. Öğrenme, öğrenme süreçleri, problemleri çözebilme ya da diğer insanlarla ilişki kurma gibi farklı beceriler sosyal yetkinlik kapsamı içinde ele alınabilmektedir. Çocuklarda sosyal yetkinliğin gelişimi, duygu düzenleme becerisinin elde edilmesiyle de oluşmaktadır (Yavuzer, 2019).

Eisenberg ve Fabes (1998), çocuklarda erken yaşlarda bile görülebilecek davranış problemlerine ve saldırganlık gibi dışavurumlarına, duygu düzenleme becerilerini elde etme süreçlerindeki herhangi bir sektenin sebep olabileceğini öne sürmektedir. Çocukların sosyal yetkinliklerinin gelişiminin gerektiği gibi gerçekleştiği, yaşıtları ve büyükleri ile olumlu ilişkilere sahip olabilen, özgüveni gelişmiş, ebeveyni ile güçlü duygusal bağ kurabilmiş ve paylaşma becerisi gibi özelliklere sahip olmaları ile anlaşılmaktadır (Yavuzer, 2019).

1.3. Sosyal Yetkinliğin Çocuğun Gelişimindeki Önemi

Sosyal yetkinlik ve sosyal gelişim, bebeklikten itibaren bedenin ve çevrenin farkındalığının artması ile başlamaktadır. Sosyalleşme, bebeklerde üçüncü aydan itibaren görülebilmeye başlamaktadır. Bu dönemde bebekler, nesneleri birbirlerinden ayırt edebilmekte ve insanların farklarını algılayarak farklı tepkiler geliştirmeye başlamaktadır (Achenbach vd., 2005). Artık insan seslerine tepki verebilen, sese doğru dönebilen bebekler sadece dokunulduğunda gerçekleşen refleksif gülümsemenin yanında, sosyal olarak başkalarına tepki niteliğinde de gülümseyebilmeye başlamaktadırlar. Sosyal gülümseme, sosyal gelişimin ve dolayısıyla sosyal yetkinlik gelişiminin başlangıcı olarak görülmektedir (Yavuzer, 2016).

Sosyal çevrenin gelişim göstermesi sekizinci ayın sonuna doğru önemli bir gelişme gösterir. Bu dönemde anne ve babanın en yakında olduğu çevreleri, zaman içinde diğer yakınları da eklemeye başlamaktadır. Bu dönemde yabancı biriyle karşılaştığında ağlayabilen çocuk, zamanla çevresini genişletmektedir (Aydın, 2018).

Diğer çocuklarla olan sosyal etkileşim 2 yaşında ortalama %10, 4 yaşında %20 ve 7-11 yaşlarında %40'a ulaşacak şekilde ilerleme gösterir. Bu noktada çocukların 3 ile 6 yaş

arasında göstermiş oldukları performans daha sonraki süreçte gösterecekleri performansı büyük ölçüde belirleyici etkiye sahiptir (Yavuzer, 2016).

1.3.1. 3-6 Yaş Çocuklarında Sosyal Yetkinliğin Gelişimi

Elliott ve Gresham (1984)'a göre sosyal beceriler çocukların iş birliği, iddia ve özdenetim özellikleri değerlendirilerek ölçülebilir. İş birliği, bireylerin faaliyetlerini organize bir şekilde geliştirdikleri ve ortak bir hedefe ulaşmak için birbirleriyle etkileşime girdikleri sosyal bir etkileşimdir. Başkalarına yardım etme, ortaklık yapma, kural ve emirlere uyma gibi davranışları içerir. Onaylama, başkalarından bilgi alma ve kendilerini onlara tanıtma gibi davranışları başlatmayı içerir. Kendini kontrol, kişisel duyguların ifadesidir ve çeşitli durumlarda çocuğun uygun tepkiler vermesini gerektiren davranışlardan da oluşur.

Okul öncesi dönem sosyal ve duygusal gelişim için kritik dönemlerden biri olarak kabul edilir. Okul öncesi dönemde çocuklar, etkili bir performans, uyum, eğitim ve yaşam kalitesinde iyileşme için sosyal beceriler kazanırlar. Bu yaşta çocuklar sosyal ve kişisel beceriler geliştirir, problem çözme becerileri kazanır, akademik olarak gelişir ve arzularını ve duygularını ifade etmeyi öğrenirler. Bu dönemdeki sosyal becerilerdeki eksiklikler, içselleştirme ve dışsallaştırma davranış bozukluklarına, düşük akademik performansa, kişilerarası ilişkilerde uygunsuz uzlaşmaya, eğitimsel ve bilişsel bozukluklara, izolasyona ve yaşamın ilerleyen dönemlerinde psikolojik sorunlara yol açabilir. Araştırmacılara göre 3-6 yaş arası dönem olarak ifade edilen okul öncesi dönemde sosyal becerilerin gelişimi; aile ekonomik geliri, ebeveyn eğitim düzeyi, ebeveyn yaşı, ev ve okul ortamı, akran ilişkileri ve sosyokültürel arka plandan önemli ölçüde etkilenir. Buna bağlı olarak çocukluk sorunları, bu hassas yaşam döneminde çocukların ihtiyaçlarına dikkat edilmemesine bağlanabilir (Dietz ve Repp, 2007).

Okul öncesi dönemde kız ve erkek çocuklar arasındaki sosyal becerilerin gelişimindeki farklılıklar gösterilmiştir. Örneğin, İran'da ele alınan bir çalışmada, kızlar daha yüksek sosyal beceriler ve akademik yeterlilik gösterirken, erkekler daha yüksek davranış sorunlarına sahiptir (Abdi, 2010). Pek çok çalışma kızlarda erkeklere göre daha yüksek düzeyde sosyal beceri bildirmiştir (Doctoroff vd., 2006; Gouley, 2008; Zhang, 2012). Ancak bazı çalışmalar sosyal becerilerde cinsiyetler arasında herhangi bir farklılık bulamamıştır (Hyaqing, 2003; Koch vd., 2011). Bu nedenle, sosyal beceriler açısından erken çocukluk dönemindeki cinsiyet farklılıkları arasındaki ilişkinin daha fazla araştırılması gerekmektedir. Bu noktada okul

öncesi dönemde söz konusu sosyal yeterliliğin hangi dönemlerde ne şekilde gelişim gösterdiğini ortaya koymak önemlidir (Oryadi ve Vahab, 2012).

Çocuğun, bulunduğu toplumda yer alan kişiler gibi beceri, duygu ve tutum yönünden erişmiş oldukları düzeye gelebilmesi, anne ve babasıyla kurduğu sağlıklı iletişim ve etkileşime bağlıdır. Çocuk, ebeveynlerinden yaşadığı toplumun kültürel değerlerini öğrenir. Çocuğun çevresiyle etkileşiminin artması ve kültürel değerleri öğrenebilmesi için bilişsel, fiziksel, duygusal ve dil bakımından da olgunlaşmış olması gerekir. Böylelikle sağlıklı sosyalleşme ile beraber sosyal yönden olgunluğa da erişilmiş olur (Çağdaş,1997).

Bireyin yaşamındaki sosyal davranışları, yaşamının ilk yıllarındaki sosyal gelişimine bağlı olarak şekillenir. Kochanska ve Radke (1992) tanıdıklarına karşı içe kapanıklık davranışı sergileyen bebeklerin beş yaşında da aynı davranışı devam ettirdiklerini gözlemlemişlerdir. Bu sonuç, bebeklik dönemindeki içe kapanıklık davranışının çocuğun gelecek yıllardaki davranışlarına da taşınabileceğini göstermektedir. Yaşından beklenilen sosyal gelişim düzeyine ulaşamamış bireyin davranışları, toplum kurallarıyla uyumsuzluk gösterir (Başaran,1992, akt. Çağdaş,1997). Bu durumda birey toplumsal baskıya maruz kalabilir ve bu nedenle mutsuz ve uyumsuz olabilir. Sosyal yönden gelişmiş birey ise toplumsal beklenti ve kurallara uygun davranarak kendi istekleri ve toplumun istekleri arasında uyumsuzluk yaşamaz. Duygularını kültürel değerlere uygun biçimde ifade eder, iş birliği, paylaşma, yardımlaşma, dayanışma gibi olumlu sosyal davranışlar sergiler (Çağdaş,2000, akt. Dinç,2002).

İnsanların diğer insanlarla olumlu ilişkiler kurabilme çabası, sosyal yönlerinin büyük bir bölümünü oluşturur. İnsanın dünyaya gelişiyle beraber sergilediği ilk sosyal davranış annesine olan bağlılığıdır (Morgan,2011:57). Bağlılık, çocuğun hayata uyum sağlaması bakımından önemlidir. Bu sayede bebek anneyle yakınlaşır ve beslenirken aynı zamanda çevrenin oluşturabileceği olumsuz etkilerden de kendini korumuş olur. Fakat büyüdükçe bu bağlılık yerini çevreyi araştırmaya ve anneden ayrışmaya bırakır. Bağlanma gibi ayrışma da bebeklikteki ilk sosyal davranışlar arasındadır (Polat-Unutkan, 2003).

Bebekler, 6-8 haftalık olduklarında haz belirtisi kabul edilen gülümseme davranışını gösterirler. 3. ayda ise kucaklandığında cıvıldamaya benzer sesler çıkararak ve bedenini keyifle hareket ettirerek gülümseme davranışı sergilerler. Bu gülümseme, refleks

gülümsemesinden farklı olarak insan sesi duyulduğu zaman ortaya çıktığından daha anlamlıdır. Vygotsky (1978) insan sesi duyulduğunda ortaya çıkan bu gülümsemeyi ilk gerçek toplumsal tepki olarak değerlendirir. Bilişsel gelişimin ilerlemesiyle nesne sürekliliğini kazanan bebekler, 7-9 aylarda annelerine özel bağlılıklar geliştirmeye başlarlar. Bebek bu dönemde anneden ayrılmaya karşı çıkarak tepki gösterir. Bu durum kuvvetli bağın işaretidir ve bebek tarafından gösterilen bu tepki "Ayrılık Endişesi" olarak adlandırılır. 8- 12. aylarda ise bebek, yabancılar ve tanıdık oldukları arasında ayrım yapar ve yabancılardan korkar (Yavuzer, 2019). Oyun oynarken annesinin bulunduğu yerde olmak isteyen bebek, aile içerisinde odakta olmaktan haz duyar. Önceki döneme göre, bu dönemde sosyal ilişkilerin oldukça geliştiği söylenebilir (Ülgen ve Fidan, 1987, akt. Dinç, 2002).

Doğumla başlayan ve zaman ilerledikçe azalan bağımlılık yerini çevreyi araştırmaya ve çevredeki insanlarla iletişimde bulunarak olumlu ilişkiler kurmaya bırakır. Bu durum sosyal gelişimin değişmez bir kuralıdır. Çevredeki diğer insanlarla kurulan ilişkilerin diğerkamlık ve saldırganlık gibi olumlu ve olumsuz yönlerinin gelişimi bu nedenle önemlidir (Morgan, 2011: 57).

Başkaları ile olan ilişkide nasıl davranılması gerektiği noktasında belirleyici olan ahlaki gelişim, sosyal gelişimin bir diğer yönü olarak kabul edilmektedir. Kavramsal olarak ahlak; kuralların var olması ve gerekliliğini, kurallara uymaya yönelik ihtiyacının insanlarla olan etkisini ortaya koyan bir kavram olarak görülmektedir. İnsanın sosyal bir varlık olarak sahip olduğu ihtiyaçlar toplum içinde karşılaması mümkün olan ihtiyaçlar olarak görülmektedir. Bu noktada toplumla olan ilişkisinde ahlak ve sosyal beceri önemli bir faktör olarak devreye girmektedir (Gardner ve Shaw, 2008). Kişi kendi ihtiyaçları ve mutluluğu için çabalarken bulunduğu toplumla çatışabilir. Kurallar bu gibi çatışma durumlarını azaltmaktadır (Çiftçi Arıdağ, 2011). İnsanın diğer insanlarla nasıl iletişim kurabileceği ve çevresine nasıl etkin uyum sağlayabileceği bu kurallar kapsamındadır. Toplumun belirlediği kuralların içselleştirilebilmesi, geçerliliğini yitirmiş kuralların yerine yeni kurallar belirlenmesinde katkı sağlanabilmesi, çevreye sağlanacak etkin uyum kapsamındadır. Ahlak gelişimi toplumun tüm değerlerini sorgulamadan edilgen bir şekilde uymaktan çok, topluma uyum sağlayabilmek adına değerler sistemi oluşturma süreci olarak görülmektedir (Senemoğlu, 2005).

Albert Bandura (1991) tarafından geliştirilen sosyal öğrenme kuramına göre davranışların çocuklar tarafından kazanımında yetişkinler model konumundadır. Çocuklar

model aldıkları yetişkin davranışlarını sergilediklerinde ödüllendirilirlerse davranışı sık sık tekrar ederler. Bandura'ya göre (akt. Trawick Smith, 2018: 41) yeni davranışlar yalnızca başkaları tarafından sergilendiğinde gözlemlenerek kazanılır. Örneğin; çocuklar paylaşmayı, diğer çocukların paylaşma davranışını gözlemlediklerinde öğrenirler. Çocukların gözlemledikleri davranış ödüllendirilirse çocuklar bu davranışı daha sık tekrarlamaktadırlar.

Okul öncesi dönem, çocukların yakın çevredeki etkileşim ortamından çıkarak akranları ile karşılaştıkları bir dönemdir. Bu dönemde çocuklar arkadaşlık ilişkilerine oldukça önem verirler ve arkadaşlığın benzersiz olduğunu düşünürler. Çocukların, bulundukları ortamlarda arkadaşları ile kurdukları iletişim, sosyal ve duygusal gelişimleri açısından önemlidir. Bu açıdan arkadaşlık ilişkilerinin çocuklara sosyal destek sağladığı söylenebilir (Arıdağ vd., 2011).

Okul öncesi dönemde çocuklar için önemli gelişimsel görevlerden bazıları akranları ile olumlu etkileşime girebilmek, bu etkileşim sürecinde duygularının farkında olarak duygularını yönetebilmek ve ebeveyn dışındaki kişilerin bulunduğu ortamlarda sosyal beklentiyi karşılayabilmektir (Gottman ve Mettetal, 1986; Parker ve Gottman, 1989, akt.: Denham, 2007). Akran etkileşiminde yetkinlik, çocuğun yakın çevresini oluşturan aileden akran gruplarını içeren genişletilmiş sosyal çevreye geçiş yaptığı dönem için önemli gelişimsel görevlerden biridir (Hartup, 1996; Ladd, 1990; Rubin vd. 1989; Rubin ve Mills, 1988, akt. Kochanska ve Radke,1992).

1.4. Davranış Problemleri

Çocuklarda gelişim süreçlerinin getirdiği zorluklar ve çevrenin de etkisiyle davranışlarında dönem dönem farklılaşmalar görülebilmektedir. Davranış problemlerini etkileyen faktörler; biyolojik faktörler, psikolojik faktörler, sosyal ve çevresel faktörler olarak üçe ayrılmaktadır. Biyolojik faktörler; cinsiyet, genetik ile alakalı durumlar, hormonlardan kaynaklı durumlar ve zeka düzeyinden kaynaklı durumlardır. Problemli davranış değerlendirilirken; yaşa uygunluğu, sapan davranışın yoğunluğu, sürekliliği, cinsiyet, kültürel farklılıkları göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır (Kapısız ve Karaca, 2018; Stacks ve Goff, 2006; Yavuzer, 1994).

Bir dizi çalışma, ebeveynlerden, okul öncesi öğretmenlerinden veya çocuk bakım sağlayıcılarından, çoğu oldukça yaygın olan bir dizi davranışın varlığı, yokluğu ve ciddiyetini

derecelendirmelerini isteyerek, küçük çocuklarda belirli sorunlu davranışlarla ilgili yetişkin raporlarını incelemiştir. Okul çağındaki çocuklarda sorunlu davranış çalışmaları gibi küçük çocuklarla ilgili bu çalışmalar, kaygı, üzüntü, sosyal geri çekilme ve korku gibi içselleştirici davranışların derecelendirmelerini ve aşırı aktivite, zayıf iç kontrol, uyumsuzluk, akranlara karşı saldırganlık ve öfke nöbetleri gibi dışsallaştırıcı davranışları içermektedir (Stacks ve Goff, 2006). Bireysel, potansiyel olarak semptomatik davranışlar incelendiğinde, küçük çocuklarda nispeten yaygın oldukları görülmektedir. Genel olarak araştırmalar, ebeveynlerin ve okul öncesi ile gündüz bakım evi öğretmenlerinin yönetimdeki zorluklar, aşırı aktivite, dikkatsizlik ve kardeşler ve akranlarla ilişkiler hakkındaki endişelerini dile getirdiğini göstermiştir. Ebeveynler ayrıca yemek yeme, tuvalet yapma ve uyku problemlerini de bildirmektedir. Koot (1993) Hollanda'da 2 ve 3 yıllık büyük bir temsili örnek üzerinde çalışmıştır. Verileri, ebeveynlerin Çocuk Davranışı Kontrol Listesinin yürümeye başlayan versiyonunda özellikle yüksek itaatsizlik, meydan okuma, hareketsiz oturma zorluğu, yüksek aktivite düzeyi ve öfke nöbetleri bildirdiğini göstermiştir. Benzer şekilde Luk ve meslektaşları (1991), Hong Kong'da temsili bir anaokulu / okul öncesi katılımcı örneğini incelemişlerdir. Öğretmenler, çocukları Okul Öncesi Davranış Kontrol Listesi'nde öfke nöbetleri, dikkat arama davranışı, zayıf konsantrasyon ve olumsuz ruh halini içeren bir dizi zorluk olarak değerlendirmişlerdir.

Ebeveynler ile yapılan çalışmalarda, ebeveynlerin endişe duydukları ve çocuklarının davranışlarında problem olarak gördükleri durumlar; yeme, uyku ve tuvalet sorunlarına vurgu yapar; disiplinle ilgili endişeler 3 yaşında zirveye ulaşmaktadır. Genel olarak, ebeveynlerin ve öğretmenlerin sorun raporları 2 yaşından 3 yaşına kadar artma eğilimindedir (Merz, 2010; Sieh, 2010). Çocukların davranışları kadar ebveynlerin tutumları, olaylara ne şekide tepki verdikleri, kendi davranış problemleri ve ebeveynlik stilleri de önemli bir etken olarak görülmektedir. Araştırmalarda ele alınan bu faktörler gündelik yaşamda tüm davranışları etkileyen faktörlerdir. Buna bağlı olarak da ergenlik döneminde ortaya çıkan davranış problemlerinin ilk sebebi olduğu ifade edilir (Gouley, 2008). Örnek olarak, kişinin ebeveynleri çabuk öfkelenen sinirli bir yapıya sahipse veya çocuk ailesinden gerekli sevgiyi görmemişse aileden aşina olduğu bu davranışları çevresinde göstermeye başlar. Psikolojik faktörler genetikten kaynaklı olabileceği gibi sonradan oluşan olumsuz durumlardan dolayı da ortaya çıkabilmektedir (Kapısız ve Karaca, 2018).

Travmaların da ilişkiler, iletişim ve ebeveyn ve çocuk arasındaki illişki üzerinde etkisi vardır. Yaşanan ağır olaylardan sonra bu duruma yönelik yeterli destek alınmadığı taktirde belli sorunlar meydana gelmektedir. Bu problemler bireysel olarak belli sorunların var olmasına neden olabileceği gibi, bir çocuk ile ebeveyn arasında da belli sorunların ortaya çıkmasına ya da var olan ilişki ve iletişimde bozulmanın meydana gelmesine neden olabilir (Stacks ve Goff, 2006).

Sosyal ve çevresel faktörler; aile bireyleri, işsizlik, göç etme zorunluluğu ve sosyo-ekonomik durum gibi olayların kişileri olumlu veya olumsuz olarak etkilemesidir. Çocuğun anne karnında hayat bulduğu andan itibaren bir aileye dahil olması, çevresinde bulunan kişilerin davranışlarını taklit etmesine ve içselleştirmesine sebep olmaktadır. Aile içerisinde yaşanan olumsuz durumlar çocukların davranışlarını olumsuz etkilerken, gördüğü olumlu durumlar ise davranışlarını olumlu olarak etkiler. Bu sebeple her anne babanın çocukları yanlarındayken göstermiş olduğu davranışlar çocuklarının davranışlarını da etkilemektedir (Kapısız ve Karaca, 2018).

Sosyoekonomik düzeyin yeterli olması kişilerde davranış problemleri görülme ihtimalini azaltmaktadır. İstediklerine sahip olma, istediği hayatı yaşayabilmek ekonomik durum ile doğrudan ilişkili davranışlardır. Kişi istediği hayatı yaşayamıyor veya istediklerine sahip olamıyorsa davranışlarında problemler oluşmaya başlayabilir. Ekonomik durumu iyi olmayan bir kişi, arkadaşlarının yanında kendini kötü hissetmesi sebebiyle kendini bu ortamdan uzak tutmak isteyebilir ve yalnızlaşması sebebiyle depresyon yaşayabilir (Aynacı, 2020). Ebeveynlerin sağlıksız ayrılması veya ebeveynlerden birinin vefatı halinde çocuklarda çeşitli rollerin eksik oluşuna, uyum problemlerine, içe kapanmaya, çevresinden ilgi görebilmek için abartılı davranışlar göstermesine sebep olabilmektedir (Gadaire vd., 2016).

1.5. Davranış Problemlerinin Oluşumunu Etkileyen Faktörler

Çocukların göstermiş olduğu gelişimin tümü içinde önemli bir alana sahip olan sosyal gelişim, çocuğun sosyal yaşamın içine oldukça erken bir dönemde katılmasıyla beraber çevresinde yer alan kişiler ile pozitif ilişkiler kurarak ilerlemesine bağlı olarak gelişim göstermektedir. Çocukların diğer insanlarla olumlu ilişkiler kuramaması çocukta davranış problemlerine yol açabilmektedir (Durmuş, 2019). Çocuklarda davranış sorunları iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlar; çocuğun sosyal olarak etkin bir yapıda olmaması, anksiyete haline

sahip olması, diğerlerinden utanması, sosyal olarak kendini geri çekecek davranışlar içinde yer alması ya da depresyon gibi bir takım içselleştirilmiş sorunlar ile davranışlarında problemli olarak ifade edilecek olan tutumlar, öfkeli davranış kalıpları, dürtüsel davranış kalıpları ya da hiperaktif bir yapıda yer almak gibi dışsallaştırılmış davranış sorunları olarak ifade edilmektedir. (Stacks ve Goff, 2006, akt. Akaydın,2019). Depresyon, sosyal geri çekilme, kaygı (anksiyete), korku ve somatik (fiziksel) vb. içselleştirilmiş sorunları oluşturur.

Bireylerde gözlenen veya ölçülen uyum sorunlarına davranış problemi denilmektedir. Ayrıca çocuğun yaşına göre uyması gereken değerlere ve kurallara uyumsuzluğu, çevresindeki yetişkin bireylerle uyumsuz ve sağlıksız ilişkileri, başka bireylerin hakkını görmezden gelmesi, düşük akademik performansı, sözel veya fiziksel şiddet içeren davranışları, içe kapanıklık gibi davranışlar problemli davranış olarak tanımlanır (Güven, 2013). Ulu'nun (2018) yaptığı tanıma göre ise davranış problemleri, çocuğun ruhsal ve fiziksel/bedensel problemleri ailesiyle veya çevresiyle yaşamış olduğu çatışmalar ya da gerginliklerdir. Yörükoğlu (2008) ise davranış problemini dört başlıkta incelemiştir:

- Davranış bozuklukları; hırçın davranışlar, sinirlilik hali, geçimsizlik, kavgacı olma, çalma, yangın çıkarma, kuralları çiğneme (okuldan kaçma davranışı gösterme, başkaldırma vb.) gibi davranışlardır.
- Duygusal bozukluklar; korku hali, kuruntular, saplantılı fikirler, uyku sorunları, kekemelik.
- Alışkanlık bozuklukları; parmağını emme davranışı, mastürbasyon, geceleri alt ıslatma davranışı, dışkılama vb. alışkanlıkların düzensizliğinden kaynaklı belirtilerdir.
- Ağır ruhsal bozukluklar; çevreye karşı ilgisi düşük davranışlar, çıldırı olarak ifade edilen çocuğun her alanda uyum sağlamasını zorlaştıran ruhsal hastalıkladır.

Okul öncesi dönemde çocuk için en etkili sosyalleşme ortamı ailesi olarak görülmektedir. Henüz dış dünya ile üst düzeyde bir iletişimde bulunmayan çocuk, sosyalleşme deneyimlerini ve buna bağlı olarak sosyal kazanımları ilk olarak aile ortamında edinir. Buna bağlı olarak ilk dönemde çocuğun etrafında bulunan kimseler tarafından sergilenen davranışlar çocuk için kritik önem taşır (Masten, 2011). Bu dönemde öğrenme şeklleri arasında yer alan model alarak öğrenme ve taklit etme gibi yöntemlerin de aktif

olması ile beraber çocuklar, etrafında bulunan kimselerin davranışlarına benzer davranışlar sergilemeye başlarlar. Bu yüzden bu süre içinde ailede yer alan kişilerin davranışları kritik olarak görülmektedir (Dursun, 2010; Varlı, 2020). Bu noktada çevre ile olan ilişkinin ne şekilde olduğu belirleyicidir. Çevre ve çocuk arasında var olan ilişki olumlu bir ilişki ise çocuk için normal gelişim gösterme süreci gerçekleşirken ilişkinin olumsuz olduğu durumlarda olumsuz tutumlar ve davranış problemleri meydana gelebilir (Mills vd., 2013). Davranış problemi ailedeki sosyal yapı, anne-baba tutumu, çocuğun sosyal çevresi gibi faktörlerden etkilenerek ortaya çıkmaktadır. Ayrıca erken çocuklukta gelişimin hızlı olduğu dönemde çocuklar bazı davranış problemleri göstermektedirler. Son dönemlerde incelenen araştırmalarda, çocuğun bakımını üstlenen ve onunla birebir ilk elden etkileşim yaşayan bireylerin, çocuğun mizacı vb. birçok etkenin çocukta yeme sorunlarına, duygusal bozukluklara ayrıca yıkıcı davranışların oluşmasında etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Gardner ve Shaw, 2008).

Okul öncesi dönem çocuğunda gözlenen davranış problemleri yaş, cinsiyet, kaçıncı çocuk olduğu, ebeveynlerin yaşı, ebeveynlerin mesleği, ebeveynlerin eğitim seviyesi, ebeveynin çocukla ilişkisi, ebeveynin çocuk üzerindeki davranışları, ailenin sosyoekonomik seviyesi, ailede başka yetişkin bireylerin olma durumu, ailesel stres-şiddet gibi önemli değişkenlerle bağıntılıdır (Varlı, 2020). Çocuktaki herhangi bir davranışın problemli bir davranış olarak kabul edilmesi için bazı ölçütlerin göz önünde bulundurulması gerekir. Bunlar yaşa uygunluk, aşırılık, süreklilik ve cinsel rol beklentileridir (Gültekin Akduman, 2014).

Çocuklardaki duygusal, davranışsal problemler iki gruba ayrılır. Bunlar, dışsallaştırma ve içselleştirme problemleridir (Holland vd., 2003). İçe dönük davranış problemleri; doğrudan gözlenmesi zor, içe yönelik, normal olmayan davranışalar olup semptomları psikolojik ve duygusal durumun içe yönelmiş yansımalarıdır. Bu problemlerin dışarıdan gözlenmesi kolay değildir. Bu sebeple bunlar çoğu zaman davranış problemi olarak değerlendirilmez (Durmuş, 2019). Dışsallaştırma problemleri; dışa dönüktür ve taşkınlık yapma, meydan okuma, kural tanımaz/uyumsuz davranışları kapsar. Genel anlamda açıklanan üç dışsallaştırma problemi vardır: dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB), davranım bozukluğu ve karşıt gelme bozukluğu olarak gözlenir. İçselleştirme problemleri ise; daha içe dönük ve içe kapanma/geri çekilme, depresyon, anksiyete (özel, genel, sosyal anksiyete), travma sonrası stres bozukluğu, seçici mutizm gibi davranışları kapsar (Holland vd., 2003).

Okul öncesi dönem çocuğunun davranış problemleri içe dönük davranış ve dışa dönük davranış olarak ayrılmıştır. Problemli içe dönük davranışlar; endişeli olma, korkulu olma, kaygılı olma ve dikkatsizlik gibi davranışlardan oluşur. Problemli dışa dönük davranışlar ise; asilik, sinirli davranışlar, saldırgan, karşı gelen davranışlardan oluşur. Yapılan araştırmalarda davranış sorunlarının %10-15 arasının okul öncesi dönemdeki çocuklarda gözlendiği belirlenmiştir (Campbell, 1995). Bu içsel ve dışsal problem davranışlarına ek olarak beslenme (pika, ruminasyon, kaçınan/kısıtlayıcı gıda alımı bozukluğu vb.), tuvalet (enürezis ve enkoprezis), uyku sorunları (kâbus, gece terörü, uykuda konuşma, uyurgezerlik vb.) gibi okul öncesi dönem çocuğunda görülen davranış sorunları da vardır (Holland vd., 2003). Çocuklarda görülen problemlere ilişkin yetişkin problemlerinin kavramsallaştırılması belli oranda ön görü elde edilmesini sağlar. Buna karşılık araştırmalarda ve uygulamada çocuklarda gözlemlenen problemlerin tanımını, seyrini, sonucunu ve tedavi süresini etkliyen biçrok farklı değişkene bağlı olarak farklı süreçler ortaya çıkabilmektedir. Bunlar arasında çocuğun yaşı, bilişsel, sosyal gelişim düzeyi, aile geçmişi ve çeşitli sosyal-kültürel faktörler yer almaktadır (Campbell, 1983). Düşük sosyoekonomik seviyede olan ailelerde daha yüksek düzeyde davranış sorunlarına rastlanılmıştır (Doctroff ve Arnold, 2004).

1.6. Çocukluk Çağı Travmalarının Epidemiyolojisi

Freud'a (1955) göre (Akbulan, 2020, akt), travma, bir kişinin yaşamının erken dönemlerinde yaşanmış olan çözülmemiş çatışmaların yetişkinlikte yeniden etkinleşmesidir. Travmatik olaylar, mevcut yaş kapasitesinin hemen her alanda gerisine gitmek inkar ve bastırma olarak ifade edilen savunma mekanizmalarıyla tekrardan ortaya çıkmaktadır (Karakaya ve Coşkun, 2008). Yetişkinlikte ortaya çıkan bazı travma sonrası stres durumları, daha önce yaşanan olaylardan kaynaklanabilir (Akbulan, 2020; Herman, 2007). Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü tarafından yapılan çocukluk çağı travması tanımına göre; "Çoğunlukla kalıcı zihinsel ve fiziksel etkilerle sonuçlanan, duygusal olarak acı verici ya da ıstırap verici bir olayın çocuk tarafından deneyimlenmesidir.". Dünya Sağlık Örgütü (WHO) çocukluk travmasını, yetişkinler tarafından istemli veya istemsiz olarak çocukların sağlığı için olumsuz psikososyal ve fiziksel sonuçlara yol açan olaylar olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2014).

Çocukluk çağı travmasının en yaygın nedenleri şu şekilde ifade edilmektedir:

- Kazalar,

- Zorbalık ve siber zorbalık,
- Aile içindeki olumsuz ortam veya işlev bozukluğu,
- Sevilen birinin ölümü,
- Duygusal istismar veya ihmal,
- Bir ebeveyn veya bakıcıdan ayrılma,
- Cinsel istismar,
- Yoksulluğa bağlı stres,
- Ani ve ciddi tıbbi bir durum,
- Şiddet.

Çocuklarda pek çok davranış problemi görülebildiği gibi bu davranış problemleri de çok farklı nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Çocuklarda problem davranışlar çocuğun kişiliği, geçirdiği kaza ya da hastalıklar, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları, aile içi iletişim ve etkileşimler, ailenin gelir düzeyi ve sosyal çevresi gibi pek çok değişkenden kaynaklanabilmektedir. Aile içi ilişkiler ve aile bireyleriyle etkileşim, aile bireylerinin çocuğa yönelik davranışları ve birbirleri ile ilişkileri davranış problemlerinin oluşmasına neden olabilmektedir (Şar vd., 2020). Erken çocukluk döneminde aile içi ilişkiler, anne-baba ve çocuk arasında kurulan bağ ve çocuğun ebeveynleri ile etkileşiminin niteliği çocuğun yetişkinlik yıllarındaki sosyal ilişkilerinin temelini oluşturmada etkili olduğu gibi davranış problemlerinin oluşup oluşmamasını ve akademik başarılarını da etkileyebilmektedir (Nimkin ve Kleinman, 2001). Cüceloğlu (2007), iyi olarak ifade edilen bir aile yapısı içinde büyüyen ve temel güven duygusunu edinmiş olan çocukların, eğitimde edinmesi gerekli görülen beceri ve kapasiteleri yerine getirmesinin daha kolay olduğunu ifade etmektedir.

Çocukların tüm olumsuz yaşam deneyimlerinin yanında ebeveynlerinin ya da bakıcılarının travmalarından da etkilendiğini ifade eden çalışmalar mevcuttur. Çocuğa bakım veren kimsenin duygusal ya da fiziksel ihtiyaçlarını karşılayamayacak bir noktada olması, beraberinde çocuğun da bu durumdan olumsuz etkilenmesine neden olur. Ebeveynin sahip olduğu travma nedeniyle çocukla arasında kurulması gereken güvenli bağ kurulamayabilir ve bu beraberinde güvensiz bağlanmaya neden olabilir (Akbulan, 2020).

1.7. Çocukluk Çağı Travmalarının Etkileri

Çocukluk döneminde yaşanan olumlu gelişimsel ilerlemeler gibi meydana gelen olumlu olmayan durumlar da çocukların yapısında belli başlı değişimlerin meydana gelmesine neden olur. Çocukların göstermiş oldukları gelişim örüntüsü içinde olumsuz olarak ifade edilecek olan durumların meydana gelmesine neden olan davranışa özgü problemler, gerekli müdahalenin doğru zaman ve şekilde yapılmaması halinde yetişkinlik sürecince daha büyük problemlerin meydana gelmesine neden olabilmektedir (Herman, 2007).

Işık (2021), problemli olarak ifade edilen davranış yapısının net bir şekilde tanımlanmasını yapmanın, davranışa ilişkin sergilenecek olan müdahale yaklaşımlarının etkili bir noktada yer alması adına birincil öneme sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada zaman zaman çocukların gelişim örüntsünün tek tip olmadığını ve çocuklara göre kişisel farklılıklara sahip olabileceğini ifade eder. Araştırmacıya göre birçok zaman diliminde çocuklar öğrenme sürecinin de birer parçası olarak kendilerini doğru şekilde ifade etmenin yöntemlerinden uzak olabilmekte, buna bağlı olarak davranış problemleri meydana gelebilmektedir. Travmaların neden olduğu birçok alan söz konusudur. Çocukluk çağı travmasına maruz kalanların duygusal olarak endişe, utanç, suçluluk, çaresizlik, umutsuzluk, keder, üzüntü ve öfke duyguları yaşadıkları ifade edilmektedir. Aynı zamanda "artmış stres tepkisi" olarak ifade edilen bir davranış kalıbı içinde olmaktadırlar. Bu davranış kalıbı duygularını düzenleme yetenekleri, uyku düzenleri, bağışıklık fonksiyonları üzerinde etkiye sahiptir (Koch vd., 2011).

Problem davranışlar ya da davranış problemleri araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmış olsalar da bu tanımlamaların benzer özellikler taşıdığı görülür (Nimkin ve Kleinman, 2001). Kanlıkılıçer (2005), davranış problemlerini kişinin öğrendiğinin dışında herhangi bir şey öğrenmesinin önüne geçen ve yaşam alanının dışında kalmasına neden olan, bireysel olarak kendi ya da diğerlerine zarar verecek davranışlarda bulunduğu ve içinde bulunduğu toplumun kabul görmüş sosyal normlarına uygun olmayan davranışlar sergilemesi olarak ifade etmektedir.

Yapılan bir çalışma, zulüm gören çocukların yaşadığı travmanın etkilerini inceledi (Montgomery vd., 1992: 797). Bulgulara göre bu çocuklarda anksiyete, depresyon ve psikosomatik belirtiler ile uyku bozuklukları gözlemlendi. Evde ve okulda sorunlara neden

olan travma öyküsü; öğrenme güçlüğü, konsantrasyon güçlüğü, akranlarla kavga vb. gibi çocuklukta yaşanan travmatik yaşantıların, yetişkinlikte tıbbi ve psikolojik bozukluklara, yoğun stresle karakterize kişilik yapılarına yol açtığı bilinmektedir.

1.8. Çocukluk Çağı Travmalarını Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar

Literatürde travmatik yaşantılar, bir defalık/kazara veya uzun süreli yaşanmışlıklarına göre kategori I (trafik kazası, doğal afet, cinayet vb.) ve kategori II (taciz, tecavüz, terör vb.) olarak sınıflandırılmaktadır. Çocukluk çağı travması, cinsel istismarı, fiziksel istismarı, duygusal istismarı, fiziksel ihmali ve duygusal ihmali içerir. Bu travmatik davranışların yanı sıra Türkiye'deki kültürel yapı dikkate alındığında aşırı koruyucu-kontrol edici davranışlar da bu bağlamda incelenmeye başlanmıştır (Şar vd., 2020: 45).

1.8.1. Psikolojik Model

İhmal ve istismar gibi zorlu ortamlara maruz kalma, çocukların daha sonraki yaşamlarında çocukluk travmasına yol açan yaşam deneyimlerinde önemli bir rol oynar. Bakıcılar ve ebeveynler genellikle bu rolden sorumludur. Çocukluk çağı travmasının psikolojik modeline göre, taciz edici davranış sergileyen kişinin karakteri ve kişiliği, psikolojik gözlem ve dikkatli incelemeye tabi tutulmalıdır (Wolf, 2001).

1.8.2. Sosyolojik Model

Bakım verenler veya ebeveynler ile çocukları arasındaki ilişki incelendiğinde, çocukların mizaç özelliklerinin onları istismara daha yatkın hale getirebileceği görülmektedir. (Buchanan, 1996). Sosyolojik model istismar gibi travmatik deneyimlerin yaşanmasına neden olan olaylar arasında toplumsal değerler, kültür ve aileyi ele alır. Sosyolojik modeli benimseyen araştırmacıların elde ettiği sonuçlara göre ailenin kendi içinde var olan şiddet düzeyi toplum içinde yer alan şiddete bakışını, kültürel onaylamayı ve çocuk yetiştirme sırasında tercih ettiği modellemeyi belirler (Scannapieco ve Connell-Carrick, 2005). Ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olması ile beraber olumsuz yaşam koşullarına sahip olması, temel düzeyde ihtiyaçlara erişimin zorlu olması ve bunun çocuk hayatındaki etkisi de beraberinde ihmal ve kötü yaşam olayları gibi durumların meydana gelmesine neden olmaktadır. (Abdi, 2010)

1.8.3. Ekolojik Model

Ekolojik model, 1980'lerde Belsky tarafından geliştirilmiştir. Çocukluk çağı travmasını açıklamada ekolojik teori ile davranışsal gelişimi birleştiren bu model, diğer modellerde olduğu gibi faillerin veya kurbanların içsel duygu ve düşüncelerine odaklanır ve insanın içinde yaşadığı ekolojik yapılara bakar. Ekolojik modele göre çocuğun içinde yaşadığı aile toplumun bir parçasıdır ve birçok sosyal faktöre tabidir (Taner, 2004: 84).

1.9. Çocukluk Çağı Travma Türleri

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki çocukluk çağı travmaları birden fazla bakış açısı ile ele alınarak farklı sonuçların ve etkilerin var olmasına neden olmaktadır. Travmanın ne olduğuna dair genel bir tanımlama yapıldığında ise travma, travmatik olaylar sonucu meydana gelen durum olarak ifade edilir. Travmatik olay, çocuğun hayatının ya da bedensel bütünlüğünün tehdit ya da zarar görmesine neden olan, tehlikeli ya da şiddete sahip olarak ifade edilen olaylar şeklinde tanımlanmaktadır. Bu olay önem verilen bir kimsenin yaşamı ya da bedensel güvenliğinin tehdit altında olmasına neden olan travmatik bir olaya tanıklık etmek şeklinde de olabilmektedir. Bu durum yaş olarak küçük olanlar için kritik bir durumda görülmektedir. Bunun nedeni ise küçük çocukların temel güven duygusunun gelişimi için bağlanmayı gerçekleştirmiş olduğu kişinin algılanan güveninin ana etken olmasıdır (Mandelli vd., 2015). Travmatik deneyimler, olaydan sonra uzun süre devam edebilen güçlü duygular ve fiziksel tepkiler başlatabilir. Çocuklar terör, çaresizlik veya korkunun yanı sıra kalp çarpıntısı, kusma veya bağırsak veya mesane kontrolünün kaybı gibi fizyolojik reaksiyonlar hissedebilirler. Kendilerini koruyamama, yaşayan veya travmatik deneyimin sonuçlarından kaçınmak için başkalarından korunmayan çocuklar da fiziksel ve duygusal tepkilerin yoğunluğu karşısında bunalmış hissedebilirler. Yetişkinler çocukları güvende tutmak için çok çalışsa da tehlikeli olaylar yine de olur. İfade edilen tehlike aile dışından (doğal afet, araba kazası, okula saldırı ya da topluluk şiddeti gibi) veya aile içi şiddet, fiziksel veya cinsel istismar veya sevilen birinin beklenmedik ölümü gibi durumlardan meydana gelebilmektedir. Yaşanan deneyimler arasında travmatik olarak ifade edilen deneyimler ise şu şekilde sıralanır (Jones, 2010):

- Fiziksel, cinsel veya psikolojik istismar ve ihmal (insan ticareti dahil)
- Doğal ve teknolojik afetler veya terörizm,

- Aileden ya da toplum tarafından şiddete maruz kalmak,
- Önem verilen kimsenin beklenmedik veya şiddetli kaybını yaşamak,
- Madde kullanımına ilişkin problemli davranışlar (aile ve çevre kullanımı)
- Mülteci olmak ya da savaşa maruz kalmak,
- Önemli yaralanmalara neden olacak kazalar ya da kişinin yaşamını tehlikeye atan bir hastalık hali
- Askeri aile ile ilgili stresörler (örneğin, konuşlandırma, ebeveyn kaybı veya yaralanması).

Literatürde yer alan ve çocukluk çağı travmaları ile ilişkisi noktasında dikkat çekici bir önemde olan konulardan bir diğeri ise çocukluk çağındaki travmalar ve psikotik bozukluklar arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Artan kanıtlar, genetik olmayan faktörlerin psikotik bozuklukların etiyolojisine katkısına işaret etmekte ve çocukluk çağı travması ile psikotik hastalıklar arasındaki ilişkiler gösterilmiştir. Bununla birlikte, retrospektif travma raporları, küçük örnekler, heterojen tanı grupları ve karıştırıcı değişkenler için kontrol eksikliği göz önüne alındığında, çocukluk çağı travmasının psikoz etiyolojisindeki rolü tartışmalıdır (Arseneault vd., 2011).

Çocukluk çağı travmaları arasında ele alınan durumlardan olan ihmal ve istismar, literatürde geniş bir yere sahiptir. Bu nedenle istismar ve ihmal türlerinin detaylı bir şekilde ele alınması travma ile olan ilişkisini ortaya koymaya yardımcı olacaktır.

1.9.1. İstismar

Çocuk istismarına (Çİ) dair yapılan araştırmalarda Çİ, çocuğa birincil olarak bakım sağlayan kimsenin ya da kendisinden daha büyük bir yetişkinin kötü davranışları, fiziksel ve cinsel kötüye kullanımları olarak ifade edilen davranışlar içinde olmaları olarak ifade edilir (Hovdestad vd., 2015). Kavramların toplumsal gelişimlere ve zaman içinde var olan bakış açılarına göre değişim göstermesi ile beraber zaman içinde istismarın ne olduğuna ilişkin çeşitlilik de söz konusu olmuştur. Bu bağlamda bir başka Çİ tanımı yalnızca cinsel istismar (Cİ) olgusunu ele alarak yapılmış ve küçük çocuklara yönelik kendisinden yaşça büyük kimselerin cinsel arzu veya bu bağlamda değerlendirilen arzu ve dürtülerini çocuk aracılığıyla karşılaması olarak tanımlanmıştır (Özen ve Şener, 1997). Ele alınış biçimlerine göre Çİ bazı

tanımlamalarda yalnızca cinsel bazı tanımlamalarda da fiziksel, duygusal alt başlıklara ayrılarak ele alınmıştır.

A. Cinsel İstismar

Genel olarak Cinsan istisamar (Cİ) kavramına ilişkin tanımlama yapılırken üzerinde durulan belli başlı kriterler bulunmaktadır. Bunlardan ilki çocuklarda cinsel istismarın faili ile çocuk arasında var olan yaş farkının minimum düzeyde 5 olmasıdır. Bu yaş farkı ile beraber yetişkinin çocuğa istemi dışında bir cinsel eylem gerçekleştirmesi gerekmektedir (Leserman, 2005). Bir diğer tanımlamada ise Cİ davranışları için çocuk ve karşı taraf arasında var olan tutumda çocuğun bu durumun farkında olması ya da olmaması kriter olmaksızın, çocuğun cinsel içerikli davranışlara zorlanması ya da cinselliği ön plana çıkaracak etkinlikleri gerçekleştirmesidir (Jakupczyk vd., 2014). Cİ tanımlamaları yaparken birçok farklı tanımlama ve yaklaşım söz konusudur. Kavramın tanımlamasındaki bu farklılıkların deneyim ve bunun yol açtığı olumsuz durumlara ne tarz bir etkiye sahiptir kısmı soru işareti olarak kalmaktadır. Keskin ve Çam (2005) Cİ kavramını çocuğun bu olaydan etkilenişine bağlı olarak çeşitli sağlık sorunları yaşayacağı, fizyolojisinde bozulmaların meydana gelebileceği ve ileriki yaşantısında da etkilerini göstereceği bir tür şiddet olgusu olarak ele almıştır.

B. Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar (Fİ), 18 yaşının altındaki kişinin genel olarak birincil bakım vereni ya da diğer kimseler tarafından, sağlık sorunları yaşamasına neden olacak bir şekilde fiziksel bir hasara maruz kalması, yaralanmaya ilişkin bir durum ile karşı karşıya olması ve bu noktada bir riskin varlığı olarak tanımlanır. Fİ, aynı zamanda 18 yaş altındaki bireyin temel ihtiyaçlarının yeterli düzeyde karşılanmaması sonucu bireyin bu durumdan olumsuz etkilenme halidir (Kaplan vd., 1999).

C. Duygusal İstismar

İstismar türleri arasında net bir tanımlamanın ve kişi tarafından farkına varılmasının diğerlerine göre görece zor olduğu bir istismar şeklini ifade etmektedir. Duyusal istismar (Dİ) çocuğun utanç duymasına neden olacak tutum ve davranışlar içinde olma; kişinin yaşına, bilgisine ve durumun getirmiş olduğu üstünlük ile beraber çocuğa ilişkin biyo-psiko-sosyal yaşantıda hasarın meydana gelmesine neden olacak davranışlar içinde olması olarak ifade

edilir (Koçmarlar ve Akbağ, 2018). Dİ, tanımlama yapma ve kişi tarafından maruz kalmasına ilişkin anlamada yaşanan zorluklar nedeniyle varlığı diğerlerine göre daha az görünür olan, buna karşılık maruz kalma olasılığı en yüksek olan istismar türlerinden birini ifade etmektedir. (Koçmarlar ve Akbağ, 2018). Dİ, bakıcının uygun ve destekleyici bir ortam sağlamadaki başarısızlığını ve çocuğun duygusal sağlığını olumsuz etkileyecek davranışlarda bulunmayı içerir (Prosser ve Corso, 2007).

1.9.2. İhmal

İhmal kavramına ilişkin çalışmalar diğer türlere göre daha azdır. Bunun temelinde ihmalin operasyonel tanımlamasını yapmanın, kişi tarafından fark edilmesinin ve gözlemlenebilir olmasının oldukça zor bir noktada yer alması vardır. İstismarda olduğu gibi ihmalde de belli bir sınıflandırma kullanılmış ve alt başlıklar halinde ele alınmıştır. İhmal, bir bakım verenin çocuğun gelişimini sağlama konusundaki başarısızlığını ifade eder ve temel bakım, beslenme, barınma gibi ihtiyaçlardan ayrılır (Prosser ve Corso, 2007). İhmal, literatürde tanımlaması ve çalışılması güç olmasına karşın psikodinamik alanın ilgisini çeken ve üzerinde durduğu konulardan biri olmuştur. Psikodinamik yaklaşımda ihmalin bir tanımlaması şu şekilde ifade edilir: Birincil bakım veren kimselerce çocuğun varoluşunu görmeme durumu, bakım veren kimsenin tamamen kendi yaşantısına ait olup kendi dünyasıyla ilgilenme halidir (Özakkaş, 2016, s. 183). Çocukluk çağında fiziksel şiddet ve saldırıya uğrayan bireylerin bu saldırı esnasında deneyimlemiş olduğu yaşantılardan biri de ihmaldir. İhmal şiddete maruz kalmanın içinde de yer alan bir olgudur (Bowlby, 2014, s. 115).

A. Fiziksel İhmal

Fiziksel ihmal, çocuk için bir ötekileştirmenin yer aldığı, kişinin tek ve yalnız kalmasına neden olacak, ev ortamından uzak kalmasına zemin hazırlayan, temel seviyede var olan bakım ve hijyen gibi ihtiyaçlarının karşılanmamasına ilişkin bir durum olarak ifade edilir (Şahiner vd., 2001). Ev ortamında çocuğun yaş gerekliliklerine göre sağlıklı ve korunaklı bir ortamın sağlanmaması ihmalin bir diğer tanımı olarak karşımıza çıkar (Polat, 2007).

B. Duygusal İhmal

Duygusal ihmal, çocuğun ihtiyacı olan düzeyde ilginin var olmaması, sevilmeye ilişkin ihtiyacının karşılanmaması, birincil bakım verenleri tarafından teşvik edilmesi gereken durumlarda çocuğu bu teşvikten mahrum bırakmak şeklinde yapılmıştır (Tatar, 2019). Psikodinamik yaklaşım daha çok duygusal ihmalin tanımlamalarına uygun olan çerçevede çocuklukta meydana gelmiş olan olumsuz yaşam deneyimlerini ve bunun ortaya çıkardığı borderline kişlik bozukluğu ile ilişkisini ele almıştır (Orcutt, 2017, s.7). Literatürde borderline kişilik bozukluğu ve ihmal, istismar arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok araştırma mevcuttur. Son yıllarda borderline kişilik bozukluğu ve etiyolojisine ilişkin yapılmış araştırmaların önemli bir kısmında çocukluk çağında meydana gelmiş olan travmalara odaklanmaktadır (Çoşgun, 2018). BKB tanısına sahip kişilerin diğer gruplara oranla Fİ veya Cİ mağduru olduklarına ve BKB'nin çocukluk çağında meydana gelmiş travmalarla ilgili olduğuna dair fikirler 1980'lerin sonunda giderek artan bir düşünce haline gelmiştir (Çoşğun, 2018).

Literatürde travma, ihmal ve istismar dışındaki bazı örnekleri de içerecek şekilde ele alınmaktadır. Bunlar şiddete tanıklık etmek, sevilen birinin travmatik ölümü, internet destekli mağduriyet ve diğer potansiyel travmatik olaylar olarak ayrı başlıklarla ele alınmaktadırlar.

1. Tanık Şiddet

Çocuk ve ergenin direkt olarak maruz kaldığı fiziksel şiddete ek bir şekilde, bir diğerine ilişkin uygulanan şiddete karşı tanıklık etme de bir dizi sorunun meydana gelmesine neden olmaktadır. Buna bağlı olarak çocuk mağdururiyeti bağlamında ele alınan çalışmalarda evde ve toplumda tanık olunan şiddetin yaygınlığını değerlendirmiştir. NSA-R'de, yaklaşık 5 ergenden 2'si (%38) 1 veya daha fazla ciddi topluluk şiddeti vakasına tanık olduğunu ve 10'da 1'i (%9) ebeveynler veya bakıcılar arasında ciddi şiddete tanık olduğunu bildirdi. Erkeklerin, birinin silahla vurulduğunu, bıçaklandığını veya bıçakla kesildiğini, soyulduğunu veya bir silahla tehdit edildiğini görmek de dahil olmak üzere çoğu şiddet biçimine tanık olmayı onaylama olasılığı kızlardan daha yüksek olduğu araştırmalarca ifade edilir. Bununla birlikte, araştırmalarda erkeklerin %2'sine kıyasla kızların %4'ü, birinin cinsel saldırıya uğradığına tanık olduğu ifade edilir (Zinzow ve Ruggiero, 2010).

2. Sevilen Birinin Travmatik Ölümü

Sevilen birinin şiddetli ölümü de çocuklar için ciddi bir travma olabilir. NSA-R verilerini kullanan Rheingold ve meslektaşları (2022), Amerikalı ergenlerin yaklaşık 5'te 1'inin (%18) bir aile üyesini veya arkadaşını bir tür cinayet nedeniyle kaybettiği sonucunu elde etmiştir. Ergenlerin %9'u kriminal cinayetten ve %7'si araçla cinayetten kurtuldu ve %2'si her iki tür kayıptan da kurtulduğunu bildirdi. Hayatta kalanların %53'ü yakın bir arkadaşını, %42'si birinci dereceden olmayan bir aile üyesini ve %5'i yakın bir aile üyesini kaybetmiştir. Bu veriler ise travmatik yaşam deneyimlerinin yalnızca direkt olarak kendi başına gelme ile değil aynı zamanda başkalarının başına gelenler ve kayıplarla da etkili olduğunu ifade etmektedir (Ford vd., 2010)

3. İnternet Destekli Mağduriyet

Özellikle son on yılda ortaya çıkan bir diğer kişilerarsı mağduruiyet biçimi internet deneyimli mağduriyettir. NatSCEV araştırmasından elde edilen verilere göre, gençlerin %6'sı geçtiğimiz yıl bir tür çevrimiçi mağduriyet yaşadı ve %9'u ömür boyu çevrimiçi mağduriyet geçmişini onaylamıştır. Elde edilen bu veriler dahlilnde çevrimiçi cinsel taciz (%6 yaşam boyu yaygınlık) ve çevrimiçi cinsel teşvik (%5 yaşam boyu yaygınlık) dahil olmak üzere bir dizi olayı kapsamaktadır. İnternetin ve mobil cihazların günümüzde her yerde bulunması göz önüne alındığında, bu mağduriyet biçimine ve bunun gençler üzerindeki etkisine ilişkin anlayışımızı izlemeye ve oluşturmaya devam etmeye büyük ihtiyaç var (Masten, 2011).

4. Felaket

Ortalama olarak, dünyanın herhangi bir yerinde her gün bir felaket (doğal veya insan yapımı) meydana gelir. Yapılan bazı araştırmalara göre afetlerin ardından meydana gelen ruh sağlığı sorunlarının yaygınlığını tahmin etmesine rağmen, çok azı afete maruz kalmanın yaygınlığını dikkate almıştır. Ancak NSA örneğinden elde edilen sonuçlara göre ergenlerin yaklaşık dörtte birinin yaşamları boyunca bir doğal afete karıştığını ve bunların arasında yaklaşık her 3 kişiden birinin bu olayda ciddi şekilde yaralanmasından veya ölmesinden korktuğunu göstermiştir. Bu veriler genel olarak, en az 1 afete maruz kalma için yaşam boyu yaygınlık tahmini %22'lik bir tahmin veren büyük bir ulusal yetişkin örneğinden alınan verilerle uyumludur (Masten, 2011).

5. Motorlu araç kazaları

Motorlu araç kazaları, gençlerin karşılaştığı, potansiyel olarak travmatik olayların başka bir yaygın biçimini temsil eder. Ne yazık ki bu olayların yaygınlığı tipik olarak kişilerarası mağduriyet kadar titiz bir şekilde değerlendirilmemiştir. NSA örneğinde, ergenlerin %21'i, bir motorlu taşıtta veya başka bir ortamda meydana gelebilecek ciddi bir kazaya ömür boyu karışmayı onayladı. NSA-R'de, ergenlerin yaklaşık %10'u yaşam boyu herhangi bir motorlu araç kazası tutulumu öyküsü bildirmiştir (Ford vd., 2010).

Çocuklarda meydana gelen yaşam deneyimlerinin epidemiyolojisini ortaya koymak, bu noktada travma çalışmaları gerçekleştirmek, en geniş erişime sahip etkili travma hizmetleri ve hizmet sunum sistemleri geliştirmek ve kaynakları verimli bir şekilde tahsis etmek için kritik öneme sahiptir. Birçok travmatik deneyim biçiminin doğası, yetersiz ulusal gözetim çabaları ve çalışmalar arasındaki kavramsal ve metodolojik farklılıklar dahil olmak üzere, çocukluk çağı travmatik olaylarının epidemiyolojisini anlamak için birçok ciddi zorluk vardır. Çeşitli travmatik deneyimlerin nasıl tanımlandığına bağlı olarak, Amerikalı gençlerin %8-12'si en az bir cinsel saldırı yaşamıştır; %9-19'u bakıcı tarafından fiziksel istismara veya fiziksel saldırıya maruz kalmıştır; %38-70'i ciddi toplumsal şiddete tanık olmuştur; 10 kişiden 1'i bakıcılar arasında ciddi şiddete tanık olmuştur; Her 5 kişiden 1'i bir aile üyesini veya arkadaşını cinayet nedeniyle kaybetmiştir; %9'u İnternet destekli mağduriyet yaşamıştır; ve %20-25'i doğal veya insan yapımı bir felakete maruz kalmıştır. Birden fazla mağduriyet ve travmaya maruz kalma gençler arasında çok yaygındır ve ölçülen mağduriyet türlerinin sayısına bağlı olarak tüm gençlerin %20 ila %48'ini karakterize eder (Saunders ve Adams, 2014).

Çocukların ve ergenlerin travmatik yaşam olaylarına ilişkin vermiş olduğu tepkiler yapıları bakımından değişkenlik göstermektedir. Bireysel olarak ifade edilen ergenlerin tepkileri, gelişim düzeyleri, etnik köken/kültürel faktörler, önceki travmaya maruz kalma, mevcut kaynaklar ve önceden var olan çocuk ve aile sorunlarından etkilenebilir. Bununla birlikte, neredeyse tüm çocuklar ve ergenler, travmatik bir olaydan kurtulmanın akut aşamasında bir tür sıkıntı veya davranış değişikliği ifade eder. Travmaya verilen tüm kısa vadeli tepkiler sorunlu değildir ve bazı davranış değişiklikleri, zor veya zorlu bir deneyimle başa çıkmak için uyum sağlama girişimlerini yansıtabilir (Devi, 2019).

Travmatik olaylara maruz kalan çocuk ve ergenlerin sergilediği tepkilerin çoğu, ruh sağlığı uzmanlarının uygulamalarında günlük olarak gördükleri davranışlara benzer veya aynıdır. Bunlar şunları içerir (Campbell, 2010):

- Yeni korkuların gelişimi
- Ayrılık kaygısı (özellikle küçük çocuklarda)
- Uyku bozukluğu, kabuslar
- Üzüntü
- Normal aktivitelere ilgi kaybı
- Azalmış konsantrasyon
- Akademik düşüş
- Kızgınlık
- Somatik şikayetler
- Sinirlilik

Çocuklukta çeşitli istismar ya da ihmale uğrayarak travma yaşamış kişilerin sağlık ve esenlik üzerindeki çalışmalardan cinsiyet benzerlikleri ve farklılıklarının bu karşılaştırmalı analizinden elde edilen sonuçlar, bu tür çocukluk çağı şiddetinin hem erkekler hem de kadınlar için uzun vadeli sonuçları olan zihin, beden ve ruh için kapsamlı ve ciddi sonuçları olabileceğini göstermektedir. Her iki cinsiyet de çok acı çektiğini ifade etmekte ve acıları hala derin ve aslında neredeyse dayanılmaz olarak tanımlamaktadır. Kadınların içe dönüklük, davranışsal ve duygusal baskılanma eğilimi daha yüksek görünmektedir, ancak erkekler dışa dönüklük, öfke, saldırganlık, antisosyal davranış ve diğer davranış sorunlarına daha yatkındır (Sigurdardottir vd., 2014).

BÖLÜM 2: ŞEMA TERAPİ

2.1. Şema Terapi Modeli

Şema kavramının ilk olarak kullanımı 1932 yılında Barlett tarafından gerçekleştirilmiştir. Öncesinde kazanılmış olan bilgi ve bu bilginin anlaşılmasına ilişkin sürece etkisini inceleyen araştırmaların temeli bu dönemde şema kuramına dayanmıştır. Şemalar zamanla bir kişinin nesneler, durumlar ya da eylemlere yönelik bütünsel bir kavram bütünlülüğünü ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Buna göre bir kişinin şeması, o kişinin yaşama dair var olan filtreleri ve bu filtreler dahilinde hareket etmesi olarak tanımlanır (Senemoğlu, 2003).

Kişinin hem kendi hem de diğerleri ile olan iletişimini ne şekilde ilerleteceği konusunda, kişinin hem kendi hem de diğerleri ile olan temel varsayımlarını içeren şemalar, geçmiş dönem yaşantıları ve deneyimlere bağlı olarak gelişim gösteren bilişsel yapıları ifade eder. Bilişsel yapının içinde şemalar, algılara ve yanıtlara kılavuzluk eden yapılarıyla, var olan bilgilerin işlenmesine ve kişinin var olan şemalarına uygun bir yapıya dönüşmesine imkan sağlar (Nordahl ve Nysæter, 2005).

Şema terapi yapısına bağlı olarak bilişsel terapinin temel sisteminden yararlanmış ve zamanla bilişsel terapiden beklenen sonucu alamayan, uzun süreli kişilik bozuklukları ve psikolojik rahatsızlıkları tedavi etmek amacıyla ortaya çıkmıştır (Martin ve Young, 2010). Özellikle son dönemde bilişsel davranışçı terapi anlayışıında depresyon, kaygı ya da kişilik bozuklukları gibi alanlarda erken dönemdeki çocukluk yaşantılarının süreci açıklamada etkisi olabileceği ifade edilmektedir. Bu noktada şema terapi erken dönem çocukluk deneyimleri ve uyum bozuucu şemalar üzrinde durarak konuya ilişkin etkili bir alan oluşturmaktadır (Riso ve ark., 2006).

Şema terapi, Aaron Beck tarafından 1960'lı yıllarda geliştirilen bilişsel terapi ekolünün bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır. Bilişsel terapinin savunduğu temel düşünce, hayatımızdaki olaylara yönelik düşünce şeklimizin duygularımıza yön verdiğidir. Bilişsel terapistler, bilişsel ve davranışçı teknikleri harmanlayarak danışana birtakım becerileri kazandırabilmektedirler (Lerary vd., 2003). Buna karşın, bilişsel ve davranışçı yöntemler kişilerin sahip oldukları ve işlevsel olmayan zihinsel örüntüleri değiştirmekte yeterince

başarılı olamamaktadır. Bu sebeple, bilişsel davranışçı yöntemlerle psikanalitik ve yaşantısal teknikleri harmanlayan şema terapi ekolü geliştirilmiştir (Young ve Klosko, 2011).

Şema terapi; Young, Klosko ve Weishaar (2003) tarafından bilişsel, davranışsal, yaşantısal veya duygu odaklı örüntüleri değiştirmek ve çok çeşitli kronik psikopatolojilere tedavi sunmak amacıyla geliştirilmiş, yapılandırılmış ve sistemli bir modeldir. Model, kişilik bozukluğu olan ve bilişsel terapiden yeterli düzeyde fayda görmeyen kişilere daha tesirli bir tedavi planı sunma çabasından kaynak almıştır. Bilişsel davranışçı, psikodinamik, geştalt terapi ve nesne ilişkileri kuramı gibi bazı ekollerle benzer yönleri olsa da hiçbiriyle tümüyle aynı olmayan, özgün, yeni ve bütüncül bir modeldir (Farrell vd., 2015). Şema terapinin en temel hedeflerinden biri, erken dönemde gereksinimleri karşılanmayan yetişkinlere, kişisel ihtiyaçlarını gidermeleri hususunda yardım etmektir (Rafaeli vd., 2013).

Şema terapi modeli, aniden ortaya çıkan psikiyatrik semptomlardan ziyade, kronik bozukluklarının tedavisi için tasarlanmıştır. Süreğen depresyon ve anksiyete bozukluğu, yeme bozuklukları ve ilişkisel sorunların tedavisindeki etkililiği kanıtlanmıştır. Model, özellikle danışanın sosyal ilişkilerine odaklanarak geçmişten bugüne kadar beliren şemalarını izler. Şema ekolüyle ilerleyen danışanlar, süreğen karakterolojik sorunlarını kendiliklerinden ayrı ele almayı öğrenerek onları daha kolay çözümleyebilmektedirler. (Young vd., 2009).

Şema terapi, geleneksel bilişsel davranışçı terapiden farklı olarak yalnızca mevcut semptomları devam ettiren unsurlarla değil, direkt olarak bu semptomların ortaya çıkış sebepleriyle ilgilenir. Davranışçı terapinin geliştirilmiş bir şekli olarak şema terapi, psikodinamik terapinin kritik noktalarını da barındırmaktadır. Şema terapiye göre eski ilişki deneyimleri günümüz hayatı üzerinde etkiye sahiptir. Geçmiş yaşam olaylarının günümüz üzerindeki ilişkisinden dolayı Young, duyguları etkinleştiren teknikleri terapiye dahil ederek iyi bir ilişki yapılandırması üzerinde durmuştur (Konukçu vd., 2013). İkinci olarak, seans odasında danışan ve terapist arasında kurulan ilişkiyi ve ilişki kurduktan sonra empatik yüzleştirmenin yapılmasını önemle vurgulamaktadır. Son olarak ise terapist, danışanın işlevsel olmayan şemalarının değiştirilmesine yardımcı olmakla birlikte, kişinin duygusal gereksinimlerini fark etmesi ve bu gereksinimlerini uygun bir şekilde karşılayabilmesi için rehber konumundadır (Rafaeli vd., 2013). Terapist, "sınırlı yeniden ebeveynlik" ile ebevyn rolünün üstlenerek danışanın çocukluk döneminde yeterince karşılanmayan ihtiyaçlarına çözüm olmaya çalışır (Young vd., 2009)

Şema kavramı bilişsel psikolojiden türemiştir (Klosko ve Young, 2011). Şema, bireyin bilgi işleme süreçlerini büyük oranda etkileyen, görece kalıcı özellikler barındıran zihinsel yapılardır. Duyu organları aracılığıyla elde edilen bilginin algılanıp zihinde yorumlanma sürecini etkileyen, bilginin uzun süreli belleğe kodlanmasını şekillendiren, uzun süreli bellekte yer alan bilginin yeniden işlemlenmesini sağlayan ve bir durum karşısında davranışsal tepkimizi belirlememize yön veren bilişsel modellerdir (Türkçapar, 2012). Beck (1972)'e göre ise şema, kompleks uyaran ve tecrübeler yığını içerisinde düzen oluşturmayı sağlayan bir kalıp veya düzenleyici çerçevedir (akt. Rafaeli vd., 2013). Şemalar kalıtsal özelliklerimiz ve yaşantılarımızın etkileşimi sonucu oluşur. Şemalar sayesinde dış dünyada olup bitenleri anlayıp anlamlandırabiliriz, algı ve bilgilerimizi kolayca örgütleyebiliriz, hayatımızı hızlı ve etkili bir şekilde sürdürebiliriz (Türkçapar, 2012). Şemalar, dış dünyayı algılamamızı kolaylaştırmanın ötesinde, bilgiyi organize ederek işleyebilmemizi sağlar (Burger, 2016).

Bireyin kendisine ve dış dünyaya yönelik oluşturduğu yaygın bilişsel örüntüler olan şemalar, bebeklik döneminden itibaren oluşmaya başlar ve yaşam boyunca gelişerek kişinin eylemlerini, duygularını, düşüncelerini ve diğerleriyle olan ilişkilerini belirleyerek yön verir (Karaosmanoğlu, 2002). Çocukluk döneminde oluşan şemalar çok belirgin olmayıp uykuya dalmış gibidir. Ancak kişi yaşamının ilerleyen dönemlerinde şemalarının oluşmasıyla ilişkili benzer bir olayla karşılaşınca o şeması yeniden aktifleşir (Öztürk ve Uluşahin, 2011: 966). Yani tüm eylemlerimiz ve hislerimiz mevcut şemalarımıza bağlı olarak ortaya çıkar. Şemalar bir kez oluştuktan sonra kişi tarafından mutlak gerçek olarak kabul edilir ve genellikle süreğendirler. Örneğin; ailesi tarafından sevgi görmeyen bir çocuk duygusal yoksunluk şeması geliştirerek kendisini daimi olarak yalnız hissedebilir ve ötekilere bağımlı hale gelebilir (Karaosmanoğlu, 2002).

Çoğunlukla erken çocukluk veya gençlik deneyimleri sonucu edinilen şemalar, doğru olduğunu varsaydığımız şeylere ayrıntılı bir işleme yapmadan hızlıca ulaştıran kısayollardır. Şemalar aracılığıyla bazı durumlarda zaman kaybetmeden, hızlı ve net bir şekilde bir durumu kavrayabilirken, bazı durumlarda ise yolu yitirebiliriz. Bu şekilde, ilkinde uyum sağlayıcı, ikincisinde ise uyum bozucu olarak kendimiz ve dış dünyaya dair tutarlı bir görüşe sahip olmamıza yardımcı olurlar (Rafaeli vd., 2013). Şemalar, çocukluk döneminde temel olarak hayatta kalma işlevi açısından genellikle uyum sağlayıcı bir roldedirler. Yetişkinlikte ise uyum bozucu şemalar, çoğunlukla kişi bilinç düzeyinde farkında olmasa da artık işlevsel bir

rolü olmadığı halde sürdürülmeye devam eden sınırlayıcı ve işlev bozucudurlar (Farrell vd., 2015; Young ve Klosko, 2011).

Şemaların gelişmesini etkileyen birkaç faktör vardır. Bu faktörlerden ilki, doğuştan getirdiğimiz, kalıtımsal ve çevresel faktörlerin etkileşimiyle şekillenen, bir durum karşısındaki tutumumuzu belirleyen mizaçtır. İkincisi, karşılanmamış temel çocukluk gereksinimleridir. Aile, uyumsuz şemaların gelişmesindeki en önemli faktördür (Konukçu vd., 2013). Şemaların gelişimini etkileyen son faktör ise, kişinin mizacı ile ebeveynleriyle kurduğu ilişkinin etkileşimidir. Kalıtımsal ve çevresel faktörler birbirleriyle iletişim halindedir. Şemalar oluşurken kişinin mizacı ile olumsuz çocukluk yaşantılarının yıkıcı etkileri etkileşim halindedir (Young ve Klosko, 2011).

2.2. Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar

Erken dönemde ve geç dönemde oluşan şemaların yanında, uyum sağlayıcı ve uyum bozucu şemalar da vardır. Ancak şema terapi modelinin odak noktası, uyumlu şemalardan ziyade kişilik bozuklukları, ilişki sorunları ve bazı kronik bozukluklarının altında yatan sebep olduğu düşünülen erken dönem uyumsuz şemalardır (Young vd., 2009).

Erken dönem uyum bozucu şemalar, erken çocukluk döneminden itibaren oluşmaya başlayıp hayat boyunca tekrarlayan, öz-yıkıcı duygusal ve bilişsel örüntülerdir. Kişinin yaşamının erken dönemlerinde bakım verenleri tarafından temel duygusal gereksinimlerinin önemli bir kısmının karşılanmadığı, olumsuz erken çocukluk deneyimleri sonucu oluşur (Kerr ve Levine, 2008). Kişinin çocuklukta ebeveynleriyle kurduğu ilişkide sürekli olarak olumsuz deneyimler yaşaması, uyumsuz şemaların gelişmesinin en temel nedenidir. Erken dönemde oluşan şemalar, yetişkinlik döneminde de varlıklarını sürdürmeye devam ettiğinden dolayı, aynı duygusal gereksinimlerin karşılanmasında engel teşkil etmeye devam etmektedir (Güler, 2020).

Young, Klosko ve Weishaar (2003), erken dönem uyumsuz şemaların özelliklerini şu şekilde tanımlamışlardır:

- Genel ve yaygın içerik veya örüntülerdir.
- Hatıra, duygu, biliş ve bedensel duyumlardan oluşurlar.
- Bireyin kendisiyle ve diğerleriyle kurduğu ilişkiden kaynak alırlar.

- Çocukluk veya ergenlik dönemi içinde gelişirler.
- Hayat boyunca gelişmeye devam ederler.
- Kişinin işlevselliğini olumsuz yönde etkilerler.

Uyum bozucu şemalar, kişinin kendisine, dünyaya ve diğer insanlara yönelik inançlarını kapsayan psikolojik yapılardır. Şemalar kişi tarafından kontrol edilemiyor ve kişiye zarar veriyor olsa da dış dünyaya yönelik öngörü ve bilişsel tutarlılık sağladıkları için tanıdık, rahatlatıcı ve dayanıklıdırlar. Varlıklarını sürdürmeye yönelik sürekli harp halindedirler. Şemalar, kişinin dikkat odağını kendisiyle çelişmeyen bilgilere yönlendirerek o şemanın içeriğine uygun bilgileri hatırlamasını sağlar (Farrell vd., 2015).

Bireyin düşüncelerini, duygularını, davranışlarını ve kişilerarası ilişkilerini etkileyerek, şemaların oluşmasına neden olan çocukluk dönemindeki yıkıcı yaşantıları bilinçdışı düzeyde yetişkinlik yaşantısı içinde yeniden deneyimlemesi için yönlendirirler. Şemaların kökenleri erken çocukluk veya ergenlik dönemindeki olumsuz yaşantılara dayanmaktadır ve yüksek oranda bireyin şemalarının oluştuğu erken dönemdeki çevresinin atmosferini doğru yansıtmaktadır (Rafaeli vd., 2013).

Bazı uyumsuz şemalarının altında çocukluk çağı travmaları, kötü muamaleye maruz kalma gibi durumlar vardır. Ancak bunlar şemaların oluşmasında ön koşul olarak görülmez. Örneğin; çocukluk çağından başlayarak aşırı korumacı bir ailede büyümek uyum bozucu şemaların var olması için bir zemin hazırlar. Bu noktada kriterler her zaman ağır travmatik olaylar değillerdir (Kerr ve Levine, 2008). Buna karşılık yaşanan durum kişi için yıkıcıdır ve genellikle erken çocukluk ve ergenlik dönemi boyunca maruz kalınan tekrarlayıcı olumsuz deneyimlerden kaynaklanmaktadır. Olumsuz deneyimlerin kişi üzerinde bıraktığı etki birikerek uyum bozucu şemanın oluşmasına neden olmaktadır (Young vd., 2003).

Şemaların şiddet düzeyleri ve tetiklenme eşikleri kişiye göre farklılık gösterebilmektedir. Bir şema ne kadar köklü ve şiddetliyse, onu tetikleyebilecek durumlar ve tetiklenmesi sonucu ortaya çıkan duygunun kalıcılığı ve şiddeti de bir o kadar fazla olur (Young vd., 2009).

Erken dönem uyum bozucu şemaların kökeni Young ve diğerleri (2009) tarafından şu şekilde ifade edilmektedir.

1. Temel duygusal ihtiyaçların giderilmemesi: Her bireyin sahip olduğu, çocukluk döneminde karşılanması gereken evrensel bazı duygusal ihtiyaçlar vardır. Bireyin psikolojik yönden sağlıklı olabilmesi için bu duygusal ihtiyaçların giderilmesi gerekmektedir. Bu ihtiyaçlar şunlardır:

- Diğerlerine güvenli bağlanma (güvenlik, istikrar, bakım ve kabul görme ihtiyaçlarının karşılanmasını kapsamaktadır.)
- Özerk olmak, yeterlilik hissi ve kimlik algısı
- Gereksinim ve hisleri rahatça ifade edebilme
- Kendiliğinden olma ve oyun
- Uygun sınırlar ve otokontrol

Çocuğun mizacı ve erken dönem sosyal çevresi arasındaki etkileşim, bu gereksinimlerin karşılanması önünde engel teşkil ederek uyumsuz şemaların oluşmasına neden olmaktadır. Bu noktada terapist, sınırlı yeniden ebeveynlik aracılığıyla danışanın temel duygusal gereksinimlerini karşılamasına yardımcı olur.

2. Erken dönem olumsuz yaşantılar: Uyumsuz şemaların ortaya çıkmasının en temel sebeplerinden biri de olumsuz çocukluk dönemi yaşantılarıdır. Çocuğun ebeveynleriyle olan etkileşimi, diğerlerine yönelik içsel temsillerinin de temelini oluşturmaktadır. Aile dışında okul ve arkadaş çevresi gibi sosyo-kültürel etkenler de şema oluşmasına neden olabilse de bunlar erken dönemde oluşan şemalar kadar etkili ve yaygın değildir (Arısoy, 2009).

Şemaların oluşmasına neden olan dört temel erken dönem yaşantı vardır (Young vd., 2009):

- Gereksinimlerin engellenmesi: Çocuğun sevgi, istikrar, tutarlılık gibi bazı temel gereksinimlerinin karşılanmamasını içermektedir. Bu karşılanmayan gereksinimler duygusal yoksunluk veya terk edilme şemalarının oluşmasına neden olabilmektedir.
- Zedelenme/Kurban edilme: Çocuğun psikososyal alanlarda zarar gördüğü ve kurban konumunda olduğu erken dönem yaşantıları kapsamaktadır. Bu yaşantılar, kusurluluk/utanç, güvensizlik/kötüye kullanılma, zarara uğrama karşısında incinebilirlik gibi şemaların oluşmasına zemin hazırlayabilmektedir.

- Gereksinimlerin aşırı düzeyde karşılanmaya çalışılması: Ebeveynler çocuğa karşı aşırı korumacı bir tutum içerisindedir ya da hiçbir sınır koymayıp ölçüsüz ve aşırı düzeyde özerklik ve özgürlük sunmaktadırlar. Her iki durumda da çocuğun özerk olma ve uygun sınırlar konması gibi temel duygusal gereksinimlerinin karşılanmaması sonucu, bağımlı olmak/yetersizlik veya haklılık/büyüklük gibi şemalar ortaya çıkabilmektedir.
- Önem verilen kişileri seçici olarak içselleştirme ve özdeşim kurma: Çocuk ebeveynlerinin düşüncelerini, duygularını, tecrübelerini ve davranışlarını seçici olarak içselleştirerek ebeveynleriyle özdeşim kurmaktadır. Mizaç bu noktada büyük önem taşımaktadır. Bu içselleştirme ve özdeşimler yığılarak şemaları, başa çıkma şekillerini ya da şema modlarını meydana getirmektedir.
- Duygusal mizaç: Her çocuğun doğuştan gelen eşsiz mizacı ve kişiliği vardır. Olumsuz çocukluk dönemi yaşantıları ile mizacın etkileşimi şemaların oluşumuna büyük oranda yön vermektedir. Olumlu veya olumsuz erken dönem yaşantılarının, duygusal mizacı mühim bir noktaya kadar baskılayabileceği gibi duygusal mizacın da erken dönem yaşantılara baskın geldiği durumlar görülebilmektedir. Örneğin; çok duygusal mizaca sahip olan bir birey, erken dönem yaşantısında travmatik deneyimler olmamasına rağmen psikolojik bozukluklar geliştirebilmektedir

2.3. Erken Dönem Uyum Bozucu Şemaların Özellikleri

Şemaların özelliklerine ilişkin çalışmalarında Young (1990), şemaları kişinin bilişsel yapılanmasına dair en derinde var olan "temel inançlar"dan ayrı olduğunu ifade eder. Bu noktada Beck tarafından ifade edilen "Şemalar bir koşula bağlıdır" özelliği, Young tarafından kabul edilmez. Erken dönem uyumsuz şemalar gelişim sürecinin ilk dönemlerinde meydana gelmeye başlayan ve hayat süresi boyunca tekrarlayan, kalıcı, dirençli olma özelliğine sahip bilişsel yapılar olarak tanımlanır (Riso vd., 2006).

Erken dönem uyum bozucu şemalar sisteme yeni bir bilginin girmesi ya da herhangi bir sorunun ele alınması noktasında rehberlik etme özelliğine sahiptirler. Söz konusu rehberlik sürecini yerine getirirken tekrarlıyıcı bir yaklaşım içinde olmaların bağlı olarak bu tekrar sayesinde süreklilik kazanırlar (Williams vd., 1997).

Erken dönem uyum bozucu şemaların genel özelliği kişinin diğerlerine karşı zarar vermesine neden olacak duyguların meydana gelmesine imkan tanımasıdır. Bu özellik bağlamında kişinin diğerleri ile olan iletişimi, kendine ait özerklik ve bireyin kendini ifade edebilmesine ilişkin bir gayret içinde olan şemalar, yaşam deneyimlerine bağlı olarak kendilerini yineler. Kişinin yaşam noktasına koyduğu şemalar ile bir bütün olmasına bağlı olan olaylar ve ruh halleriyle tekrar olarak ortaya çıkabilir (Güler, 2020).

Erken dönem uyum bozucu şemaların bir diğer özelliği kişinin dünya ile olan ilişkisinde algılama, aracılık etme ve deneyimle süreçlerine ilişkin önemli bir yer tutmasıdır. Bu noktada göstermiş olduğu rehberlik etme potansiyeli kadar olaylardan, durumlardan ve süreçte yer alan kimselerden etkilenme özelliğine sahiptir (Young ve Klosko, 1994). Süreç içinde meydana gelen olaylar, erken dönem uyum bozucu şemaların harekete geçmesine, kişinin de bu şemalar ile uyumlu bir şekilde davranış göstermesine neden olur. "Yeniden sahneleme" olarak ifade edilen bu durumda kişi, çocukluk çağında var olan deneyimlerinden farklı olarak günün koşullarını ve deneyimlerini de dahil ederek bir davranış sergiler (Levy vd., 1998).

2.4. Erken Dönem Uyum Bozucu Şemaların Kökenleri

Young ve arkadaşları (2003) tarafından ifade edilen halinde şema teorisi, çocukluk çağında meydana gelen deneyimler, kişinin genetik olarak sahip olduğu mizacı ve yetişkinlik döneminde sahip olduğu psikososyal ya da bireysel olarak ifade edilen problemlerle sonuçlar arasındaki ilişkiyi ifade etmeye ilişkin alternatif bir yol olarak görülmektedir. Young ve meslektaşları erken dönem uyum bozucu şemaların temellerine ilişkin yaptıkları çalışmalarda Beck'in standart bilişsel teorisini detaylı bir şekilde ele almışlardır. Bunun nedeni tedavi olmaya direnç gösteren depresyon, kronik kaygı ve kişilik patolojisinin ancak hem hali hazırda var olan işleyiş hem de çocuklukta gelmiş olan deneyimlerin bir arada ele alınması ile etkili bir şekilde tedavi edilebilir olduğuna dair etkili bir bakış elde etmiş olmalarıdır (Cicero ve ark., 2004). Buna bağlı olarak Young ve arkadaşları, erken çocukluğa ilişkin kişinin deneyimlemiş oldukları ile mizacı, erken dönem uyumsuz şemaların birlikte oluşumu ve uyumsuz başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkiyi inceleyerek danışanları tedavi etmek için bir yöntem olarak şema terapiyi geliştirdiler (Young ve ark., 2003).

Young ve meslektaşlarına (2003) göre, "çocukluk veya ergenlik döneminde geliştirilen, kendisiyle ve başkalarıyla olan ilişkileriyle ilgili anılar, duygular, bilişler ve bedensel duyumlardan oluşan geniş, yaygın bir tema veya örüntü olarak tanımlanır (Young ve ark., 2003, s. 7). Young ve meslektaşları, erken dönem uyum bozucu şemaların kökeninin, temel duygusal ihtiyaçların olumsuz deneyimlerden kaynaklanan hayal kırıklığından kaynaklandığını öne sürdüler. Önerilen beş temel duygusal ihtiyaç şunları içerir:

1. Başkaları ile güvenli bağlar (güvenlik, istikrar, destek ve kabulü içerir)

2. Özerklik, yetkinlik ve kimlik duygusu,

3. Geçerli ihtiyaç ve duyguları ifade etme özgürlüğü,

4. Kendiliğindenlik ve oyun,

5. Gerçekçi sınırlar ve kendini kontrol etme.

Young ve meslektaşları (2003), erken deneyimlerin (yetiştirme) ve doğuştan gelen mizacın (doğa) birleşiminin bu ihtiyaçların tatmin edilmesine veya hayal kırıklığına yol açabileceği ifade etmektedirler. Buna göre erken dönem uyum bozucu şemalar, bu ihtiyaçların olumsuz deneyimlerden kaynaklanan hayal kırıklığından kaynaklanmaktadır.

Güler (2020), çalışmasında erken dönem uyum bozucu şemaların ergenlik ve çocuklukta zedeleyici anılar ile olan ilişkisini ifade etmektedir. Bu ilişkide kişinin yetişkinlik çağında deneyimlemiş olduğu olayların bilinçli olmayan bir şekilde çocukluk ve ergenlik dönemindeki zedeleyici yaşantılarla benzeri şekilde ortaya konması söz konusudur. Bu noktada bir kökene bağlı olan şemaların değişime uğraması da zorlayıcı olarak ifade edilmektedir.

2.5. Şema Alanları ve Şemalar

Young ve arkadaşları (2003), şema terapi modeli kapsamında 5 şema alanı altında yer alan 18 farklı erken dönem uyum bozucu şema tanımlamışlardır. Şema alanları ve her bir şema alanında yer alan erken dönem uyumsuz şemalar şu şekildedir:

A. Ayrılma ve Reddedilmişlik Alanı

Bu alanda yer alan şemalar, bir çocuğun en temel ihtiyaçları olan güvenlik, dengeli ve kararlı bakım görme, empati, koşulsuz kabul, saygı, duygu paylaşımına yönelik ihtiyaçlarının karşılanmaması sonucu oluşur. Bu alandaki şemaların kökenlerinde psikolojik ve fiziksel şiddetin hakim olduğu, kopuk, mesafeli, reddedici ve istismarcı aile yapısı yer almaktadır. Ayrılma ve reddedilmişlik alanında yer alan şemalara sahip kişiler, başkalarıyla güvenli ve tatmin edici bağ kuramazlar (Rafaeli vd., 2013). Kişilerin genel olarak erken döneme ilişkin travmatik anıları vardır. Bu kişiler yetişkinliklerinde tümüyle yakın ilişkiye girmekten kaçınırlar ya da sürekli olarak partner değiştirmektedirler. Ayrılma ve reddedilmişlik alanında yer alan erken dönem uyum bozucu şemalar; terk edilme/istikrarsızlık, güvensizlik/suistimal edilme, duygusal yoksunluk, kusurluluk/utanç, sosyal yalıtılmışlık/yabancılaşma şemalarıdır (Young vd., 2009).

1. Terk edilme/İstikrarsızlık Şeması: Bu şemaya sahip bireyler, ilişki kurduğu kişilerin duygusal gereksinimlerini karşılayamayacağını düşünerek ilişkide kendilerini güvende ve dengede hissetmezler. Kalıcı yakın ilişkiler kuramayacaklarını ve kurdukları ilişkilerde de terk edileceklerini düşünürler. Bu uyumsuz şema, genellikle yakın bireysel ilişkiler sırasında aktif hale gelir. Kökeninde ise bakım verenlerin sık değiştiği, sıklıkla öfke nöbetlerinin yaşandığı, bakım verenlerin sabit bir tutum sergilemedikleri ya da terk ettikleri bir erken dönem ortamı yatmaktadır (Young ve Klosko, 2011).
2. Güvensizlik/Suistimal Edilme Şeması: Bu şemaya sahip bireyler, insanların kendisini çıkarları doğrultusunda kullanacağını düşünmektedir. Örneğin; insanlar tarafından zarar göreceklerine, aldatılacaklarına, hakarete maruz kalacaklarına veya hor görüleceklerine inanmaktadırlar (Rafaeli vd., 2013). Bu kişiler ikili ilişkilerinde olası bir tehlikeye karşı her an tetiktedirler. Bu şemanın kökenlerinde erken dönemde maruz kalınan istismar, kandırılma, aldatılma veya aşağılanma yaşantıları yer almaktadır (Young ve Klosko, 2011).
3. Duygusal Yoksunluk Şeması: Bu şema, erken çocukluk döneminde bakım verenler tarafından duygusal gereksinimlerin yeterli düzeyde karşılanmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Duygusal yoksunluk, ihmale uğramış bir çocuğun hissettiklerinden ve boşluk hissinden ibarettir. Bu şemanın

kökenlerinde, bakımveren figürünün çocuğa yetersiz bakım vermesi yatmaktadır. Duygusal yoksunluk üç alt başlık altında ele alınmaktadır:

- İlgi yoksunluğu: Sevgi, sıcaklık, dikkat ve arkadaşlık eksikliğini içermektedir.
- Empati yoksunluğu: Anlayış, dinleme, kendini ifade etme veya diğerleriyle etkileşim içerisinde duyguları ifade etme yoksunluğunu içermektedir.
- Korunma yoksunluğu: Diğerlerinden güç alma ve başkalarının kılavuzluk etmesinden yoksun olmayı içermektedir (Young ve Klosko, 2011).

4. Kusurluluk/Utanç Şeması: Bu şemaya sahip bireyler kendilerini eksik, aşağı, kötü, faydasız ve istenilmeyen kişi olarak görmektedirler. Yakın ilişkide oldukları kişiler tarafından sevilmeyeceklerine inanırlar. Bireyin kendine ilişkin olumsuz düşüncelerine yoğun bir utanç duygusu eşlik etmektedir. Eleştirilmeye, itham edilmeye ve reddedilmeye karşı aşırı duyarlıdırlar (Rafaeli vd., 2013). Kökeninde eleştirel bir çocukluk ortamında büyümek, koşullu ebeveynlik görmek ve başkalarıyla kıyaslandığı bir erken dönem yatmaktadır (Young ve Klosko, 2011).
5. Sosyal Yalıtılmışlık/Yabancılaşma Şeması: Sosyal yalıtılmışlık şemasına sahip bireyler, kendilerinin diğerlerinden farklı olduğunu düşünerek hiçbir gruba karşı aidiyet duygusu hissetmezler, kendilerini sosyal çevreden izole hissederler (Rafaeli vd., 2013). Bu şemanın kökenlerinde genellikle cinsel yönelim, kişilik yapısı, gelişim hızı gibi çeşitli nedenlerden kaynaklı akranlar tarafından sosyal dışlanma yer almaktadır. Sosyal izolasyon şemasına sahip bireylerde kalple ilişkili sorunlar, uyku bozuklukları, baş ve karın ağrısı gibi çeşitli psikosomatik semptomlar sıkça görülmektedir (Young ve Klosko, 2011).

B. Zedelenmiş Özerklik ve Kendini Ortaya Koyma Alanı

Bu alanda yer alan şemalar, erken dönemde özerklik ve ayrışma gibi bazı temel gereksinimlerin karşılanmadığı, çocuğun kendi başına eylemde bulunmasına izin verilmeyen, iç içe geçmiş ve aşırı koruyucu aile yapısında ortaya çıkmaktadır. Özerklik, bireyin ebeveynlerinden ayrışıp, kendi hedefleri ve ihtiyaçları doğrultusunda özerk olarak hareket edebilme ve eylemde bulunabilme becerisidir. (Rafaeli vd., 2013; Young ve Klosko, 2011).

Zedelenmiş özerklik ve kendini ortaya koyma alanındaki şemalara sahip bireyler, özgür bir şekilde eylemde bulunamayacaklarına ve ebeveyn figürlerinden ayrı kalamayacaklarına inanmaktadırlar. Aynı zamanda, kendi kimliklerini yaratmakta ve hür bir şekilde yaşamlarını sürdürmekte zorluk çekmektedirler (Arslan, 2016:206). Zedelenmiş özerklik ve kendini ortaya koyma alanında yer alan erken dönem uyumsuz şemalar; zarar görme ve dayanıksızlık, bağımlılık/yetersizlik, iç içe geçme/gelişmemiş benlik, başarısızlık şemalarıdır (Young vd., 2009).

1. Bağımlılık/Yetersizlik Şeması: Bu şemaya sahip bireyler, diğerlerinin desteği olmadan yetişkin olmanın getirdiği gündelik işlerini düzgün bir şekilde halledemeyeceklerini düşünürler. Örneğin; doğru yargıya varamadıklarını, kolay sorunları çözümleyemediklerini, tek başlarına yeni işlerin üstesinden gelemeyeceklerini düşünürler (Young vd., 2009). Bu çarpıtılmış düşüncelere sıklıkla panik ve çaresizlik düşünceleri eşlik etmektedir. Bu şemanın kökenlerinde, aşırı korumacı veya koruyucu olmayan ebeveyn tutumu yer almaktadır. Aşırı koruyucu ebeveynler, çocuklarının tek başlarına eylemde bulunmalarını engelleyip bağımlı davranışlarını pekiştirmektedir. Optimal düzeyde koruyucu olmayan ebeveynler ise, erken dönemden itibaren çocuklarını yalnız bırakarak bağlılık ihtiyaçlarını karşılamamaktadırlar (Young ve Klosko, 2011).
2. Zarar Görme ve Dayanıksızlık Şeması: Kişi bu şemaya sahip ise başına her an kötü bir şeyin geleceğine ve bu durum karşısında çaresiz kalıp hiçbir şey yapamayacağına inanarak çok kaygılanmaktadır (Rafaeli vd., 2013). Young ve Klosko (2011) dayanıksızlık türlerini dört başlık altında ele almıştır:
    - Sağlık: Kişi bedenine yönelik aşırı duyarlı hale gelmiştir. Bu kişiler sağlık durumlarından obsesif düzeyde endişe ederek, aksi belirtildiği halde önemli sağlık sorunları olduğunu düşünmektedirler.
    - Tehlike: Zarar görme ve dayanıksızlık şemasının tehlike türüne sahip kişiler, kendilerinin ve yakınlarının başına bir şey geleceğinden yersiz bir şekilde kaygı duymaktadır. Abartılı düzeyde kendi kontrolleri dışında dış dünyada olan her şeye karşı güvensizdirler.
    - Maddi: Şemanın bu türüne sahip kişiler, maddi açıdan bir sorunu olmamasına rağmen iflas edip elindeki her şeyi kaybedeceğinden endişelenmektedir. Bu

kişiler kendilerini güvende hissetmek için para biriktirmeye ihtiyaç duymaktadırlar.

- Kontrolü kaybetme: Dayanıksızlık şemasının bu çeşidine sahip olan kişiler, bayılmak, sinir krizi geçirmek, çıldırmak gibi kendi bedenlerinin kontrolünü yitirmekten çok korkmaktadır.

Dayanıksızlık şemasına sahip bireyler, sıklıkla felaketleştirme bilişsel çarpıtmasını kullanmakla birlikte, kaçınma davranışlarında bulunarak dayanıksızlık şemasını pekiştirmektedirler. Dayanıksızlık şemasının kökeninde yer alan en temel faktör; bireyin, bakım verenleriyle aynı şemaya sahip olmadığı için model alma aracılığıyla öğrenememesidir. Kökeninde ebeveynlerin aşırı koruyucu olması, erken dönem yaşantılarda ciddi travmaların veya hastalıkların olması ya da bunların yakın kişilerin başına gelmesi yatmaktadır (Young ve Klosko, 2011).

3. İç İçe Geçme/Gelişmemiş Benlik Şeması: Bu şemaya sahip bireyler, ayrışma bireyleşme sürecini sağlıklı bir şekilde atlatamamıştır ve diğerleriyle, çoğunlukla da ebeveynleriyle, iç içe geçmiş durumdadır. Bu kişiler, çoğunlukla başkalarının yardımı olmadan yaşamlarını işlevsel bir şekilde sürdüremeyeceklerine ve mutlu olamayacaklarına inanarak yoğun bir boşluk hissini deneyimlemektedirler (Rafaeli vd., 2013). Kökeninde ebeveynin çocuğun bireyleşme sürecini engellemesi, endişeli ebeveynlerin olması ve bu şemaya sahip ebeveynler ile büyümesi yatmaktadır (Young ve Klosko, 2011).
4. Başarısızlık Şeması: Bu şemaya sahip bireyler, gerçek seviyelerinden bağımsız bir şekilde başarısız olduklarına, hiçbir zaman başarılı olamayacaklarına veya performans gerektiren eğitim, kariyer, spor gibi alanlarda kendilerini yetersiz hissederek akranlarından daha az başarılı olduğuna inanmaktadırlar. Kişi kendisinin budala, beceriksiz, kabiliyetsiz olduğunu düşünerek kendisini diğerlerinden daha düşük konumda görmektedir (Rafaeli vd., 2013). Başarısızlık şeması olan kişiler bu şemayla baş edebilmek için çoğunlukla işlevsel olmayan bir baş etme yöntemi olan kaçınma davranışında bulunurlar ancak bu durum mevcut şemayı daha da kuvvetlendirmektedir. Bu şemanın kökenlerinde, erken dönemdeki başarısızlık deneyimleri ve eleştirel, yüksek standartlara sahip bir ebeveyn figürü yer almaktadır (Young ve Klosko, 2011).

C. Zedelenmiş Sınırlar Alanı

Bu alandaki şemalar, diğerlerine yönelik duyulan sorumluluk, içsel sınırlar ve ileriye dönük hedefe odaklanmayla ilgili eksiklikleri içermektedir. Bu alandaki şemalara sahip kişiler; diğerlerinin haklarını gözeterek işbirliği içinde hareket etmekte, söylediklerinin arkasında durmakta, kendileri için gerçekçi hedefler belirlemekte ve bu hedefleri eyleme dökmekte zorluk çekmektedirler (Rafaeli vd., 2013). Genellikle egoist, narsist, sorumsuz ve şımartılmış kişilerdir. Dürtülerini kontrol etmekte ve çıkarları doğrultusunda doyumlarını ertelemede çok zorlanmaktadırlar (Young vd., 2009). Bu alandaki şemalara sahip bireyler aşırı düzeyde hoşgörülü ve serbest ailelerden gelmektedirler. Bu bireylerin ebeveynleri disiplinsizdir ve erken dönemden itibaren çocuğa sınır koymamış, kılavuzluk yapmamış, rol model olmamışlardır (Rafaeli vd., 2013). Zedelenmiş sınırlar şema alanında yer alan erken dönem uyum bozucu şemalar; haklılık/büyüklenmecilik ve yetersiz öz-denetim/öz-disiplin şemalarıdır (Young vd., 2009).

1. Haklılık/Büyüklenmecilik Şeması: Bu şeması mevcut olan kişiler, kendilerini diğerlerinden üstte konumlandırarak özel hak ve imtiyazlara sahip olduklarına inanırlar. Aşırı talepkar, baskın, empati kurmaktan yoksun bireylerdir (Young vd., 2009). Diğerlerinin duygu ve düşüncelerini önemsemeden, empatik bir yaklaşım içerisinde olmadan yalnızca kendi isteklerini gerçekleştirmek üzerinde odaklanmışlardır (Rafaeli vd., 2013). Kendi isteklerini gerçekleştirmek için her türlü yola başvurabilirler ve bu yolda başkalarının çıkarını gözetmezler (Young vd., 2009). Bu şemanın kökenlerinde, ebeveynlerin çocuğa yeterince sınır, disiplin ve kontrol koymaması vardır (Young ve Klosko, 2011).

Araştırmalara göre bu şema tipinde ailenin çocuğuna karşı benimsemiş olduğu ebeveynlik stilinde, ebeveynlerin çocuklarına karşı geniş bir alan tanıma, çocuğun şımarmasına neden olacak davranışlar içinde olma, aşırı izin veren bir yapıda olma ve duygusal olarak yoksun olan bir ebeveynlik tarzına sahip olması esastır. Hoşgörünün, sınırsız davranışların yüksek düzeyde olduğu, buna karşılık yönlendirme ve duygusal varlığın az olduğu aile tipi beraberinde haklılık/büyüklenmecilik şemasının varlığını ortaya koymaktadır.

2. Yetersiz Öz-denetim/Öz-disiplin Şeması: Bu şemaya sahip kişiler, şahsi hedeflerini gerçekleştirebilmek için otokontrol sağlayamazlar ve bu süreçte karşılarına çıkan

zorluklara karşı tolerans gösteremezler. Dürtü ve duygu regülasyonunda çok zorluk çekerler. Kavgadan, sıkıntıdan, sorumluluktan veya aşırı gayretten kaçınmaktadırlar (Rafaeli vd., 2013; Young vd., 2009). Bu şema kökeninde ailelerin daha çok ihmale dayalı bir tutum içinde olduğu ifade edilmektedir. Bu ihmal hali temelde çocuğa ve çocukla olan etkileşim, ilişkiye karşı ilgisiz bir tutumun var olmasına yöneliktir (Young ve Klosko, 2011).

D. Diğeri Yönelimlilik Alanı

Öz yönelimli olmak bireyin en temel ihtiyaçlarından biridir. Bireyin bu gereksinimin karşılanmaması, diğeri yönelimlilik alanındaki şemaların ortaya çıkmasına yol açar (Rafaeli vd., 2013). Bu alanda yer alan şemalara sahip kişiler, kendi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktan ziyade tasdiklenmek, ilişkiyi devam ettirmek, reaksiyona maruz kalmamak gibi çeşitli sebeplerden dolayı başkalarının gereksinimlerini gidermeye odaklanmışlardır (Young vd., 2009). Diğeri yönelimlilik şemalarına sahip olan kişiler kendi duygularını, duygusal gereksinimlerini bastırmışlardır ya da farkında bile değillerdir. Bu alandaki şemaların kökeninde, ebeveynler tarafından koşulsuz kabul görmemek yer almaktadır. Bu kişiler çocukluklarında sevgi ve onay görme ihtiyaçlarını giderebilmek için benliklerini baskılamak zorunda kalmışlardır. Diğeri yönelimlilik alanında yer alan şemalar; boyun eğicilik, kendini feda, onay/kabul arayıcılık şemalarıdır (Rafaeli vd., 2013).

1. Boyun Eğicilik Şeması: Boyun eğici davranışların altında, diğer insanları hoşnut etme isteği yer almaktadır. Bu insanlar kişinin yakın çevresinden birileri olabileceği gibi, tanımadığı kişiler de olabilir. Bu kişiler, daima başkalarının gereksinimlerini kendi gereksinimlerinden öncelikli tutarak kendi ihtiyaçlarını geri plana itmektedirler. Odak noktaları kendileri değil, başkalarıdır (Hoffart vd., 2005). Başkalarının taleplerine ‘‘hayır ’’ demekte ve sınır çekmekte zorlanırlar. Kendileri dışında herkesin bir şeyler talep etme özgürlüğüne sahip olduğunu düşünmektedirler. Boyun eğicilik şemasına sahip bireylerin zayıf bir benlik algısı ve bastırılmış duygusal tepkileri vardır (Young ve Klosko, 2011). Boyun eğiciliğin iki türü vardır. Bunlar:

- Gereksinimleri bastırma: Bireyin kendi arzu ve tercihlerini bastırmış olmasıdır.
- Duyguları bastırma: Öfke başta olmak üzere bireyin kendi duygusal tepkilerini bastırmasıdır (Rafaeli vd., 2013).

Boyun eğicilik şemasına sahip bireyler, tepki görmekten, öfkeden ve terk edilmekten kaçındıkları için kontrolü tümüyle başkalarına bırakmışlardır. Boyun eğici tutum; psikosomatik semptomlar, pasif veya agresif davranışlar, öfke patlamaları gibi semptomların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Young vd., 2009).

Bir ebeveynin isteklerinin ve düşüncelerinin, çocuğunun istek ve düşüncelerinin önünde olmasına bağlı olarak gelişen boyun eğicilik şeması, ebeveynden gelen koşullu bir sevgiyi ifade eder. Ebeveynler tarafından benimsenmiş olan model daha çok otoriter bir tutumu ifade eder. Koşullu bir sevginin ve cezaya dayalı bir yaklaşımın olmasına bağlı olarak, ebeveyn tarafından çocuğun "kurallara uyan," "saygılı" ve "uslu" bir çocuğun var olması esastır.

2. Kendini Feda Şeması: Fedakârlık şemasına sahip bireyler, öz saygı kazanmak, başkalarını ıstırap çekmekten korumak, ihtiyaç duyulan kişilerle duygusal yakınlığı devam ettirmek gibi sebeplerle başkalarının gereksinimlerini karşılamayı kendi mutluluklarından önde tutmaktadırlar. Bu şemanın temelinde, başkalarının sorunlarına karşı aşırı hassasiyet yer almaktadır. Bu şema bazen kişinin kendi gereksinimlerinin yeterli düzeyde karşılanmadığını hissetmesine ve bakım verenlerine öfke duymasına neden olabilmektedir (Young vd., 2009).

Bu şemanın etkili olduğu kişilerin ebevynlerinde daha çok aşırı korumacı bir yaklaşım söz konusu olmaktadır. Bu koruma çocuğun her alanda müdahale ve kurallar ile karşı karşıya kalmasına, kendi bağımsızlık sürecinin önemli ölçüde etkilenmesine neden olur. Aşırı korumacı ebeveyn tutumu özgürlüğün kısıtlanması, katı kuralların dayatılması ve çocuğun korunmasına ilişkin yüksek düzeyli bir korku duyma olarak ifade edilen özelliklere sahiptir. Bu ailelerde genel olarak çocukların bireysel bir şekilde herhangi bir şeyi başarabileceklerine ilişkin bir inanç söz konusu değildir (Erdoğan ve Uçukoğlu, 2011).

3. Onay/Kabul Arayıcılık Şeması: Bu şemaya sahip bireylerin öz saygısını, kişinin kendine yönelik algısından ziyade başkalarının tepkisi beslemektedir. Bu kişiler, diğerleri tarafından onaylanmaya ve kabul görmeye çok önem atfetmektedirler. Onaylanma ve kabul görme ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, sosyal konumu, akademik başarıyı, dış görünüşü veya parayı bir araç olarak görürler. Bu durum, sıklıkla kişinin orijinal ve doyurucu olmayan kararlar almasına neden olur (Rafaeli vd., 2013; Young vd., 2009).

Onay/kabuk arayıcılık şeması için ebeveyn tuutmu olarak aşırı korumacı ebeveyn tutumumlarının aktif olduğu görülmektedir. Çocuğun tek başına herhangi bir şeyi başaramayacağına olan inanç ile beraber, çocuktan ayrışamama hali, çocuğun kendi kimlğini bulması ve gelişimi normal seyrinde takip etmesine bir engel olarak görülmektedir (Özgen, 2017).

E. Aşırı Tetikte Olma ve Bastırılmışlık Alanı

Bu alanda yer alan şemalar, temel gereksinimler arasında yer alan spontane olmak ve oyun gibi bazı ihtiyaçların karşılanmaması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu şemalara sahip bireyler kendi duygu, düşünce ve tercihlerini bastırmak için özel bir çaba sarf etmektedirler (Rafaeli vd., 2013). Kendi temel ihtiyaçlarından ödün vermek pahasına, yaşamlarına dair içselleştirdikleri katı ve yüksek standartlara erişebilmek için çok çaba gösterirler (Young vd., 2009). Bu alandaki şemaların kökeninde, talepkar, hoşgörüsüz, cezalandırıcı aile tipi yer almaktadır. Bu aile tipinde yetişen çocuklar mutlu olmaya ve oyun oynamaya değil; katı ve mükemmel olmaya, mevcut kurallar doğrultusunda hareket etmeye teşvik edilir (Rafaeli vd., 2013). Daima dikkatli ve tetikte olmazlarsa düzenlerinin bozulacağını düşündükleri için karamsar ve kaygılıdırlar (Caner, 2009). Bu alanda yer alan erken dönem uyum bozucu şemalar; karamsarlık, duyguları bastırma, yüksek standartlar/aşırı eleştiricilik, cezalandırıcılık şemalarıdır (Young vd., 2009). Bu şema tipinin gelişim göstermesinin temelinde yer alan ebeveynlik stili için aşırı hoşgörülü ebeveyn tutumunun varlığından bahsedilmektedir. Bu tutumda ebeveynler, çocuklarının sergilemiş oldukları davranışlara karşı yüksek düzeyli bir kabullenicilik, duyguları ve sevgiyi yansıtıcı ve destekleyici bir tutum sergilerler. Buna karşılık sunmuş oldukları alanın genişliği ve sınırsız bir noktaya yakın olarak görülen özgürlük, temelde yer alan kuralların eksik kalmasına neden olur (Erşahin, 2019).

1. Karamsarlık Şeması: Bu şema, yaşamın iyi ve olumlu taraflarını göz ardı ederken, olumsuz yönlerine (kayıp, keder, arbede, düş kırıklığı, ihanet, halledilmemiş meseleler vb.) aşırı odaklanmayı içermektedir. Kişide, iş yaşamının, ekonomik durumunun ve kişilerarası ilişkilerinin kötüye gideceğine veya yolunda giden şeylerin de her an bozulabileceğine dair güçlü ve katı bir inanç vardır. Bu kişiler, maddi zorluklarla karşılaşmaktan, hor görülmekten, zor duruma düşmelerine neden olacak bir hata yapmaktan aşırı düzeyde kaygılanmaktadırlar. Genellikle kaderci, kaygılı, kararsız ve şikayetçi kişilerdir (Karaosmanoğlu, 2002; Rafaeli vd., 2013). Bu şemanın kökeninde, yaşamın olumsuz taraflarına aşırı odaklı erken dönem çevresi

yer almaktadır. Ayrıca, kişinin daima olumsuza odaklanarak iyi yönleri göz ardı etmesi, kişiler arası ilişkileri açısından bozucu bir faktör olabilir (Caner, 2009).

2. Duyguları Bastırma Şeması: Duyguları bastırma şemasına sahip bireyler, başkaları tarafından onaylanmak, hata yapmamak ve güdüleri üzerindeki hakimiyet hissini yitirmemek için; spontane bir şekilde duygu düşüncelerini ifade etmemeleri ve eylemde bulunmamaları gerektiğine inanarak bunları kontrol etmeye çalışırlar. Bu kontrol duygusu, kendilerini mutlu ve güvende hissedebilmelerinin ön koşuludur (Karaosmanoğlu, 2002). Bu şemaya sahip bireyler, diğerleri tarafından soğuk, donuk, çekingen kişiler olarak tasvif edilmektedirler (Young vd., 2009). Duyguları bastırma şemasına sahip bireylerin en çok bastırdıkları alanlar şunlardır:

- Öfke ve agresif duyguların bastırılması
- Mutluluk, şefkat, oyun, cinsel arzu gibi olumlu dürtüleri bastırma
- Gücenilen durumları, duygu ve gereksinimleri aktarmada zorluk çekme
- Duygular ikinci plana atılırken akılcılığa aşırı önem verme (Karaosmanoğlu, 2002; Rafaeli vd., 2013).

3. Yüksek Standartlar/Aşırı Eleştiricilik Şeması: Bu şema, eleştiriye maruz kalmamak için özümsenmiş yüksek standartlara ulaşma zorunluluğuyla ilgili duyguyu içermektedir (Karaosmanoğlu, 2002). Yüksek standartlar şemasına sahip kişiler hayatlarının her alanında en iyiyi deneyimlemek ve kusursuz olabilmek için yoğun çaba gösterirler. Akademik başarıda, işte, cinsel eylemlerde, hobisel veya sportif faaliyetlerde en iyi olmaları gerektiğine ilişkin katı inançları vardır. Başarı odaklı oldukları için yaptıkları eylemlerden zevk almazlar. Aksine, özümsedikleri yüksek standartları karşılayamadıklarında, öfke, kaygı, huzursuzluk gibi birçok negatif duyguyu deneyimlemektedirler (Young ve Klosko, 2011). Kişinin üzerindeki bu baskı hissi, kendisine ve başkalarına yönelik aşırı eleştirel bir tutum içine girmesine neden olmaktadır.

Bu şemaya sahip bireyler sağlıkta, gevşemede, haz almada, başarı hissinde ve doyurucu ilişkiler kurmada zorluk çekerler. Yüksek standartlar şeması tipik olarak kendini şu şekillerde gösterir:

- Mükemmeliyetçilik, detaylara aşırı odaklanma ve kendi başarısını azımsama
- Ahlaki, kültürel ya da dini alanlarla ilgili gerçek dışı katı kuralların olması ve ‘‘- meli, -malı’’lar
- Başarıyı arttırabilmek için verimlilik ve vakit ile ilgili yoğun zihinsel meşguliyetin olması. Bu kişiler ‘‘işkolik ’’olarak nitelendirilmektedir (Karaosmanoğlu, 2002; Rafaeli vd., 2013; Young vd., 2009).

Yüksek standartlar şemasının kökenlerinde; ebeveynler tarafından koşulsuz sevgi görmemek, ebeveynlerin yüksek beklentilerinin karşılanamadığı durumlarda yargılayıcı bir tutuma maruz kalmak ve ebeveynlerin dengesiz ve standart olmayan tutumları yer almaktadır (Young ve Klosko, 2011).

Ebeveynlerin mükemmeliyetçi tutumları ile yüksek standartlar/aşırı eleştiricilik şeması arasında bir ilişki söz konusudur. Bu tutumda olan anne ve babalar, kendilerine yönelik ideal olan ve başarmakta zorluk yaşamış oldukları durumları çocuklarının yaşaması ve başarmasını isterler. Çocuğun ulaşabileceği maksimum performans ya da başarı oranının gerçekliği bu noktada ebeveynler için önemli görülmez. Burada ebeveynler için önemli olan anne ve babalarnın isteklerini en iyi şekilde yerine getiriyor olmalarıdır (Doğru, 2017).

Cezalandırıcılık Şeması: Bu şema, insanların yaptıkları hatalardan dolayı katı bir şekilde cezalandırılması gerektiğine ilişkin inancı içermektedir (Karaosmanoğlu, 2002). Bu kişiler, kendileri de dahil olmak üzere kendi belirledikleri standartlara uymayan herkese karşı toleranssız ve öfkelidirler (Rafaeli vd., 2013). Kendilerinin ve başkalarının kusurlarına ve hatalarına karşı hoşgörüsüzdürler. Kişilerin eylemlerinin altında yatan niyeti göz ardı ederler, dikkate almazlar (Young vd., 2009).

2.6. Uyum Bozucu Baş Etme Biçimleri ve Tepkileri

Şemalarla baş etme yöntemleri kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Bu yöntemler, çocuğun anormal bir çevrede yaşamını sürdürebilmek için geliştirdiği normal teşebbüslerdir. Çocuklukta işlevsel olan bu yöntemler, yetişkinlik döneminde artık ihtiyaç duyulmasa da kullanılmaya devam edilebilir ve alkol kötüye kullanımı, sosyal izolasyon gibi bazı uyumsuz davranışların ortaya çıkmasına neden olurlar (Karaosmanoğlu, 2002). Şemalarla uyumsuz başa çıkma stilleri, kişilerin hayatlarında çeşitli sıkıntılarla karşılaşmalarına neden olan olumsuz erken dönem deneyimleriyle nasıl başa çıkmaya çalıştıklarını ve bu şemaların

kişilerin hayatlarında bıraktığı izleri ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Bayoğlu ve Duy, 2020). Uyum bozucu başa çıkma stilleri, bireyler tarafından şemaların yarattığı güçlü ve zorlayıcı duygulardan kaçınmak için geliştirilse de uyumsuz şemaların sürekliliğine neden olmaktadır (Young vd., 2009).

Şemalar aktif hale geldiğinde öfke, korku, ızdırap, suçluluk gibi olumsuz duyguların ortaya çıkmasına sebep olurlar. Yarattıkları rahatsızlık hissi nedeniyle, insanlar uyumsuz şemalarıyla ve şemalarını aktif kılacak durumlarla baş etmeye meyillidir. Kişiler genellikle farklı başa çıkma stillerini bir arada kullanmaktadır (Farrell vd., 2015). Örneğin, narsisistik kişilik bozukluğuna sahip biri, kendisinden daha alt konumda gördüğü kişilere karşı aşırı telafi stilini kullanarak dominant ve büyüklenmeci bir şekilde yaklaşırken; daha üst konumda gördüğü kişilere ise onaylanma beklentisiyle şema teslimi stilini kullanarak itaatkâr bir şekilde davranabilir. Ayrıca, başa çıkma stilleri sabit değildir, hayat boyunca değişkenlik gösterebilir. Şema terapi ekolüne göre, kullanılan başa çıkma stilleri arasındaki kişisel farklılıklar; kalıtımsal özellikler, genetik yatkınlık ve yaşam boyunca edinilen bilgi ile deneyimler arasındaki etkileşimden kaynaklanmaktadır (Rafaeli vd., 2013).

Young ve arkadaşları (2003), aynı şemalara sahip bireylerin kullandıkları başa çıkma stiline göre şemalara farklı şekillerde davranışsal uyum sağlayacağını ve başa çıkma stillerinin kökenlerini tüm canlıların bir tehlike karşısında verdiği evrensel bir tepki olan ‘‘savaş, kaç ya da don ’’tepkisinden aldığını öne sürmüşlerdir. ‘‘Savaş’’ şemanın aşırı telafisine, ‘‘kaç’’ şema kaçınmasına ve ‘‘don’’ şema teslimine karşılık gelmektedir (Young vd., 2009).

Şema terapi modeline göre, insanlar üç başa çıkma stili ile şema aktifleşmesinin önüne geçmeye çalışırlar. Bunlar; şema teslimi, şema kaçınması ve şema aşırı telafisidir (Rafaeli vd., 2013). Kişiler bu üç başa çıkma stilini de farkındalık düzeyinde olmadan, bilinçdışı bir şekilde farklı durumlarda farklı şemalarla birlikte kullanırlar (Young vd., 2009).

Şema teslimi: Şemalarına teslim olan kişi, onlarla mücadele etmek yerine şemalarına uyumlu bir şekilde davranarak boyun eğmektedir. Bu durum birey açısından duygusal yönden zedeleyici olsa da pasif bir şekilde şemalarına itaat etmeyi sürdürmektedir (Rafaeli vd., 2013).

Şema teslimi başa çıkma stili, ‘‘diğeri yönelimlilik’’ şema alanı içinde yer alan onay arama, boyun eğme ve fedakârlık şemalarıyla ilişkilidir. Bu şemaları olan bireyler kendi gereksinimlerini göz ardı ederek tamamen çevresindeki kişilerin ihtiyaçlarına odaklanmış

durumdadırlar. Şemalarına teslim olarak onlarla uyumsuz bir şekilde baş etmeye çalışmaktadırlar. Örneğin; insanlar tarafından onaylanmak için çok çaba gösterirler ve insanların istekleri karşısında boyun eğicidirler (Rafaeli vd., 2013).

Bu kişiler, bilinçdışı olarak şemalarına uyum sağlayacak eylemlerde bulunurlar ve şemalarını tetikleyen bir durumla karşılaştıklarında aşırı ve orantısız duygusal reaksiyon verirler. Çoğunlukla, erken dönemde edindikleri uyumsuz şemalarını destekleyecek, davranışları incitici ebeveynlerinin davranışlarına en yakın olan kişilerle pasif ve itaatkar bir tutumla romantik ilişki kurmaktadırlar (Young vd., 2009).

Şema kaçınması: Kaçınma davranışları, bireyin, şemalarını aktif hale getirebilecek her türlü kişi veya durumdan uzak durmak için kullandığı eylemsel ve duygusal stratejileri içermektedir (Karaosmanoğlu, 2002; Rafaeli vd., 2013).

Bireyler bu başa çıkma biçimini şemalarla yüzleşmenin yaratacağı olumsuz duygulanımdan ve problemlerden kaçınmak için kullanmaktadır. Kaçınma davranışı, negatif duyguların oluşabileceği ortamlardan uzak durarak ya da bu duyguların yoğunluğunu anlık olarak azaltabilecek alkol veya uyuşturucu madde kullanarak gerçekleştirilmektedir. Sorunlarla baş etmek için kullanılan ve uyumsuz bir baş etme stratejisi olan şema kaçınması, çeşitli kaçınma davranışlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu kaçınma davranışlarına örnek olarak; madde kullanımı, aşırı televizyon seyretmek ve çevrimiçi oyun oynamak verilebilir (Jacob vd., 2014: 74,76). Bireyler kaçma eylemleri aracılığıyla şemalarını düşünmekten ve düşünmenin yarattığı olumsuz duygulardan kısa vadede kaçınabilse de uzun vadede şemalarıyla yüzleşmedikleri için uyumsuz şemalarının üstesinden gelemezler ve negatif duyguları deneyimlemeye mahkûm olurlar (Young ve Klosko, 2011:67-68).

Şema aşırı telafisi: Aşırı telafi reaksiyonları, bireyin eksik bir özelliğini aşırı miktarda telafi etme çabasını ve mevcut şemalarının tam tersi bir şekilde hissetme ve davranma girişimlerini kapsamaktadır (Jacob vd., 2014; Rafaeli vd., 2013).

Aşırı telafi başa çıkma biçimini kullanan kişiler, incinmiş çocuk ve uyum bozucu ebeveyn modlarının verdiği mesajların tam tersi doğruymuşçasına hareket etmektedirler. Örneğin, kişi kendini hiç güvende hissetmemesine rağmen diğer insanlara karşı kendini çok rahatmış gibi gösterebilir. Ya da karşı cins tarafından geri çevrilmekten endişe eden bir birey, reddedilme olasılığını arttıracak şekilde çok kaba ve sert bir şekilde davranabilir. Aşırı telafi

biçiminin en temel işlevi, kişiye verdiği kontrol ve hükümdarlık hissidir. Böylece diğer insanlar kişiye kolay kolay karşı çıkamaz (Jacob vd., 2014).

Aşırı telafi davranışlarında bulunan kişilerin eylemleri diğerleri tarafından çoğunlukla üstünlük sağlama, bazen de asabiyet, denetleme veya böbürlenmek olarak algılanır (Jacob vd., 2014). En sık görülen aşırı telafi davranışları şu şekildedir:

- Narsizm: Narsist birey, kendisini diğer insanlara kıyasla çok daha başarılı, zeki, iyi gördüğünü çevresine yansıtmaktadır. Kişi, diğerlerini aşağı görmekle birlikte kendisini çevresine karşı mükemmel gösterme gayretindedir.
- Paranoid kontrol: Problemlerle başa çıkmak için paranoyak düzeyde kontrolcü davranan kişiler başkalarına güvenmeyip daima başkalarının kendisinin arkasından iş çevirdiğini düşünürler. Başkalarından zarar görme ihtimaline karşı sürekli savunma halindedirler.
- Zorunlu kontrol: Kendine çok güveni olmayan kişiler, başkalarına ne yapması gerektiğini dayatırlar ve sonrasında bunların kendi istedikleri gibi olup olmadığını kontrol ederler.
- Dikkat çekmeye yönelik davranış: En sık kadınlarda görülülen bu davranışı kullanan kişilerin hayatlarının odak noktasında yine kendileri vardır ve dahil oldukları bir ortamda sürekli olarak ilgi odağında olmak isterler.
- Agresiflik: Agresif davranışta bulunan bireyler, birilerine gözdağı vermek ve denetimi altına alabilmek için amaçları doğrultusunda fiziksel şiddete ya da sözlü olarak korkutmaya başvururlar.
- Sahtekârlık veya hilekarlık: Emniyetsiz bir çevrede yetişen çoğu kişi, kendi arzu ve gereksinimlerini karşılayabilmek için yalan söylemekten ve başkalarına kendi görüşlerini dayatmaktan kaçınmamaktadır (Jacob vd., 2014: 95-96).

BÖLÜM 3: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada ikiden fazla değişkenin birbirleriyle ilişkisinin incelendiği ve derecesinin tespit edilmesini amaçlayan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmaya toplamda 340 kişi gönüllü olarak katılmıştır ve bunların 170'i kadın (%50) ve 170'i erkektir (%50). Katılımcılar, 18 ile 65 yaş arasındaki ebeveynlerden oluşmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak için katılımcılara Sosyodemografik Bilgi Formu, Young Şema Ölçeği Kısa Form-3 (YŞÖ-KF3), Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ) ve Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 (SYDD-30) Ölçeği uygulanmıştır.

3.3.1. Sosyodemografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan Sosyodemografik Bilgi Formu hem çocuk hem de ebeveyn ile ilgili soruları içermektedir. Çocuğun yaşı, cinsiyeti, okul durumu, bakılma durumu ve ebeveynlerin yaşı, cinsiyeti, çalışma durumu ve mesleği, medeni hali, eğitim durumu, gelir düzeyi ve psikolojik herhangi bir durumu olup olmadığı ile ilgili bilgi alınması amaçlanmıştır.

3.3.1.1. Young Şema Ölçeği Kısa Form-3 (YŞÖ-KF3)

Araştırmada katılımcıların erken dönem uyum bozucu şemalarının ölçülmesi amacıyla Young Şema Ölçeği Kısa Form – 3 (YŞÖ-KF3) kullanılmıştır.

Young Şema Ölçeği Kısa Form-3, 18 şema boyutu ve 5 şema alanını ölçen 90 maddelik bir ölçektir. Bu bir kendini bildirim ölçeği olarak katılımcılardan en iyi anlatıldıklarını düşündükleri şekilde cevaplamalar yapmaları istenir. Form 6'lı Likert tipi ölçekten oluşmaktadır ve yanıtlar 1 ile 6 arasında (1 = Benim için tamamıyla yanlış, 2 = Benim için büyük ölçüde yanlış, 3 = Bana uyan tarafı uymayan tarafından biraz fazla, 4 =

Benim için orta derecede doğru, 5 = Benim için çoğunlukla doğru, 6 = Beni mükemmel şekilde tanımlıyor) verilmektedir.

Ölçeğin orijinal halinde 18 şema alt boyutu bulunsa da ülkemizdeki geçerlik güvenirlik çalışması Soygüt ve arkadaşları (2009) tarafından yapılarak 5 şema alanına ve yorumlanabilir 14 şema boyutu bulunduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Şema alt boyutlarının maddeleri ise duygusal yoksunluk (1, 19, 37, 55, 73), başarısızlık (6, 24, 33, 42, 60, 78), karamsarlık (8, 17, 26, 35, 80), sosyal izolasyon/güvensizlik (3, 4, 40, 57, 58, 75, 76), duyguları bastırma (12, 30, 48, 66, 84), onay arayıcılık (16, 34, 52, 56, 70, 88), iç içe Geçme/Bağımlılık (7, 9, 10, 25, 63, 64, 79, 81, 82), Ayrıcalıklılık/Yetersiz Özdenetim (15, 22, 32, 50, 51, 68, 69), Kendini Feda (11, 29, 47, 65, 83), Terk Edilme 2, 20, 28, 38, 74), Cezalandırıcılık (18, 49, 53, 54, 72, 89), Kusurluluk (23, 41, 43, 59, 77, 90), Hastalık ve Tehditler Karşısında Dayanıksızlık (21, 39, 44, 62, 71), Yüksek Standartlar (13, 14, 31) şeklindedir.

Ölçeğin Türkçe versiyonu üzerinde yapılan geçerlik-güvenirlik çalışmasında (Soygüt ve ark., 2009) test-tekrar test güvenirliğinin, şema boyutlarında r = .66 -.82, şema alanlarında ise, r = .66 - .83 arasında olduğu bulunmuştur. Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısının ise şema boyutları için α = .63 - .80, şema alanları için ise α = .53 - .81 arasında değiştiği gözlenmiştir.

3.3.1.2. Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ)

Araştırmada katılımcıların çocukluk çağı travmaları ölçülmesi amacıyla Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ) kullanılmıştır.

Bernstein ve arkadaşları tarafından 1994 yılında geliştirilmiş olan ölçeğin Türkçe uyarlama ve geçerlilik-güvenilirlik çalışması Şar ve arkadaşları (2012) tarafından yapılmıştır.

28 maddeden oluşan ölçek, çocukluk dönemindeki travmatik ihmal ve istismar yaşantılarını ölçmek amacıyla geçmişe dönük cinsel, fiziksel, duygusal istismar ve duygusal ve fiziksel ihmal olmak üzere beş alt boyutu araştırmaktadır. 5'li likert tipi derecelendirme ölçeğinden oluşmaktadır ve yanıtlar 1-5 arasında arasında (1 = Hiçbir zaman, 2 =Nadiren, 3 = Ara sıra, 4 = Sık sık, 5 = Her zaman) verilmektedir.

Ölçeğin maddeleri ise 3, 8, 14, 18, 25 sayılı maddeler duygusal istismar; 9, 11, 12, 15, 17 sayılı maddeler fiziksel istismar; 20, 21, 23, 24, 27 sayılı maddeler cinsel istismar; 1, 2, 4, 6, 26 sayılı maddeler fiziksel ihmal; 5, 7, 13, 19, 28 sayılı maddeler duygusal ihmali ölçme şeklindedir.

Ölçeğin iç-tutarlığını gösteren Cronbach alfa değeri 0,93 Gutmann yarım test katsayısı ise 0,97 olarak bulunmuştur. Pearson korelasyon katsayısı hesaplandığında madde 4 (r = 0,17) dışındaki tüm maddelerin 0,30'üzerinde hatta birçoğunun 0,50'nin üzerinde olduğu saptanmıştır. Bu durum ölçeğin iç-tutarlığının yüksek olduğunu göstermektedir.

3.3.1.3. Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 (SYDD-30)

Ölçek, sosyal ve duygusal açıdan becerileri istenen noktalarda gelişim göstermeyen çocukların erken dönemlerinde belirlenmesi ve bu noktada onarıcı bir programın kullanılmasını ortaya koymak amacıyla geliştirilmiştir. Özgün ölçeğin üç faktörlü yapısı, Kızgınlık-Saldırganlık, Sosyal Yetkinlik ve Anksiyete-İçedönüklük temel boyutları olarak Türk örneklemi üzerinde de ele alınmaktadır. Çocuğun yaşı, cinsiyeti, davranış sorun belirtileri, duygu düzenleme ve kendini denetleme becerileri ile SYDD-30 alt ölçekleri arasında bulunan anlamlı ilişkiler ölçeğin geçerliğini desteklemiştir (Çorapçı vd., 2010).

Ölçek 30 maddeden oluşur ve Sosyal yetkinlik, kızgınlık-saldırganlık, anksiyete-içe dönüklük olarak ifade edilen 3 alt başlıktan meydana gelir. Sosyal yetkinlik alt ölçeğinde çocukların yaşıtları ile beraberken sergiledikleri iş birliği ve anlaşmazlıklara dair çözüm yolları bulma davranışları ele alınır.

3.4. Araştırma Verilerinin Toplanması

İstanbul Kent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu araştırmanın yapılması için etik olduğuna karar vermiştir. Araştırma ölçekleri bir psikoloji merkezine gelen ailelerin gönüllü katılımı ile toplanmıştır. Veri toplama Eylül 2022-Şubat 2023 arasında gerçekleşmiştir.

Her bir form aynı çocuğun annesine ve babasına uygulanmıştır. Bilgilendirilmiş Onam Formu ile araştırmanın gönüllü olarak yapılacağı ve gizliliğin korunacağına dair bilgi verilmiş ve onayları alınmıştır. Katılımcılara Sosyodemografik Bilgi formu uygulandıktan sonra Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Young Şema Ölçeği Kısa Form-3 ve Sosyal Yetkinlik ve

Davranış Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma ölçeklerinin uygulanma süresi 25-30 dakika arasında sürmüştür.

3.5. Verilerin Analizi

Veri toplama araçları ile elde edilen veriler kodlanarak SPSS 25'e aktarıldı. Sonrasında bütün analizler SPSS 25 kullanılarak yapıldı.

Analizlere başlamadan önce, varsayımlardan olan normal dağılım kontrol edildi. 30 örneklemden durumda Tip I hatadan kaçınarak karar vermesi sebebiyle Kolmogorov Smirnov testinin yapılmasını önermektedir (Öztuna vd., 2006). Ölçüm araçlarına ilişkin Kolmogorov-Smirnov testi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 1

Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Young Şema Ölçeği, Çocukların Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeğinin Normallik Analizi Bulguları

Normallik Testi

	Kolmogorov-Smirnov		
	K-S	**Sd.**	**p**
Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği	0.745	340	0.000*
Duygusal İstismar	0.587	340	0.000*
Fiziksel İstismar	0.338	340	0.000*
Fiziksel İhmal	0.672	340	0.000*
Duygusal İhmal	0.854	340	0.000*
Cinsel İstismar	0.297	340	0.000*
Youn Şema Ölçeği			
Duygusal Yoksunluk	0.731	340	0.000*
Başarısızlık	0.745	340	0.000*
Karamsarlık	0.818	340	0.000*
Sosyal İzolasyon/Güvensizlik	0.853	340	0.000*
Duyguları Baskılama	0.831	340	0.000*
Onay Arayıcılık	0.961	340	0.000*
İç İçe Geçme/Bağımlılık	0.709	340	0.000*
Yetersiz Özdenetim	0.960	340	0.000*
Kendini Feda Etme	0.948	340	0.000*
Terk Edilme	0.703	340	0.000*
Cezalandırıcılık	0.978	340	0.002*
Kusurluluk/Utanç	0.571	340	0.000*
Tehditler Karşısında Dayanıksızlık	0.840	340	0.000*
Yüksek Standartlar	0.900	340	0.000*
Çocukların Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeği			
Sosyal Yetkinlik	0.963	340	0.000*
Kızgınlık Saldırganlık	0.971	340	0.000*
Anksiyete İçedönüklük	0.956	340	0.000*

BÖLÜM 4: BULGULAR

Tablo 2

Çocukların Demografik Özellikleri

		n	%
Çocuğun cinsiyeti	Erkek	95	55.9
	Kız	75	44.1
Çocuğun yaşı	2-3	35	20.6
	4-5	107	62.9
	6-7	28	16.5
Çocuğunuz akraba/arkadaş/bakıcı tarafından mı bakılıyor?	Evet	39	22.9
	Hayır	131	77.1
Çocuğunuz anaokulu veya kreşe gidiyor mu?	Evet	119	70.0
	Hayır	51	30.0
Yanıtınız evet ise her hafta orada geçirdiği saat sayısı	Ana okul/kreşe gitmiyor	51	30.0
	10 saatten az	17	10.0
	11-20	12	7.1
	21-30	16	9.4
	31 saatten fazla	74	43.5
	Toplam	170	70.0

Çocukların %55,9'u erkek, %44,1'i kızdır. %20,6'sı 2-3 yaşlarında, %62,9'u 4-5 yaşlarında, %16,5'i 6-7 yaşlarındadır. Çocukların %22,9'u bakıcı, akraba, arkadaş tarafından bakılıyor, %62,9'u bakılmıyordur. Çocukların %70,0'ı anaokulu veya kreşe gidiyor, %30,0'ı gitmiyordur. Çocukların %30.0'ı ana okul/kreşe gitmiyor. Anaokulu veya kreşe giden çocukların her hafta %10,0'ı 10 saatten az kalıyor, %7,1'i 11-20 saat arası kalıyor, %9,4'ü 21-30 saat arası kalıyor, %43,5'i 31 saatten fazla kalıyor.

Tablo 3

Katılımcıların Demografik Özellikleri

		n	%
Cinsiyet	Kadın (Anne)	170	50.0
	Erkek (Baba)	170	50.0
Anne Yaş	23-29	17	10.0
	30-39	134	78.8
	40 yaşından büyük	19	11.2
Annenin şu anki medeni hali	Evli	166	97.6
	Boşanmış	4	2.4
Annenin eğitim durumu nedir?	Okur-yazar	1	0.6
	Lise mezunu	17	10.0
	Lisans mezunu	108	63.5
	Lisansüstü ve üzeri mezunu	44	25.9
Anne şu anda çalışıyor mu?	Evet-Tam Zamanlı	78	45.9
	Evet-Yarı Zamanlı	13	7.6
	Hayır	79	46.5
Baba Yaş	23-29	1	0.6
	30-39	111	65.3
	40 yaşından büyük	58	34.1
BBabanın şu anki medeni hali	Evli	166	97.6
	Boşanmış	4	2.4
Babanın eğitim durumu nedir?	Okur-yazar	1	0.6
	İlköğretim mezunu	6	3.5
	Lise mezunu	23	13.5
	Lisans mezunu	97	57.1
	Lisansüstü ve üzeri mezunu	43	25.3
Baba şu anda çalışıyor mu?	Evet-Tam Zamanlı	158	92.9
	Evet-Yarı Zamanlı	5	2.9
	Hayır	7	4.1
Hane halkının toplam gelir düzeyi nedir?	Düşük	6	1.8
	Orta	258	75.9
	Yüksek	76	22.4
Herhangi bir psikolojik rahatsızlık var mı?	Evet	17	5.0
	Hayır	323	95.0

Katılımcıların %50'si kadın (anne), %50'si erkek (baba), annelerin; %10'u 23-29 yaş aralığında, %78,8'i 30-39 yaş aralığında, %11,2'si 40 yaş ve üzeridir. %97,6'sı evli, %2,4'ü boşanmıştır. %0,6'sı okur yazar, %10'u lise mezunu, %63,5'i lisans mezunu, %25,9'u lisansüstü ve üzeri dereceden mezundur. %45,9'u tam zamanlı çalışıyor, %7,6'sı yarı zamanlı çalışıyor, %46,5'i çalışmıyordur. Babaların %0,6'sı 23-29 yaş aralığında, %65,3'ü 30-39 yaş aralığında, %34,1'i 40 yaş ve üzeri, %97.6'sı evli, %2,4'ü boşanmıştır. %0,6'sı okur yazar, %3.5'i ilköğretim mezunu, %13,5'i lise mezunu, %57,1'i lisans mezunu, %25,3'ü lisansüstü

ve üzeri mezunu, %92,9'u tam zamanlı çalışıyor, %2,9'u yarı zamanlı çalışıyor, %4,1'i çalışmıyordur. Hane halkı toplam geliri %1,8'inin düşük, %75,9'unun orta, %22,4'ünün yüksektir. %5'inin psikolojik rahatsızlığı var, %95'inin psikolojik rahatsızlığı yoktur.

Korelasyon Analizi

Bu bölümde değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Bulgulara ilişkin sonuçlar Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4

Çocuklarının Sosyal Yetkinlik ve Davranış Problemleri Ölçeği ile Babaların Şema Ölçeği Arasındaki İlişki

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1-Sosyal Yetkinlik	1																
2-Kızgınlık/ Saldırganlık	-.41**	1															
3-Anksiyete/ İçedönüklük	-.38**	.41**	1														
4-Duygusal Yoksunluk	-.14	.25**	.23**	1													
5-Başarısızlık	-.12	.27**	.22**	.57**	1												
6-Karamsarlık	-.10	.20**	.21**	.67**	.72**	1											
7-Sosyal İzolasyon/Güvensizlik	-.15*	.30**	.18*	.72**	.68**	.73**	1										
8-Duyguları Baskılama	-.14	.30**	.25**	.58**	.70**	.67**	.77**	1									
9-Onay Arayıcılık	-.08	.27**	.10	.51**	.63**	.68**	.70**	.64**	1								
10-İç İçe Geçme/Bağımlılık	-.24**	.28**	.24**	.60**	.72**	.65**	.68**	.66**	.56**	1							
11-Yetersiz Özdenetim	-.04	.25**	.15*	.62**	.54**	.65**	.79**	.69**	.74**	.48**	1						
12-Kendini Feda Etme	-.08	.28**	.14	.62**	.60**	.69**	.77**	.71**	.79**	.62**	.77**	1					
13-Terk Edilme	-.12	.20*	.23**	.57**	.66**	.69**	.66**	.59**	.58**	.68**	.50**	.59**	1				
14-Cezalandırıcılık	-.10	.29**	.17*	.56**	.60**	.67**	.70**	.63**	.72**	.54**	.72**	.73**	.61**	1			
15-Kusurluluk/Utanç	-.14	.27**	.22**	.56**	.67**	.59**	.60**	.64**	.48**	.71**	.50**	.50**	.52**	.48**	1		
16-Tehditler Karşısında Dayanıksızlık	-.14	.31**	.19*	.53**	.68**	.70**	.73**	.65**	.70**	.59**	.69**	.70**	.55**	.68**	.59**	1	
17-Yüksek Standartlar	-.05	.27**	.09	.45**	.45**	.53**	.68**	.60**	.76**	.45**	.76**	.71**	.51**	.57**	.39**	.61**	1

***p<0.01, *p<0.05 Uygulanan testin ismi: Spearman Korelasyon Testi*

Sosyal İzolasyon/Güvensizlik ile Sosyal Yetkinlik (r=-.15, p<0.05), İç İçe Geçme/Bağımlılık ile Sosyal Yetkinlik (r=-.24, p<0.01) değişkenleri arasında düşük düzey negatif korelasyonlar saptanmıştır.

Duygusal Yoksunluk ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.25, p<0.01), Başarısızlık ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.27, p<0.01), Karamsarlık ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.20, p<0.01), Sosyal İzolasyon/Güvensizlik ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.30, p<0.01), Duyguları Baskılama ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.30, p<0.01), Onay Arayıcılık ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.27, p<0.01), İç İçe Geçme/Bağımlılık ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.28, p<0.01), Yetersiz Özdenetim ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.25, p<0.01), Kendini Feda Etme ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.28, p<0.01), Terk Edilme ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.20, p<0.05), Cezalandırıcılık ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.29, p<0.01), Kusurluluk/Utanç ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.27, p<0.01), Tehditler Karşısında Dayanıksızlık ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.31, p<0.01), Yüksek Standartlar ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.27, p<0.01) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyonlar saptanmıştır.

Duygusal Yoksunluk ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.23, p<0.01), Başarısızlık ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.22, p<0.01), Karamsarlık ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.21, p<0.01), Sosyal İzolasyon/Güvensizlik ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.18, p<0.05), Duyguları Baskılama ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.25, p<0.01), İç İçe Geçme/Bağımlılık ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.24, p<0.01), Yetersiz Özdenetim ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.15, p<0.05), Terk Edilme ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.23, p<0.01), Cezalandırıcılık ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.17, p<0.05), Kusurluluk/Utanç ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.22, p<0.01), Tehditler Karşısında Dayanıksızlık ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.19, p<0.05) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyonlar saptanmıştır.

Tablo 5

Çocuklarının Sosyal Yetkinlik ve Davranış Problemleri Ölçeği ile Babaların Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği Arasındaki İlişki

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1-Sosyal Yetkinlik	1								
2-Kızgınlık Saldırganlık	-.41**	1							
3-Anksiyete İçedönüklük	-.38**	.41**	1						
4-Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği	-.17*	.18*	.21**	1					
5-Duygusal İstismar	-.12	.11	.09	.60**	1				
6-Fiziksel İstismar	-.12	.17*	.07	.47**	.38**	1			
7-Fiziksel İhmal	-.10	.23**	.17*	.72**	.40**	.43**	1		
8-Duygusal İhmal	-.15*	.19*	.23**	.89**	.49**	.28**	.52**	1	
9-Cinsel İstismar	-.09	-.06	-.04	.23**	.33**	.23**	.16*	.06	1

***p<0.01, *p<0.05 Uygulanan testin ismi: Spearman Korelasyon Testi*

Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği ile Sosyal Yetkinlik (r=-.17, p<0.05), Duygusal İhmal ile Sosyal Yetkinlik (r=-.15, p<0.05) değişkenleri arasında düşük düzey negatif korelasyonlar saptanmıştır.

Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği ile Kızgınlık Saldırganlık (r=.18, p<0.05), Fiziksel İstismar ile Kızgınlık Saldırganlık (r=.17, p<0.05), Fiziksel İhmal ile Kızgınlık Saldırganlık (r=.23, p<0.01), Duygusal İhmal ile Kızgınlık Saldırganlık (r=.19, p<0.05) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyonlar saptanmıştır.

Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği ile Anksiyete İçedönüklük (r=.21, p<0.01), Fiziksel İhmal ile Anksiyete İçedönüklük (r=.17, p<0.05), Duygusal İhmal ile Anksiyete İçedönüklük (r=.23, p<0.01) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyonlar saptanmıştır.

Tablo 6

Çocuklarının Sosyal Yetkinlik ve Davranış Problemleri Ölçeği ile Annelerin Şema Ölçeği Arasındaki İlişki

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1-Sosyal Yetkinlik	1																
2-Kızgınlık/ Saldırganlık	-.42**	1															
3-Anksiyete/ İçedönüklük	-.36**	.42**	1														
4-Duygusal Yoksunluk	-.12	.26**	.17*	1													
5-Başarısızlık	-.14	.26**	.25**	.55**	1												
6-Karamsarlık	-.14	.33**	.21**	.47**	.66**	1											
7-Sosyal İzolasyon/Güvensizlik	-.17*	.44**	.29**	.65**	.66**	.66**	1										
8-Duyguları Baskılama	-.07	.20**	.17*	.57**	.52**	.47**	.62**	1									
9-Onay Arayıcılık	-.03	.28**	.14	.43**	.48**	.51**	.52**	.38**	1								
10-İç İçe Geçme/Bağımlılık	-.20**	.30**	.25**	.56**	.70**	.66**	.61**	.48**	.53**	1							
11-Yetersiz Özdenetim	.02	.14	.11	.33**	.34**	.40**	.47**	.33**	.55**	.32**	1						
12-Kendini Feda Etme	.00	.24**	.16*	.46**	.45**	.59**	.55**	.41**	.64**	.56**	.55**	1					
13-Terk Edilme	-.25**	.35**	.28**	.60**	.55**	.58**	.62**	.54**	.56**	.66**	.34**	.51**	1				
14-Cezalandırıcılık	-.02	.28**	.09	.46**	.50**	.54**	.57**	.37**	.68**	.47**	.51**	.65**	.51**	1			
15-Kusurluluk/Utanç	-.21**	.34**	.32**	.57**	.62**	.59**	.67**	.53**	.47**	.68**	.32**	.43**	.66**	.54**	1		
16-Tehditler Karşısında Dayanıksızlık	.00	.20*	.16*	.57**	.62**	.61**	.66**	.58**	.55**	.62**	.50**	.59**	.55**	.56**	.55**	1	
17-Yüksek Standartlar	.00	.18*	.02	.30**	.23**	.44**	.31**	.38**	.70**	.32**	.47**	.50**	.39**	.43**	.28**	.34**	1

***p<0.01, *p<0.05 Uygulanan testin ismi: Spearman Korelasyon Testi*

Sosyal İzolasyon/Güvensizlik ile Sosyal Yetkinlik (r=-.17, p<0.05), İç İçe Geçme/Bağımlılık ile Sosyal Yetkinlik (r=-.20, p<0.01), Terk Edilme ile Sosyal Yetkinlik (r=-.25, p<0.01), Kusurluluk/Utanç ile Sosyal Yetkinlik (r=-.21, p<0.01) değişkenleri arasında düşük düzey negatif korelasyonlar saptanmıştır.

Duygusal Yoksunluk ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.26, p<0.01), Başarısızlık ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.26, p<0.01), Karamsarlık ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.33, p<0.01), Sosyal İzolasyon/Güvensizlik ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.44, p<0.01), Duyguları Baskılama ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.20, p<0.01), Onay Arayıcılık ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.28, p<0.01), İç İçe Geçme/Bağımlılık ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.30,

p<0.01), Kendini Feda Etme ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.24, p<0.01), Terk Edilme ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.35, p<0.01), Cezalandırıcılık ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.28, p<0.01), Kusurluluk/Utanç ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.34, p<0.01), Tehditler Karşısında Dayanıksızlık ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.20, p<0.05), Yüksek Standartlar ile Kızgınlık/ Saldırganlık (r=.18, p<0.05) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyonlar saptanmıştır.

Duygusal Yoksunluk ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.17, p<0.05), Başarısızlık ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.25, p<0.01), Karamsarlık ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.21, p<0.01), Sosyal İzolasyon/Güvensizlik ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.29, p<0.01), Duyguları Baskılama ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.17, p<0.05), İç İçe Geçme/Bağımlılık ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.25, p<0.01), Kendini Feda Etme ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.16, p<0.05), Terk Edilme ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.28, p<0.01), Kusurluluk/Utanç ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.32, p<0.01), Tehditler Karşısında Dayanıksızlık ile Anksiyete/ İçedönüklük (r=.16, p<0.05) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyonlar saptanmıştır.

Tablo 7

Çocuklarının Sosyal Yetkinlik ve Davranış Problemleri Ölçeği ile Annelerin Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği Arasındaki İlişki

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1-Sosyal Yetkinlik	1								
2-Kızgınlık Saldırganlık	-.42**	1							
3-Anksiyete İçedönüklük	-.36**	.42**	1						
4-Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği	-.13	.21**	.19*	1					
5-Duygusal İstismar	-.09	.24**	.18*	.80**	1				
6-Fiziksel İstismar	.00	.11	.02	.51**	.57**	1			
7-Fiziksel İhmal	-.18*	.17*	.07	.65**	.39**	.24**	1		
8-Duygusal İhmal	-.09	.12	.10	.89**	.64**	.40**	.50**	1	
9-Cinsel İstismar	-.12	.23**	.21**	.41**	.33**	.24**	.19*	.17*	1

***p<0.01, *p<0.05 Uygulanan testin ismi: Spearman Korelasyon Testi*

Fiziksel İhmal ile Sosyal Yetkinlik (r=-.18, p<0.05) değişkenleri arasında düşük düzey negatif korelasyon saptanmıştır.

Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği ile Kızgınlık Saldırganlık (r=.21, p<0.01), Duygusal İstismar ile Kızgınlık Saldırganlık (r=.24, p<0.01), Fiziksel İhmal ile Kızgınlık Saldırganlık (r=.17, p<0.05), Cinsel İstismar ile Kızgınlık Saldırganlık (r=.23, p<0.01) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyonlar saptanmıştır.

Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği ile Anksiyete İçedönüklük (r=.19, p<0.05), Duygusal İstismar ile Anksiyete İçedönüklük (r=.18, p<0.05), Cinsel İstismar ile Anksiyete İçedönüklük (r=.21, p<0.01) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyonlar saptanmıştır.

Karşılaştırma Analizi

Bu bölümde, Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Young Şema Ölçeği, Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeğinden elde edilen puanları cinsiyet değişkenine göre karşılaştırılması için Mann Whitney U uygulanmıştır. Bulgulara ilişkin sonuçlar Tablo 8,9 ve 10'da arasında verilmiştir.

Tablo 8

Cinsiyete Göre Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğinin Karşılaştırılması

		n	*S.O*	*S.T*	*U*	*Z*	*p*
Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği	Kadın (Anne)	170	195.64	33259.50	10175.50	-4.75	0.000*
	Erkek (Baba)	170	145.36	24710.50			
	Toplam	340					
Duygusal İstismar	Kadın (Anne)	170	194.51	33067.50	10367.50	-5.19	0.000*
	Erkek (Baba)	170	146.49	24902.50			
	Toplam	340					
Fiziksel İstismar	Kadın (Anne)	170	174.41	29649.00	13786.00	-1.15	0.249
	Erkek (Baba)	170	166.59	28321.00			
	Toplam	340					
Fiziksel İhmal	Kadın (Anne)	170	181.19	30802.50	12632.50	-2.28	0.023*
	Erkek (Baba)	170	159.81	27167.50			
	Toplam	340					
Duygusal İhmal	Kadın (Anne)	170	189.80	32266.00	11169.00	-3.68	0.000*
	Erkek (Baba)	170	151.20	25704.00			
	Toplam	340					
Cinsel İstismar	Kadın (Anne)	170	184.32	31334.50	12100.50	-4.40	0.000*
	Erkek (Baba)	170	156.68	26635.50			
	Toplam	340					

**p<0.05 Kullanılan Test: Mann Whitney- U*

Fiziksel İstismar, alt ölçeği cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir (p>0.05).

Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (U=10175.50, Z=-4.75, p<0.05), Duygusal İstismar (U=10367.50, Z=-5.19, p<0.05), Fiziksel İhmal (U=12632.50, Z=-1.15, p<0.05), Duygusal İhmal (U=11169.00, Z=-3.68, p<0.05), Cinsel İstismar (U=12100.50, Z=-4.40, p<0.05) aldıkları puanlar cinsiyet değişkenini üzerinden kıyaslandığında ölçeklerden alınan ortalama puanların arasında anlamı düzeyde bir farklılığın olduğu saptanmıştır. Ortalamalar karşılaştırıldığında kadınların (annelerin), erkeklere (babaların) göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 9

Cinsiyete Göre Anne-Babaların Şema Ölçeğinin Karşılaştırılması

		n	*S.O*	*S.T*	*U*	*Z*	*p*
Duygusal Yoksunluk	Kadın (Anne)	170	185.04	31457.00	11978.00	-2.84	0.005*
	Erkek (Baba)	170	155.96	26513.00			
	Toplam	340					
Başarısızlık	Kadın (Anne)	170	198.78	33792.00	9643.00	-5.42	0.000*
	Erkek (Baba)	170	142.22	24178.00			
	Toplam	340					
Karamsarlık	Kadın (Anne)	170	199.29	33878.50	9556.50	-5.51	0.000*
	Erkek (Baba)	170	141.71	24091.50			
	Toplam	340					
Sosyal İzolasyon/Güvensizlik	Kadın (Anne)	170	191.35	32529.00	10906.00	-3.94	0.000*
	Erkek (Baba)	170	149.65	25441.00			
	Toplam	340					
Duyguları Baskılama	Kadın (Anne)	170	180.94	30759.50	12675.50	-1.99	0.047*
	Erkek (Baba)	170	160.06	27210.50			
	Toplam	340					
Onay Arayıcılık	Kadın (Anne)	170	198.98	33826.50	9608.50	-5.35	0.000*
	Erkek (Baba)	170	142.02	24143.50			
	Toplam	340					
İç İçe Geçme/Bağımlılık	Kadın (Anne)	170	196.18	33350.50	10084.50	-4.94	0.000*
	Erkek (Baba)	170	144.82	24619.50			
	Toplam	340					
Yetersiz Özdenetim	Kadın (Anne)	170	184.81	31417.00	12018.00	-2.69	0.007*
	Erkek (Baba)	170	156.19	26553.00			
	Toplam	340					
Kendini Feda Etme	Kadın (Anne)	170	194.04	32987.00	10448.00	-4.43	0.000*
	Erkek (Baba)	170	146.96	24983.00			
	Toplam	340					
Terk Edilme	Kadın (Anne)	170	190.04	32306.00	11129.00	-3.92	0.000*
	Erkek (Baba)	170	150.96	25664.00			
	Toplam	340					
Cezalandırıcılık	Kadın (Anne)	170	187.29	31839.00	11596.00	-3.15	0.002*
	Erkek (Baba)	170	153.71	26131.00			
	Toplam	340					
Kusurluluk/Utanç	Kadın (Anne)	170	190.10	32317.50	11117.50	-4.04	0.000*
	Erkek (Baba)	170	150.90	25652.50			
	Toplam	340					
Tehditler Karşısında Dayanıksızlık	Kadın (Anne)	170	193.05	32818.00	10617.00	-4.30	0.000*
	Erkek (Baba)	170	147.95	25152.00			
	Toplam	340					
Yüksek Standartlar	Kadın (Anne)	170	178.24	30300.00	13135.00	-1.46	0.143
	Erkek (Baba)	170	162.76	27670.00			
	Toplam	340					

**p<0.05 Kullanılan Test: Mann Whitney- U*

Duyguları Baskılama, Yüksek Standartlar alt ölçeği cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir *(p>0.05).*

Duygusal Yoksunluk *(U=11978.00, Z=-2.84, p<0.05)*, Başarısızlık *(U=9643.00, Z=-5.42, p<0.05)*, Karamsarlık *(U=9556.50, Z=-5.51, p<0.05)*, Sosyal İzolasyon/Güvensizlik *(U=10906.00, Z=-3.94, p<0.05)*, Duyguları Bastırma *(U=12675.00, Z=-1.99, p<0.05)*,Onay Arayıcılık *(U=9608.00, Z=-5.35, p<0.05)*, İç İçe Geçme/Bağımlılık *(U=10084.50, Z=-4.94, p<0.05)*, Yetersiz Özdenetim *(U=12018.00, Z=-2,69, p<0.05)*, Kendini Feda Etme *(U=10448.00, Z=-4.43, p<0.05)*, Terk Edilme *(U=11129.00, Z=-3.92, p<0.05)*, Cezalandırıcılık *(U=11596.00, Z=-3.15, p<0.05)*, Kusurluluk/Utanç *(U=11117.50, Z=-4.04, p<0.05)*, Tehditler Karşısında Dayanıksızlık *(U=10617.00, Z=-4.30, p<0.05)* aldıkları puanlar cinsiyet değişkenini üzerinden kıyaslandığında ölçeklerden alınan ortalama puanların arasında anlamı düzeyde bir farklılığın olduğu saptanmıştır. Ortalamalar karşılaştırıldığında kadınların (annelerin), erkeklere (babaların) göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 10

Cinsiyete Göre Çocuklarının Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeğinin Karşılaştırılması

		n	***S.O***	***S.T***	***U***	***Z***	***p***
Sosyal Yetkinlik	Kadın (Anne)	170	169.73	28854.00	14319.00	-0.14	0.885
	Erkek (Baba)	170	171.27	29116.00			
	Toplam	340					
Kızgınlık Saldırganlık	Kadın (Anne)	170	171.67	29184.50	14250.50	-0.22	0.826
	Erkek (Baba)	170	169.33	28785.50			
	Toplam	340					
Anksiyete İçedönüklük	Kadın (Anne)	170	169.85	28875.00	14340.00	-0.12	0.903
	Erkek (Baba)	170	171.15	29095.00			
	Toplam	340					

**p<0.05 Kullanılan Test: Mann Whitney- U*

Sosyal Yetkinlik, Kızgınlık Saldırganlık, Anksiyete İçedönüklük alt ölçeği cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir *(p>0.05).*

BÖLÜM 5: TARTIŞMA

Araştırmada 3-6 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin çocukluk çağı travmaları ve erken dönem uyum bozucu şemalarıyla ilişkisi incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği ve Sosyal Yetkinlik ile Duygusal İhmal değişkenleri arasında düşük düzey negatif korelasyonlar saptanmıştır. Bu bulgular literatürde yer alan diğer bulgularla uyumludur.

Çocukların sosyal yetkinlikleri ile babaların erken dönem uyum bozucu şemaları arasındaki ilişkiye göre sosyal izolasyon/güvensizlik ve iç içe geçme/bağımlılık ile sosyal yetkinlik değişkenleri arasında düşük düzey negatif ilişki vardır. Buna göre babaların sosyal izolasyon/güvensizlik şemaları ile iç içe geçme/bağımlılık şemalarında artış oldukça çocukların sosyal yetkinliklerinde düşüş meydana gelir. Literatürde babaların şemaları ile çocukların sosyal yetkinliklerine ilişkin var olan çalışmalarda kültürün önemli bir belirleyici olduğu ifade edilir. Bazı kültürlerde babaların iç içe geçme/bağımlılık ve sosyal izolasyon şemalarının yüksek düzeyde olması çocukların sosyal yetkinliklerinde düşüşe neden olur (Castro vd., 2015; Halberstadt vd., 2013; Parker vd., 2012). Bazı araştırmacılara göre ise babaların şemaları ile çocukların sosyal yetkinlikleri arasında bir ilişkiden söz etmek mümkün değildir (Hakim-Larson vd., 2006; Lugace ve Coplan, 2005). Parker ve arkadaşları (2012), çalışmalarında babaların temel inançları/şemaları ile çocukların duygu ve sosyal yetkinlikleri üzerine bir incelemede bulunmuşlardır. Çalışmadan elde edilen sonuca göre şemaların ilişkisel yapıları, çocukların sosyal yetkinlikleri üzerinde daha fazla etkiye sahiptir. Babaların bu şemaları dahilinde çocukların kendilerini bir gruba ait hissedememe, sosyal çevreye uyum sağlayamama ve bireyselleşememe, ayrışma, başkalarının yardımı olmadan yaşayabilme gibi becerilerde zayıf kalacağı, sosyal yetkinliği düşük bireyler haline gelmeleri beklenmektedir.

Çocukların sosyal yetkinlikleri ile babaların erken dönem uyum bozucu şemaları arasındaki ilişkiye göre kızgınlık/saldırganlık; duygusal yoksunluk, başarısızlık, karamsarlık, sosyal izolasyon, onay arayıcılık, iç içe geçme, yetersiz öz denetim, kendini feda etme, terk edilme, cezalandırıcılık, kusurluluk/utanç, yüksek standartlar arasında düşük düzey pozitif korelasyon vardır. Buna göre kızgınlık/saldırganlık arttıkça ilgili değişkenlerde de artış meydana gelir. Elde edilen sonuçlar literatürde yer alan diğer sonuçlar ile uyumludur. Buna göre, çocukların sosyal yetkinlikleri ile babaların şemalarında kızgınlık/saldırganlık ve

duygusal yoksunluk, başarısızlık, karamsarlık, sosyal izolasyon, onay arayıcılık, iç içe geçme, yetersiz öz denetim, kendini feda etme, terk edilme, cezalandırıcılık, kusurluluk/utanç, yüksek standartlar arasında düşük düzey pozitif korelasyon vardır (Bakırcıoğlu, 2; Öztürk ve Uluşahin, 1997; Yavuzer, 2013; Yörükoğlu, 2). Araştırmacılara göre bu ilişki beraberinde duygusal bozuklukların da meydana gelmesine neden olmaktadır. Babaların var olan şemalarında kızgınlık/saldırganlık çocuklarda; korku, kaygı, endişeli olma, saplantılı düşünce, uyku bozukluğu gibi sorunları da getirir (Aydoğmuş, 2004; Gülay, 2009). Ancak bu değişkenler araştırmanın ele aldığı değişkenler değildir. Yine de babaların göstermiş olduğu bu şemaların çocuklar üzerindeki davranış etkisi olumsuz bir noktada yer aldığından uygulamada üzerinde durulması gereken bir öneme sahiptir. Çocuğun küçük yaşlardan itibaren başlayan birçok patolojisi, ergenlik ve erişkinlik dönemlerinde daha fazla zorlanmasına neden olur.

Çocukların sosyal yetkinlikleri ile babaların erken dönem uyum bozucu şemaları ilişkiye göre duygusal yoksunluk; başarısızlık, karamsarlık, sosyal izolasyon, güvensizlik, duyguları baskılama, iç içe geçme, yeteriz öz denetim, terk edilme, cezalandırıcılık, kusurluluk/utanç, tehditler karşısında dayanıksızlık ile anksiyete/içe dönüklük değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyon vardır. Buna göre, ilgili değişkenler var oldukça çocuklarda anksiyete/içe dönüklükte artış görülür. Literatürde anne babaların şemaları ve içe yönelim arasındaki ilişkide çocuklara olan tutumlarını inceleyen araştırmalar mevcuttur (Azar vd., 2013; Bernard vd., 2006). Ancak araştırmacının ele aldığı değişkenleri inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Babaların var olan şemalarının çocukların anskiyete/içe dönüklük alanında artış göstermesine neden olması aynı zamanda birçok alanda performans sorunlarının da meydana gelmesine neden olur. Örneğin anksiyete ile beraber çocukta sınav sürecinde beklenen ya da istenen sonucun alınmamasına yol açacak bir süreç meydana gelir. Bu da beraberinde babanın var olan şemalarının tekrarlayıcı davranışlarına yol açarak bir döngünün oluşmasına zemin hazırlayabilir.

Çocukların sosyal yetkinlikleri ile babaların çocukluk çağı travmaları arasındaki ilişkiye göre duygusal ihmal ile sosyal yekinlik değişkenleri arasında düşük düzey negatif korelasyon vardır. Buna göre babaların çocukluk çağı travması olarak duygusal ihmal ölçeğinden yüksek düzey puan alması, çocukların sosyal yetkinliklerinde düşüşe neden olur. Literatürde var olan çalışma sonuçları ile araştırmadan elde edilen sonuçlar uyumludur (Dilillo vd., 2000; Harel ve Finzi-Dottan, 2018; Ruscio, 2001). Buna göre, babaların çocukluk

çağı travması olarak ihmal ile karşı karşıya kalması beraberinde çocuklarının duygularını anlama, empati yapabilme, onlar ile açık bir iletişimde bulunma ya da gerekli yerde tepki verme becerilerini etkiler (Hughes ve Cossar, 2016; Zalewski vd., 2013). Duygusal ihmal ile duygusal yoksunluk, terk edilme, kusurluluk, tehditler karşısında dayanıksızlık ve yüksek standartlar arasında negatif bir ilişki söz konusudur (Güler ve Gümüş, 2018). Kişinin duygusal ihmale bağlı olarak bu noktadaki düzeylerinde azalma yaşaması beraberinde yetişkinlik çağında meydana gelen davranışları üzerinde de etkiye sahiptir. Duygusal ihmal ile büyüyen bir babanın çocuğuna da benzer ebeveynliği yapması görülebilir. Fiziksel ihmal ve istismarın da babaların davranışlarına kısıtlayıcı bir ebeveynlik olarak dönmesi muhtemeldir. Çocuk edinmesi gereken sosyal yetkinlikleri sıcak bir ilişki ve doğru bir model olarak babasından alamadığında bu noktada var olan açığı her zaman kapayamaz ve bu diğer çocuklara oranla sosyal yetkinlik alanında daha düşük performans sergilemesine neden olur.

Çocukların sosyal yetkinlikleri ile annelerin erken dönem uyum bozucu şemaları arasındaki ilişki; başarısızlık, iç içe geçme, terk edilme ve kusurluluk/utanç şemaları arasındaki düşük düzey negatif korelasyonla ifade edilmektedir. Literatürde yer alan araştırmalarda çocukların sosyal yetkinlikleri ile başarısızlık, terk edilme, utanç şemaları arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Kişilerin başarısızlık, terk edilme, utanç şemaları arttıkça sosyal yetkinliklerinde bir azalma söz konusu olur (Gilbert vd. 2010; Lewis ve Sullivan, 2005; Tangney, 2003). Çocukların sosyal yetkinlikleri ile annelerin başarısızlık, iç içe geçme, terk edilme ve kusurluluk/utanç şemaları arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar incelendiğinde de benzer sonuçlar elde edilir. Literatürde yer alan araştırmalara göre annelerin kendilerinde olan başarısızlık, terk edilme, utanç şemaları arttıkça çocukları ile olan ilişkilerinde önemli değişimler meydana gelmektedir. Bu değişim çocuk ile anne arasında var olan ilişki ve iletişimin belli noktalarda yetersiz kalmasına neden olur. Bu yetersizlik erken dönemde görülmesi halinde çocuğun sosyal yetkinlik alanında bozulma yaşamasına neden olur. Başarısızlık, terk edilme, kusurluluk/utanç şemalarına sahip olmayan annelerin çocuklarının bu şemalara sahip olan annelerin çocuklarına göre daha yüksek sosyal becerilere sahip olduğu ifade edilir (Hastings ve Rubin, 1999; Ikesako ve Miyamoto, 2015; Kaya vd., 2012; Kılıç vd., 2015). Annelerin bu şemalara sahip olması eleştirel bir ebeveynlik yapmasına ve çocuğa tutarlı bir ilişki verememesine sebep olacaktır. Bu çocukların bağımsızlaşma, bireyselleşebilme, ilişkide kendini güvende hissetme, yakın ilişkiler kurma, duygu düzenleme

ve kendilerini ifade etme gibi becerileri zayıf olacağı için dışa dönük ve özgüvenli çocuklar olamamaları beklenmektedir.

Çocukların sosyal yetkinlikleri ile annelerin çocukluk çağı travmaları arasındaki ilişkide fiziksel ihmal ile sosyal yetkinlik değişkenleri arasında düşük düzey negatif korelasyon saptanmıştır. Bir annenin kendi çocukluğundaki kötü muamele deneyimlerinin etkisini araştıran araştırmalar, o annenin çocuklarında çocukluk ve ergenlik boyunca yüksek oranda duygusal ve davranışsal zorlukların olduğuna dair bir ilişki olduğunu göstermektedir (Rijlaarsdam vd., 2014; Sanger vd., 2015). Bu çalışmalardan bazıları, annenin ruh sağlığı sorunları ve uyumsuz ebeveynlik uygulamalarının, annenin çocuğa kötü muamelesi ile çocuğun duygusal ve davranışsal güçlükleri arasındaki ilişkinin önemli arabulucuları olduğu sıklıkla gözlemlenerek aracılık etkilerini test etmiştir. Bununla birlikte, çocuğun esenliğini etkileyen birçok faktörün tek başına ortaya çıkmadığı, çoğu kez ölçülmeyen diğer faktörlerden etkilendiği yaygın olarak kabul edilmektedir (Collishaw vd., 2007; Miranda vd., 2004; Sanger vd., 2015). Bu faktörler arasında fiziksel ihmal ve istismara maruz kalmak, cinsel istismara maruz kalmak, duygusal ihmal ve istismara maruz kalmak olarak ifade edilir (Plant vd., 2013). Araştırmada Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği ile Anksiyete İçedönüklük, Duygusal İstismar ile Anksiyete İçedönüklük, Fiziksel İhmal ile Anksiyete İçedönüklük, Cinsel İstismar ile Anksiyete İçedönüklük değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyonlar saptanmıştır. Bu bulgular literatürde yer alan diğer çalışmalarla uyumludur. Annelerin çocukluk çağı travmaları; duygusal istismar, fiziksel ihmal ve cinsel istismar ile çocukların sosyal yetkinlikleri arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Annelerin çocukluk çağında yaşamış olduğu travmalar, çocukların sosyal alandaki becerilerine ve gelişimlerine etki ettiğinden, çocukların duygularını ifade etmesi, isteklerini belirtmesi ve anneleri ile bu noktada paylaşımda bulunması zordur. Annenin çocukluk çağında yaşamış olduğu travmalara bağlı olarak davranışlarında ve duygularında meydana gelen sınırlılıklar, çocukların da duygularını ifade etmesi, isteklerini dile getirmesi ve anneleri ile paylaşımda bulunabilmesi gibi birçok alanda sınırlı bir gelişim göstermesine neden olur. Ebeveynlik yaparken annelerin kendi çocukluk veya ebeveynleri ile ilgili travmalarının tetiklenmesi kendi çocukları ile olan ilişkisini de etkileyecek ve sosyal yetkinliklerini düşürecektir.

Young ve arkadaşları (2003), erken dönem uyum bozucu şemaların oluşumunda çocukluk çağında yaşanan olumsuz deneyimlerin önemine dikkat çekmektedir (Young vd., 2003). Tezel ve arkadaşları (2015), çocukluk çağı travmatik deneyimleri ile erken dönem

uyum bozucu şemalar ve kişilerarası tarzları inceledikleri çalışmalarında toplam 300 katılımcıya ulaşmışlardır. Yapılan analizler sonucunda, yetişkinlikte uyumsuz kişilerarası tarzlarla çocukluk çağı travmaları arasında erken dönem uyum bozucu şemaların aracılık etkisi bulunmuştur. Ayrı ayrı çocukluk çağı travmaları ile şema alanları arasındaki ilişki için yapılan korelasyon analizinde ise kopukluk/reddedilme, zedelenmiş özerklik ve performans, aşırı uyarılma ve baskılanma şema alanları ile duygusal istismar ve ihmal; zedelenmiş sınırlar ve başkaları yönelimlilik şema alanlarıyla ise fiziksel istismar ve ihmal yüksek korelasyon göstermiştir. Çocukluk çağında yaşanan fiziksel istismar ve ihmale bağlı olarak ise kopukluk/reddedilme, zedelenmiş özerklik ve performans, aşırı uyarılma ve baskılanma şema alanlarının var olması araştırmada bu alanda yüksek puana sahip kişiler için birer soru işareti oluşturmaktadır. Aynı zamanda uygulama noktasında kişilerde kopukluk/reddedilme, zedelenmiş özerklik ve performans, aşırı uyarılma ve baskılanma şema alanlarının yüksek olması halinde çocukluk çağı olumsuz yaşam deneyimleri ve fiziksel istismar ve ihmal sorgulanmalıdır.

Narimani ve arkadaşları (2012) çalışmalarında, kopukluk ve reddedilme şema alanının %24'ünün, zedelenmiş özerklik ve performans alanının ise %12'sinin varyansının duygusal istismar, fiziksel istismar ve ihmal ile açıklandığını bulmuştur. Başkaları yönelimlilik şema alanının %13'ünün, zedelenmiş sınırlar şema alanının %6'sının, aşırı uyarılma ve baskılanma şema alanının ise %5'inin varyansının duygusal ihmal ile açıkladığı bulunmuştur. Lumley ve Harkness (2007) tarafından yapılan başka bir araştırmada, 76 katılımcıdan elde ettikleri veriler doğrultusunda cinsel ve fiziksel istismarın tehditlere karşı dayanıksızlık ve güvensizlik/kötüye kullanılma şemalarının gelişmesine, ihmalin ise duygusal yoksunluk ve sosyal izolasyon şemalarının gelişimine yol açabileceği raporlanmıştır. Buna göre istismara uğrayan çocuklarla ilgili şemaların ve bunların etki alanlarının tahmin edilebileceği sonucuna varılabilir. İstismara uğrayan çocukların, ailenin donuk ve sert atmosferi ve sağlıksız ortamı nedeniyle uyumsuz şemalar ve bilişsel çarpıtmalar geliştirmeleri muhtemeldir.

Cecero ve arkadaşlarının (2004) yaptıkları çalışmada, çocukluk çağı travmaları ile erken dönem uyum bozucu şemalar arasındaki ilişki incelenmiş duygusal ihmal ve istismar ile duygusal yoksunluk ve kusurluluk/utanç şemalarıyla ilişki bulunmuştur. Ek olarak duygusal istismar ile güvensizlik/kötüye kullanım arasında ilişki bulunmuştur. Varsayımsal olarak en erken ve en toksik olan (Terk Edilme / İstikrarsızlık, Güvensizlik / İstismar) şemaların

uyumsuz (meşgul ve korkulu) yetişkin kişilerarası tarzlarının bilişsel temellerini tanımladığından bahsetmek mümkündür.

Bir başka çalışmada da Yiğit ve Erden (2015), çocukluk çağı istismar deneyimlerinin genel psikolojik sağlığa etkisinde erken dönem uyum bozucu şemaların aracılık rolünü incelemiştir. Toplam 430 üniversite öğrencisine uygulanan anketler sonucunda elde edilen verilerin analizi doğrultusunda, çocukluk çağı istismar deneyimlerinin her birinin genel psikolojik sağlıkla ilişkili olduğu, kopukluk ve zedelenmiş otonomi şema alanlarının da bu ilişkide tam aracılık ettiği bulunmuştur. Başka bir deyişle, istismarın türü fark etmeksizin (fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar) kopukluk ve zedelenmiş otonomi şema alanlarındaki şemaların gelişiminde etkili olabileceği ve bu durumun yetişkinlikte psikolojik sağlık açısından önemli bir risk taşıyacağı görülmüştür. Çocukluk çağında meydana gelen olumsuz yaşam deneyimlerine bağlı olarak kişilerin bilişsel alanda göstermiş olduğu yapılanmanın da bozulması beraberinde yetişkinlik çağında psikolojik sorunlara ilişkin önemli bir risk faktörünün ortaya çıkmasına neden olabilir. Kişilerin psikolojik iyi oluşları, bilişsel yapıları ve buna bağlı olarak şemalarıyla ilişkili olduğundan, erken dönem uyum bozucu şemalara sahip kişiler sonrasında patoloji gösterme ve sorunlara ilişkin çözüm geliştirmede yetersiz kalmada ön plana çıkarlar.

Literatürde yer alan çalışmalar, Young ve arkadaşlarının (1999, 2003) 3-6 yaş çocukluk deneyimlerine verdiği önemi destekler niteliktedir. Başka bir deyişle, kişilerin erken dönem çocukluk çağında yaşadıkları olumsuz deneyimlerin şemaların oluşumunda rol oynayabileceği ve yetişkinlik yaşamında çeşitli deneyimlerde karşılarına çıkabileceği düşünülmektedir.

Cinsiyete göre çocukluk çağı travmaları ölçeğinin karşılaştırılması Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğinde duygusal istismar, duygusal ihmal, cinsel istismar alanından alınan puanlar cinsiyete ilişkin incelendiğinde elde edilen ortalama puanlar için pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Ortalamalara ilişkin yapılan değerlendirmede kadınlar erkeklere kıyasla daha yüksek bir ortalama puan ortaya koymuşlardır. Elde edilen sonuçlar ise literatürde yer alan diğer çalışmalar ile uyumlu sonuçlara sahip olarak değerlendirilmektedir. Literatürde yapılan çalışmalara göre kadınların duygusal istismar ve ihmal ile cinsel istismar düzeyleri erkeklerden daha üst puanlara sahip olduğu görülmektedir. (Kudielka ve Kirschbaum, 2004; Pruessner vd, 2017; Sweeney vd., 2015). Çocukluk çağı travmalarına ilişkin boylamsal

çalışmasında Kristman ve diğerleri (2013), kötü muamele söz konusu olduğunda kadınlar ile erkekler arasında anlamlı farkların olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, erkeklerin fiziksel istismara daha yatkın olmalarına karşılık kadınların duygusal istismar, duygusal ihmal ve cinsel istismar noktasındaki puanlarının daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Araştırmada fiziksel ihmal ve fiziksel istismar ölçeklerinde cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Literatürde ise bu değişkenlere ilişkin sonuçlar farklılık göstermektedir. Bazı araştırmacılara göre (Akyüz 2020; Gökçen İmren vd., 2013; Yenidünya, 2017), kadınların fiziksel istismar puanları, erkeklere göre daha yüksek bir düzeye sahiptir. Bu sonuçlar ile araştırmada elde edilen sonuçlar uyumlu değildir. Bazı araştırmacılar ise çalışmalarında fiziksel istismar ve fiziksel ihmal söz konusu olduğunda erkeklerde puanları daha yüksek olduğunu ifade etmektedirler (Dude vd., 2001; Öztürk vd., 2020; Yücel, 2020).

Cinsiyete göre anne babaların erken dönem uyum bozucu şemalarınn karşılaştırılmasına ilişkin elde edilen sonuçlara göre duyguları baskılama, yüksek standartlar alt ölçeği cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir. Elde edilen bu sonuçlar literatürde yer alan diğer çalışmalarla uyumlu değildir. Literatürde yer alan çalışamalara göre duyguları baskılama, yüksek standartlar alt ölçeği cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık gösterir (Arnett, 2000; Aydınoğlu ve Dilekmen, 2016; Bahar vd., 2009; Behary Dieckmann, 2011; Matthies, 2018). Toplum tarafından babalardan daha çok duygularını baskılama konusunda yüksek bir standart anlayışına sahip olunması beklenirken, bu durumda annelerden ise daha çok duygularıyla hareket etmeye ilişkin bir beklenti söz konusudur. Özellikle çocuklar ile olan ilişkilerinde babaların daha otoriter, daha mantık odaklı yaklaşmasına ilişkin bir beklenti söz konusu iken annelerde duygusallık, olaylara karşı duygularıyla ve aşırı olacak şekilde verilen tepkilere ilişkin bir beklenti söz konusudur. Anneler, çocuklarla olan iletişimde ve sosyallikte babalara kıyasla daha fazla ön planda olmakta ve eşlik etmektedir. Bu noktada annelerin söz konusu şemalarının çocukların sosyal becerileri ile olan ilişkisine etkisinin, babalarınkinden daha fazla olması muhtemeldir. Bu da çocukların sosyal alandaki yetersizlikleri noktasında annelerin başarısızlık, terk edilme, utanç şemalarını daha önemli bir konuma çeker.

Araştırmada 3-6 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin çocukluk çağı travmaları ve erken dönem uyum bozucu şemalarıyla ilişkisi incelenmiştir. Bu noktada araştırmada 3-6 yaş dönemi çocukların sosyal yetkinlik becerileri ile ebeveynlerinin çocukluk çağı travmaları ve erken dönem uyum bozucu şemalarıyla

ilişkisinin cinsiyete ve anne ve babaların şema ölçeğine göre değiştiği görülmüştür. Buna göre 3-6 yaş dönemi içinde bulunan sosyal bakımdan yetkin olan bir çocuğun; çevresindeki yetişkinlerle ve yaşıtlarıyla pozitif ilişkilerde bulunması, ailesi ve ebeveynleri ile duygusal bağlarının kuvvetli olması, oyun gruplarında yaşıtlarıyla birlikte oyuna dâhil olması, paylaşımcı, özgüvenli ve iş birliği içinde yardımlaşma yeteneklerine sahip olması beklenmektedir.

3-6 yaş döneminde edinilen olumsuz mizaç yapısına bağlı olarak oluşan bazı davranış bozuklukları olumlu ebeveyn tutum ve davranışları ile önlenebilir. Çocuğun ilk öğrenme deneyimleri aile ortamında gerçekleşir. Çocuğun aileden edindiği duygusal, sosyal ve davranışsal becerileri ve ebeveyni ile olan ilişkileri sosyal yetkinliğinin temelini oluşturmaktadır. Erken çocukluk çağında ebeveynleri ile kaliteli vakit geçiremeyen ve düşünceleri dikkate alınmayan çocuklar okul çağında içe kapanık, arkadaş edinmekte sorunlar yaşayan, iletişim kurmakta ve kurduğu iletişimi sürdürebilmekte güçlük yaşayan çocuklar haline gelebilmektedirler. Çocuğun sosyal yetkinlik düzeyinin gelişmesindeki en önemli etmenlerden bir diğeri de akran iletişimidir.

Çocuğun kişilik gelişimine büyük bir katkı sağlayan akran iletişimi, çocuğun sosyal becerilerinin gelişmesini, kendini çok daha iyi tanımasını, negatif duygularıyla başa çıkmayı, güven duygusunun oluşmasını sağlayarak sosyal yetkinlik düzeyini arttırmaktadır. Çocukların akranlarıyla olan ilişkileri, öğretmen-çocuk ilişkisi veya ebeveyn-çocuk ilişkisinden farklılık gösterebilir. Çocuğun akranı ile bir arada bulunduğu ortam oldukça çekişmelidir ve burada gerçek bir otorite figürü bulunmaz. Akranıyla denk konum ve güce sahip olan çocuk, rahat ve samimi bir ilişki kurmaktadır. Denk akran konumu, çocukların birbirleriyle daha kolay iletişim kurmalarını, birbirlerini daha rahat anlamalarını sağlamakla birlikte çocukların problemle başa çıkma ve çözme becerilerini de geliştirir. Pozitif yöndeki ebeveyn-çocuk ilişkisi sosyal yetkinliğin gelişmesinde büyük önem sağlarken ebeveynlerin kendi aralarındaki pozitif iletişim de bir o kadar önemlidir. Ebeveynlerin kendi aralarındaki uyum ve pozitif iletişimin çocuğun bilişsel ve duygusal gelişimine katkıda bulunarak çocuğun sosyal becerilerinin gelişimini desteklemektedir. Ebeveynler arasında çıkan anlaşmazlıkların olumsuz çatışma boyutuna dönüşmesi ve çözümün sağlıklı iletişimle sağlanamaması çocuğun hem davranışsal açıdan hem de duygusal açıdan çöküntüye uğramasına sebep olmaktadır.

Sosyal yetkinliğin gelişiminde etkili olan bir diğer madde de çocuk-öğretmen ilişkisidir. Çocuk gelişiminde bağlanma sürecinin tamamlanmaya başladığı diğer bir süreç de okul dönemidir. Bu sebeple öğretmenler ve akranlar çocuk için birer yeni aile üyesi gibidir. Kişinin doğumdan yetişkinliğe ve tüm hayatı boyunca yaşamına yön veren sosyal yetkinlik becerileri, bebeklik dönemindeki öğrenme süreci ile başlar, çocukluk döneminde bireyselleşmeyle şekillenir ve yetişkinlik döneminde olgunlaşmayla devam eder. Çocukluk döneminde kişinin ebeveynleri, aile üyeleri ve akranları ile olan sosyal ilişkileri sosyal yetkinlik gelişiminde önemlidir. Bebeklik döneminden çocukluk dönemine geçiş sürecinde taklide dayalı davranışlar sergileyen çocuğun, üç yaşla birlikte empati becerisi oluşmaya başlar. Çocuklarda sosyal yetkinlik becerilerinin kaynağını sosyal çevre tarafından sevilme ve akran grupları tarafından benimsenme oluşturmaktadır.

Çocukluk çağında sosyal yetkinlik düzeyi gelişmiş olan çocuktan, sosyal çevresindeki akranlarıyla ve yetişkinlerle pozitif ilişkilerde bulunması beklenmektedir. Akran grubu tarafından oyuna dahil edilen çocuklar yardımlaşma, iş birliği kurma, paylaşma gibi becerileri kazanarak beklenen sosyal yetkinlik düzeyine ulaşırlar. Çocuğun akran oyunlarına kabul edilmek istemesi ve davranışlarını çevrenin normlarına göre biçimlendirme becerisi sosyal yetkinliği etkilemektedir.

Kişinin sosyal çevresi ile olan ilişkilerine şekil veren sosyal yetkinlikle bağlantılı etkenler erken çocuklukta oluşmaya başlayıp hayat boyu kişinin tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Sosyal, duygusal ve zihinsel gelişimin en hızlı olduğu erken çocukluk döneminde kazanılan bilişsel, sosyal ve fiziksel beceriler sosyal yetkinliğe temel oluşturmaktadır.

Çocuk gelişiminin zirvesi olan 5-6 yaş dönemi, çocukta değişimlerin yaşandığı ve gelecek yıllardaki davranışlarının temelini oluşturacak bir dönemdir. Sosyalleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte çocuğun motor, sosyal, zihinsel ve davranışsal becerileri gelişmekte ve bu beceriler ilerleyen zamanlarda artık bir yetişkin olan çocuğun sosyal yetkinliğini şekillendirmektedir. Sosyal yetkinliği gelişmeye başlayan okul öncesi dönem çocukları için akran grupları önem kazanmaya başlar ve çocuk kendi istekleri ile çevresindeki diğer kişilerin beklentilerinin aynı olmadığını ve kendisinin bu duruma uyum göstermek zorunda kaldığını hissetmeye başlar. 5-6 yaş dönemindeki çocukların sosyal yetkinlikleri, sosyal beceriler ile

sınırlı iken çocuğun akran gruplarına dâhil olmasında sınırlı da olsa bu sosyal beceriler oldukça önemlidir.

Erken çocukluk dönemindeki çocuklarda sosyal yetkinliğin gelişimini önemli ölçüde etkileyen akran gruplarında, çocuk grup oyununda uyumlu olmayı ve toplumsal normlara, değerlere bağlı rollerin edinilmesini bu gruplarda öğrenir.

Sosyal yetkinliği gelişmemiş çocuğun oyun grupları tarafından dışlanması ve olumsuz akran ilişkileri, saldırgan davranışlara sebep olmanın yanı sıra okula uyum sürecini de olumsuz yönde etkilemekte ve akademik başarıyı düşürmektedir. Bu dönemdeki çocukların ebeveynlerinin deneme yanılma yaparak keşfetmelerine olan katkısı, çocuğun okul başarısını olumlu yönde etkiler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

3-6 yaş dönemi çocuklarının sosyal becerilerinin gelişiminde ebeveyn davranışlarının ve okul hayatının önemli bir yeri vardır. Çocuğun problem çözme ve iletişim becerilerinin gelişmesi adına ebeveynlerin üstlendiği aktif rol ile çocuğun okula uyum ve bağlanma sürecini olumlu tamamlanmasına yönelik anlayışlı ve yardımsever öğretmen tutumları çocuğun akran gruplarında başarılı olmasını ve grupta kabul görmesini sağlamaktadır.

Öte yandan araştırmamızın erken dönem uyum bozucu şemalar ve çocukluk çağı travmaları arasındaki ilişkiyi oluşturan çalışmaların incelendiği literatürdeki çalışmalar ve sonuçları da bizlere yol göstermektedir.

Literatürde genel kabule göre çocukluk çağı travmaları tanımlarının etkisiyle araştırma kapsamına alınan travmalar, kullanılan ölçme araçlarının ölçtükleriyle sınırlı kalmaktadır. Çocukların yaşadığı her üzücü olayın travma olmadığı bilinmekle birlikte çocukların sonraki yaşamlarına izlerini taşıdığı pek çok kriz yaşadıkları da görülmektedir. Bu nedenle travmanın genişletilerek ebeveyn kaybı, göç, savaş, doğal afet, trafik kazası gibi önemli yaşam olaylarının değerlendirilmesi, travmanın sadece çocuklar için vahim bir olayın meydana gelmesi olarak görülmeyip gerçekleşmeyen yaşam olaylarının yani ihmal olarak ifade edilen durumların da dikkate alınması önerilmektedir.

Travmatik geçmişle olumsuz yetişkin yaşamı arasındaki neden sonuç ilişkisine dönük kategorize edici çalışmaların ötesinde travmatik çocuklukları olduğu halde, yetişkinliklerinde çocuk yetiştirme tutumları, aile yaşam kalitesi, eş uyumu vb. açısından olumlu değerlere sahip olduğu bilimsel olarak gösterilen kişi ya da grupların baş etme becerilerinin ve yaşam tarzlarının bilimsel araştırmalarda değerlendirilmesi önerilmektedir. Bu amaçla nicel araştırmaların yanısıra nitel veya karma desenli bilimsel araştırmaların da yapılmasının yukarıda belirtilen amaçlara ulaşmada uygun olacağı düşünülmektedir.

Şemalar genellikle şemanın ana temasına bağlı durumlarda devreye girer. Şemalar ne kadar güçlüyse, durumlar o kadar stresli olarak algılanır. Stres genellikle çevre ve birey arasındaki bir alışveriş olarak anlaşılır. Ek olarak stres, *" ya stresli olayı değiştirmeye ya da etkilerine uyum sağlamaya yönelik öngörülebilir biyokimyasal, fizyolojik, bilişsel ve davranışsal değişikliklerin eşlik ettiği olumsuz bir duygusal deneyim* " olarak tanımlanmıştır

(Koch vd., 2011). Birey durumu tehdit edici veya tehlikeli olarak yorumladığında (birincil değerlendirme) ve kaynaklarını veya başa çıkma yeteneğini yetersiz olarak değerlendirdiğinde (ikincil değerlendirme) farklı uyaranlar stres etkeni haline gelir. Şemalar her iki değerlendirme türüyle bağlantılı görünmektedir. Olumsuz inançlar, zayıf benlik ve benlik saygısı nedeniyle farklı durumları potansiyel olarak incitici olarak algılamaya yol açar. Aynı zamanda, olumsuz inançlar etkili bir şekilde baş etme yeteneğinin zayıflamasına neden olur. Sonuç olarak, kişi kendini stresli hisseder.

Taleplerle başa çıkmak için alınan farklı stratejiler az ya da çok etkili olabilir. Başa çıkmada başarılı olunmadığı takdirde bireyler kendilerini olumsuz değerlendirebilirler. Olumsuz değerlendirme, olumsuz düşünme, inançlar, yargılar ve diğer zihinsel durumlar, ikinci türün (yani intrapsişik stres) kaynaklarıdır. Üçüncü stres boyutu, kaygı ve aşırı sinirlilik hissi, yorgun, bitkin ve aktivite motivasyonunun olmaması olarak anlaşılan duygusal gerginliktir. Stres ve erken dönem uyum bozucu şemalar arasındaki ilişkiler yakındır. Şemalar, uyumsuz doğaları nedeniyle her üç stres tipini de yoğunlaştırabilir. Bireylerin kendi olumsuz inançlarının farkında olmaları stresli bir durum olabilir.

Literatürde yer alan daha önceki araştırmalar erken dönem uyum bozucu şemalar ile alkol kullanımı, diğer madde kullanımı, anoreksiya, aşırı yeme, kaçınma davranışları ile ilişkisini doğrulamıştır. Aşırı telafi, kompulsif cinsel davranış, oyun oynama bozukluğu, sorunlu Facebook kullanımı, sorunlu akıllı telefon kullanımı, alışveriş bağımlılığı ve kumar bağımlılığı gibi diğer davranışsal bağımlılıklar erken dönem uyum bozucu şemalar ile ilişkilendirilmiş, bu ilişki üzerinden ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. Bu bağlamda yetersiz öz denetim/öz disiplin ve onay arama şemaları ile olumlu bir şekilde ilişkili olduğunu göstermiş ve sosyal izolasyon/yabancılaşma ve kendini feda etme şemaları ile negatif olarak ilişkilendirilmiştir. Ancak bu noktada çocukların var olan bu şemalar ve şemalara neden olan durumlardan ne şekilde etkilendiği konusundaki çalışmaların yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Son yıllarda yapılan araştırmalarda, tespit edilen zayıf korelatif ve açıklayıcı ilişkilere dayanarak travmatik ebeveynlerin tutumları aracılığıyla oluşan aktarım zincirinin kırabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle aile iletişimi ile ilgili eğitsel ve sağaltıcı çalışmaların ebeveyn adaylarına ve henüz çocukları küçük olan ebeveynlere yoğunlaştırılmasının faydalı olacağı ve ulaşılabilir terapi hizmetlerinin yaygınlaşması gerektiği düşünülmektedir. Bu noktada ebeveynlerin sosyal yetkinlik

üzerindeki etkisi ya da ebeveynlerin erken dönem uyum bozucu şemalarının bağımsız olarak ele alınmasından ziyade bütünsel çalışmalara ihtiyaç vardır.

Bilimsel araştırmalara ve eğitsel çalışmalara babaların katılımını arttıracak çalışmaların faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abdi, B. (2010). Gender Differences in Social Skills, Problem Behaviours And Academic Competence of Iranian Kindergarten Children Based on Their Parent and Teacher Ratings. *Procedia Soc. Behav. Sci, 5* (142), 11755-1184.

Achenbach TM, Krukowski RA, Dumenci L, Ivanova MY. (2005). Assessment of Adult Psychopathology: Meta-Analyses and İmplications of Cross-İnformant Correlations. *Psychol Bull. 131(3),* 361.

Akaydın, T.N. (2019). *Okul Öncesi Kuruma Devam Eden 3-6 Yaş Arasındaki Çocuklarda Babanın Ebeveynlik Stilinin Çocuğun Sosyal Yetkinlik ve Davranışları ile Ilişkisi* [Yüksek Lisans Tezi], Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akbulan, B. (2020). Çocukluk Çağı Travmalarının Koruyucu Aile İçinde Sağaltımı Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 31(1), 241-260.

Akyüz, E. (2020). *Çocukluk Çağı Travmaları ve Boşanma İlişkisi: Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi Kadın Danışma Merkezlerine Başvuran Bireyler Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Altay, F. ve Gure, A. (2012). Relationship among the Parenting Styles and the Social Competence and Prosocial Behaviors of the Children Who are Attending to State and Private Preschools. *Educational Sciences: Theory and Practice, 12*(4), 2712-2718.

Andreassen, S.C. ve Pallesen, S. (2014). Social Network Site Addiction-An Overview. *Curr. Pharm. Des. 20,* 4053–4061.

Aral, N., Kandır, A. ve Can Yaşar, M. (2000). *Okul Öncesi Eğitim* 1. İstanbul: Ya-Pa.

Arı, M. ve Yaban Yalçın, E. H. (2016). Social Behavior İn Preschool Children: The Role of Temperament and Emotion Regulation. *Hacettepe Unıversıty Journal of Educatıon, 31,* 125-141.

Arısoy, Ö. (2009). İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 1 (1*), 55-67.

Arnett, J. J. (2000). Emerging Adulthood: A Theory of Development from the Late Teens Through the Twenties. American Psychologist, 55, 469-480.

Arnold, D., Kupersmidt, J., Voegler-Lee, M. ve Marshall, N. (2012). The Association between Preschool Children's Social Functioning and Their Emergent Academic Skills. *Early Childhood Research Quarterly, 27*(3), 376–386.

Arslan, R. (2016). Çocukluk Dönemi Duygusal İstismarı ile Depresyon Arasındaki İlişkide Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Aracı Rolüne İlişkin Bir Gözden Geçirme. *Klinik Psikiyatri Dergisi, 19*(4), 202-210.

Asher, D. ve Coie, J. (1990). *Peer Rejection in Childhood* (Printed İn The United States of America Ed.). Cambridge University Press.

Avcıoğlu, H. (2007). Sosyal Becerileri Degerlendirme Ölçeginin Geçerlik ve Güvenirlik Çalısması (4- 6 Yaş). *AİBÜ, Egitim Fakültesi Dergisi, 7* (2), 87-101.

Aydın, E. (2017). *Anne-Oğul Bağlanmasının Gelin-Kayınvalide İlişkisi ve Evlilik Doyumunu Yordamadaki Rolü* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Aydoğdu, F. ve Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(2),* 569-585.

Aydoğmuş., K, (2006). *Çocuklarda Uyum ve Davranış Bozuklukları,* Haluk Yavuzer, (9.baskı), Ana Baba Okulu, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Aynacı, C. (2020*). Lise Öğrencilerinde Anne-Baba-Ergen İlişkilerinin Benlik Saygısı ve Davranış Problemlerine Etkisinin Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında İncelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Azar, S. T., Reitz, E. B. ve Goslin, M. C. (2008). Mothering: Thinking is Part of the Job Description: Application of Cognitive Views to Understanding Maladaptive Parenting and Doing İntervention and Prevention Work. *Journal of Applied Developmental Psycho-Logy, 29(4),* 295–304.

Bahar, G., Savaş, H. ve Bahar, A. (2009). Çocuk İhmal ve İstismarı: Bir Gözden Geçirme. *Fırat Dergisi, 4(12),* 51-64.

Bakırcıoğlu., R. (2007). *Çocuk Ruh Sağlığı ve Uyum Bozuklukları,* Anı Yayıncılık, Ankara.

Barkley, R. A., Anastopoulos, A. D., Guevremont, D. C. ve Fletcher, K. E. (1992). Adolescents with Attention Deficit Hyperactivity Disorder: Mother-Adolescent İnteractions, Family Beliefs and Conflicts, and Maternal Psychopathology. *Journal Of Abnormal Child Psychology, 20(3), 263–288.*

Bayoğlu, F. ve Duy, B. (2020). Şema Başa Çıkma Biçimleri Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *16*(31), 4289-4316.

Behary, W. T. ve Dieckmann, E. (2011*). Schema Therapy For Narcissism. The Handbook of Narcissism and Narcissistic Personality Disorder: Theoretical Approaches, Empirical Findings, and Treatments*. New Jersey: John Wiley And Sons.

Bozkurt, E. (2016). *Okul Öncesi Çocuklarının Duyguları Anlama Becerileri ile Sosyal Yetkinlik Düzeyleri Arasındaki Ilişkinin Incelenmesi.* Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Bowlby, D. A. (2014). Use of Administrative and Electronic Health Record Data for Development of Automated Algorithms for Childhood Diabetes Case Ascertainment and Type Classification: The SEARCH for Diabetes in Youth Study. *Pediatric Diabetes, 15(8), 573-584.*

Brand, M.; Young, K.S.; Laier, C.; Wölfling, K.; Potenza, M.N. (2016). Integrating Psychological and Neurobiological Considerations Regarding the Development and Maintenance of Specific Internet-Use Disorders: An Interaction of Person-Affect-Cognition-Execution (I-PACE) Model. *Neurosci. Biobehav. Rev., 71, 252–266.*

Bronfenbrenner, U. ve Evans, G. W. (2000). Developmental Science in The 21st Century: Emerging Questions, Theoretical Models, Research Designs and Empirical Findings. *Social Development, 9(1),* 115–125.

Buchanan. A. (1996). *Cycles Of Child Maltreatment Facts, Fallacies and İnterventions.* England: John Wiley and Sons Inc.

Burger, J. M. (2016). *Bilişsel Yaklaşım: Kuram, Uygulama ve Değerlendirme* (5. Baskı), 616-617. Kaknüs Yayınları.

Bülbül, N. (2008). *4 Yaş Çocuklarının Sosyal Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından Degerlendirilmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Campbell, S. B. (1983). *Developmental Perspectives in Child Psychopathology*. In Handbook of Child Psychopathology, 13-40.

Campbell, M. (2010). Children and Trauma Update for Mental Health Professionals . *APA*, 1-9.

Caner, M., (2009). *Evli Bireylerde Kendi Ebeveynlerini Algılama Biçimleri, Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar ve Eşe Yönelik Değerlendirmeler Arasındaki İlişkiler: Şema Terapi Modeli Çerçevesinde Bir İnceleme.* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Carapito, E., Ribeiro, M., Pereira, A. ve Roberto, M. (2018). Parenting Stress and Preschoolers' Socio-Emotional Adjustment: The Mediating Role of Parenting Styles in Parent–Child Dyads. *Journal of Family Studies*, 1-17.

Castro, V., Halberstadt, A.G., Lozada, F. ve Craig, A., B. (2015). Parents' Emotion-Related Beliefs, Behaviors, and Skills Predict Children's Recognition of Emotion. *Infant and Child Development, 24(1),* 1-22.

Cecero, J. J., Nelson, J. D. ve Gillie, J. M. (2004). Tools and Tenets of Schema Therapy: Toward the Construct Validity of the Early Maladaptive Schema Questionnaire–Research Version (EMSQ-R*). Clinical Psychology ve Psychotherapy: An International Journal of Theory and Practice, 11(5),* 344-357.

Cheng, C.; Lau, Y.C.; Chan, L.; Luk, J.W. (2021). Prevalence of Social Media Addiction Across 32 Nations: Meta-Analysis With Subgroup Analysis of Classification Schemes and Cultural Values. *Addict. Behav. 117*, 4053-4061.

Crockenberg., J Leerkes, E. ve Lekka (2007). Pathways from Marital Aggression to Infant Emotion Regulation: The Development of Withdrawal in Infancy. *Infant Behavior and Development, 30*(1), 97-113.

Collishaw S, Dunn J, O'Connor TG, Golding J. (2007). Maternal Childhood Abuse and Offspring Adjustment Over Time. *Dev Psychopathol*, 19, 367–83.

Cüceloğlu, D. (2007). *İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları.* İstanbul, Remzi Yayınları

Çorapçı, F., Aksan, N., Arslan Yalçın, D. ve Yağmurlu, B. (2010). Okul Öncesi Dönemde Duygusal, Davranışsal ve Sosyal Uyum Taraması: Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, *17*(2), 63-74.

Çorbacı Oruç, A. (2008).*6 Yaş Çocuklarında Sosyal Yeterliliğin, Akran İlişkilerinin ve Sosyal Bilgi İşleme Sürecinin Değerlendirilmesi,* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Davis, A. ve Qi, C. (2020). A Longitudinal Examination of Language Skills, Social Skills, and Behavior Problems of Preschool Children from Low-İncome Families. *Topics in Early Childhood Special Education, 40*(3), 172-186.

Denham, A. (2003). *Social and Emotional Learning, Early Childhood. In Encyclopedia of Primary Prevention and Health Promotion.* Boston: Springer.

Denham, A. (2007). Dealing with Feelings: How Children Negotiae The Worlds of Emotions and Social Relationships. *Cognition, Brain, Behavior*, 11(1), 1-48.

Denham, A. ve Couchoud, E. (1987). *Young Preschoolers' Ability to Identify Emotions in Equivocal Situations.* New York: Paper Presented at The Annual Meeting of The American Psychological Association.

Denham, A., Bassett, H. ve Zinsser, K. (2012). Early Childhood Teachers as Socializers of Young Behavior, *Cognition, Brain, Behavior,* 15(4), 245-253.

Devi, F., Shahwan, S., Teh, W., Sambasivam, R. ve Zhang, Y. (2019). The Prevalence of Childhood Trauma in Psychiatric Outpatients. *Annals of General Psychiatry, 18(1),* 1-8.

Diener, M. ve Kim, D. (2004). Maternal and Child Predictors of Preschool Children's Social Competence. *Applied Developmental Psychology, 25*(1), 3-24.

Dietz, S. ve Repp, A. (2007). Decreasing Classroom Misbehavior Through the Use of DRL Schedules of Reinforcement. *Joumal of Applied Behavior Analysis*, 6, 457-463.

Dinç, B. (2002). *Okul Öncesi Eğitim 4-5 Yaş Çocuğunun Sosyal Gelişimine Etkileri Konusunda Öğretmen Görüşleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

DiLillo, D., Tremblay, G. C. ve Peterson, L. (2000). Linking Childhood Sexual Abuse and Abusive Parenting: The Mediating Role of Maternal Anger. *Child Abuse and Neglect, 24(6)*, 767-779.

Doctoroff, G., Greer, J. ve Arnold, D. (2006). The Relationship Between Social Behavior and Emergent Literacy Among Preschool Boys and Girls. *J. Appl. Dev. Psychol. , 2*(7), 1-13.

Doğru, M. (2017). *Algılanan Anne Baba Tutumlarının Eş Seçme Stratejileri ve Evlilik Tutumları ile İlişkisi*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Downs, A. ve Strand, P. (2008). Effectiveness of Emotion Recognition Training for Young Children with Developmental Delays. *Journal of Early and Intensive Behavior Intervention, 5*(1), 75.

Dube, S. R., Anda, R. F., Felitti, V. J., Croft, J. B., Edwards, V. J. ve Giles, W. H. (2001). Growing Up with Parental Alcohol Abuse: Exposure to Childhood Abuse, Neglect, a and Household Dysfunction. *Child Abuse and Neglect, 25(12), 1627-1640.*

Durmuş R. (2019). *Çocuklarda İçe Yönelim ve Dışa Yönelim Davranış Problemlerinin Bilme Hissi Kararı Üzerindeki Etkisi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Pediatrik Temel Bilimler Anabilim Dalı Gelişim Nörolojisi, İstanbul.

Dursun, O. B., Güvenir, T. ve Özbek, A. (2010). Çocuk Ergen Ruh Sağlığında Epidemiyolojik Çalışmalar: Yöntemsel Bir Bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 2(3),* 401-416.

Efthymia, P. ve Konstantinos, P. (2018). Assessing Young Children's Social Competence: The Greek Version of The Social Competence Scale For Preschoolers-Parent Version. *European Journal of Educational and Development Psychology, 6*(4), 16-28.

Eisenberg, N. ve Fabes, R. A. (1998). *Prosocial Development. In W. Damon* and N. Eisenberg, Handbook of Child Psychology: Vol. 3.

Elibol Gültekin. (2008). *5 Yaş Çocuklarının Sosyal Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Elliott, S. N. ve Gresham, F. M. (1992). *Social Skills İntervention Guide.* Circle Pines, MN: American Guidance Service.

Erdoğan, Ö. ve Uçukoğlu, H. (2011). İlköğretim Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumu Algıları ile Atılganlık ve Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Düzeyleri Arasındaki İlişki, *Kastamonu Eğitim Dergisi, 19(1),* 51-72.

Erşahin, K. (2019). *Anne Baba Tutumları ile 5-7 Yaş Çocukların Bilişsel İşlemler Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Ezen, M. ve Açıkgöz, A. (2017). Çocukların Örselenmesine Annelerin Örselenme Yaşantısının Etkisi. *Kocaeli Medical Journal.* 6(3).13-21.

Farrell, J. M., Reiss, N. ve Shaw, I. A. (2015). *Şema Terapi Klinisyenin Rehberi,* Psikonet Yayınları (Orijinal Baskı, 2014).

Freud, S. (1955). *The War Neurosis.* London, England, Hogarth Press.

Ford, J., Elhai, J. ve Connor, D. (2010). Oly-Victimization and Risk of Posttraumatic, Depressive and Substance Use Disorders and İnvolvement in Delinquency in A National Survey of Adolescents. *Adolesc Health, 46,* 545-552.

Gadaire, D., Henrich, C. ve Finn-Stevenson, M. (2016). Longitudinal Effects of Parent–Child Interactions on Children's Social Competence. *Research on Social Work Practice, 27*(7), 767–778.

Gamsız Bilgin, N. (2004). Evde Fiziksel ve Sözel Olarak Cezalandırılan Çocukların Sosyodemografik Özellikleri: Prevalans Çalışması. *Yeni Symposium.* 42 (3): 131-9.

Gardner, F. ve Shaw, D. S. (2008). Behavioral Problems of İnfancy and Preschool Children (0–5). *Rutter's Child and Adolescent Psychiatry, 5*, 882-92.

Gilbert, P., McEwan, K., Irons, C., Bhundia, R., Christie, R., Broomhead, C. ve Rockliff, H. (2010). Self-Harm in A Mixed Clinical Population: The Roles of Self-Criticism, Shame, and Social Rank. *British Journal of Clinical Psychology, 49(4), 563–576.*

Gottman, J. (1993). *What Predicts Divorce the Relationship between Marital Processes and Marital Outcomes*, Hilsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Gökçe İmren, S., Ayaz, A., Yusufoğlu, C. ve Rodopman Arman, A. (2015). Cinsel İstismara Uğrayan Çocuk ve Ergenlerde Klinik Özellikler ve İntihar Girişimi ile İlişkili Risk Etmenleri. *Marmara Medical Journal, 26(1),* 11-16.

Gözükırmızı, E. (2019). *Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik Becerileri ve Davranış Sorunları ile Annelerinin Obsesif Inanışları Arasındaki Ilişki* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gouley, K. (2008). Construct Validation of the Social Competence Scale in Preschool-Age Children, *Soc. Dev, 1(7),* 380-398.

Gouley, K., Brotman, L., Huang, K. ve Shrout, P. (2008). Construct Validation of the Social Competence Scale in Preschool-age Children. *Social Development, 17*, 380-398.

Gülay, H. (2009). Okul Öncesi Dönemde Akran Ilişkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(22), 82-93.

Gülgez, Ö. (2018). *İlkokul Çocuklarında Duygu Düzenleme ile Sosyal Yeterlilik Ilişkisinin Incelenmesi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri, Mersin.

Gülay, H. (2011). 5-6 Yaş Grubu Çocuklarda Okula Uyum ve Akran Ilişkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(36), 1-10.

Gülay, H. (2009). Okul Öncesi Dönemde Akran İlişkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12, 82-93.*

Güler, K. ve Gümüş, Z. (2018). Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Yordayıcısı Olarak Çocukluk Çağı Travmalarının İncelenmesi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (81), 379-398.*

Güler, K. (2020). *Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Rolleri ile Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar, Şema Başa Çıkma Biçimleri ve Beden İmgesi Baş Etme Stratejilerinin İlişkisi,* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Doğuş Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Gültekin Akduman, G. (2014*). Her Yönüyle Okul Öncesi Eitim-Ruh Sağlığı.* Çocuklarda Görülen Uyum ve Davranış Sorunları, 88-123. Ankara: Hedef CS Basın Yayın.

Gür, Ç., Koçak, N., Demircan, A., Uslu, Birin, N., Ve Safak, M. (2015). The Study of 48-60 Month-Old Preschool Children's Social Competence and Behavior Evaluation Conditions. *Education and Science, 40*(180), 13-23.

Güven, E. (2013). *Çocuğun Davranış Sorunları ile Algıladığı Anne Baba Çatışması Arasındaki İlişkiler: Duygu Sosyalleştirmenin Aracı Rolü* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hakim-Larson, J., Parker, A., Lee, C., Goodwin, J. ve Voelker, S. (2006). Measuring Parental Meta-Emotion: Psychometric Properties of The Emotion-Relate Parenting Styles Self-Test. *Early Education And Development, 17(2), 229-251.*

Halberstadt, A.G., Dunsmore, J. C., Bryant, A. J., Parker, A. E., Beale, K.S. ve Thompson, J. A. (2013). Development and Validation of The Parents' Beliefs about Children's Emotions Questionnaire. *Psychological Assessment, 25(4), 1195-1210.*

Hartup, W. W. (1996). The Company They Keep: Friendships and Their Developmental Significance. *Child Development,* 67, 1–13.

Harel, G. ve Finzi-Dottan, R. (2018). Childhood Maltreatment and İts Effect on Parenting among Highrisk Parents. *Journal of Child and Family Studies, 27,* 1513-1524.

Hastings, P. D. ve Rubin, K. H. (1999). Predicting Mothers' Beliefs about Preschool-Aged Children's Social Behavior: Evidence for Maternal Attitudes Moderating Child Effects, *Child Development, 70(3*), 722-741.

Hergüner, S., Kılıç, G., Karakoç, S., Tamay, Z., Tüzün, Ü., Güler, N. (2011). Kronikidiyopatik Ürtikerli Çocuklarda Depresyon, Anksiyete ve Davranış Sorunları ve Psikiyatrik Bozukluk Sıklığı. *İngiliz Dermatoloji Dergisi, 164 (6),* 1342-1347.

Herman, J. (2007). *Travma ve İyileşme.* (Çev. Tosun, T) İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Hoffart, A., Sexton, H., Hedley, L.M., Wang, C.E., Holthe, H., Haugum, J.A., Nordahl, H.M., Hovland, O.J. ve Holte, A. (2005). The Structure of Maladaptive Schemas: A Confirmatory Factor Analysis and a Psychometric Evaluation of Factor-Derived Scales. *Cognitive Therapy and Research, 29, 627-644.*

Holland M., Holland L. ve Gimpel G. A, (2003). *Emotional and Behavioral Problems of Young Children,* NY: Guilford Press.

Hops, H. (1983). Children's Social Competence and Skill: Current Research Practices and Future Directions. *Behavior Therapy, 14*(1), 3-18.

Hovdestad W, Campeau A, Potter D, Tonmyr L, (2015) A Systematic Review of Childhood Maltreatment Assessments in Population-Representative Surveys Since 1990.

Howse, R. B., Calkins., Anastopoulos, A., Keane ve Shelton, T. (2003). Regulatory Contributors to Children's Kindergarten Achievement. *Early Education and Development, 14*(1), 101-120.

Hughes, M. ve Cossar, J. (2016). The Relationship between Maternal Childhood Emotional Abuse /Neglect and Parenting Outcomes: A Systematic Rewiev. *Child Abuse Review 25(1),* 31-45.

Hyaqing, Q. (2003). Behavior Problems of Preschool Children from Low-İncome Families: Review of the Literature. *Topics Early Child. Spec. Educ, 2*(3), 188-216.

Ikesako, H. ve Miyamoto, K. (2015). Fostering Social and Emotional Skills Through Families, Schools and Communities: Summary of International Evidence and Implication for Japan's Educational Practices and Research, OECD *Education Working Papers, 121*, 134-167.

Işıksolu Aysel, Y. (2020). *60- 72 Aylık Çocukların Öz-Düzenleme Becerileri, Sosyal Yetkinlik Davranışları ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki Ilişkinin Incelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Izard, C., Finechultz, D., Mostow, A., Ackerman, B. ve Youngstrom, E. (2001). Emotion Knowledge as a Predictor of Social Behavior and Academic Competence in Children at Risk. *Psychological Science, 12*(1), 18-23.

Jacob, G., Genderen, H. V. ve Seebauer, L. (2014). *Mod Terapisi: Diğer Yollardan Gitmek.* (N. Azizlerli ve M. Soykut, Çev.). Psikonet Yayınları. (Orijinal Baskı, 2011).

Jeon C, ve Neppl, T. (2019). Economic Pressure, Parent Positivity, Positive Parenting, and Child Social Competence. *Journal of Child And Family Studies, 28*(5), 1402-1412.

Jones, S. (2010). Do We Need Multiple Models of Auditory Verbal Hallucinations? Examining the Phenomenological Fit of Cognitive and Neurological Models. *Schizophrenia Bulletin 36,*, 566-575.

Kanlıkılıçer, P. (2005*). Okul Öncesi Davranış Sorunları Tarama Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kaplan, S. J., Pelcovitz, D. ve Labruna, V. (1999). Child and Adolescent Abuse and Neglect Research: A Review of the Past 10 Years. Part I: Physical and Emotional Abuse and Neglect. J. AM. ACAD. *Child Adolesc Psychiatry, 38(10), 1214-122.*

Kapısız, Ö. ve Karaca S. (2018). Erken Çocukluk Döneminde Görülen Davranışsal Sorunlar ve Psikiyatri Hemşiresinin Rolü (Turkish). *Journal of Academic Research in Nursing (JAREN),* 4(2), 112.

Karakaya, I. ve Coşkun, A. (2008). Travma Sonrası Stres Bozukluğu. *Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Temel Kitabı*, *1*, 351-357.

Karaosmanoğlu, H. A., (2002). "*Şema Ne Demektir*?" 17 Eylül 2021, Https://Www.Psikonet.Com/Sema-Ne-Demektir-_Nedir-156.Html

Kaya, A. H., Bozaslan, H. ve Genç, G. (2012). The Effect of the Parents' Attitudes on University Students' Problem-Solving Skills, Social Concerns and Academic Achievement, Dicle University Ziya Gökalp Education Faculty Journal, 18, 208-225.

Kerr, N. L. ve Levine, J. M. (2008). The Detection of Social Exclusion: Evolution and Beyond. Group Dynamics: Theory, Research, and Practice, 12, 39-52.

Keskin, G., ve Çam, O. (2005). Çocuk Cinsel İstismarına Psikodinamik Bakış Açısı ve Hemşirelik Yaklaşımı. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi 12(6),* 191- 208.

Kındıroğlu Z. (2018). *Ebeveynlerin Psikolojik İyi Oluş ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri ile Çocukların Sosyal Yetkinlik ve Davranışları Arasındaki İlişk*i. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Kındıroğlu, Z. ve Yaşar Ekici, F. (2019). The Relationship between Psychological Well-Being and Psychological Resilience Levels of Parents and Social Competence and Behaviors of Children. *Adıyaman University Journal of Educational Sciences*, *9*(1), 138-157.

Kılıç, S., Var, E. C. ve Kumandaş, H. (2015). Effect of Parental Attitudes on Skills of Emotional Management in Young Adults, *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 191,* 930–934.

Klosko, J. S. ve Young, J. E. (2011). *Hayatı Yeniden Keşfedin.* (S. Kohen Ve D. Güler, Çev.). Psikonet Yayınları. (Orijinal Baskı, 1993).

Kristman-Valente A, Wells EA. (2013). The Role of Gender in the Association between Child Maltreatment and Substance Use Behavior: A Systematic Review of Longitudinal Research from 1995 to 2011. *Subst Use Misuse, 48(8):645–60.*

Koch, H., Kastner, U., Deimann, P., Kossmeier, C. ve Koitz, C. (2011). The Development of Kindergarten Children as Evaluated by Their Kindergarten Teachers and Mothers. *Psychol. Test. Assess. Model., 53(9), 241-257.*

Kochanska, G. ve Radke-Yarrow, M. (1992*).* Inhibition in Toddlerhood and the Dynamics of The Child's Interaction with An Unfamiliar Peer at Age Five. *Child Development, 63*(2), 325.

Koçmarlar, H. ve Akbağ, M. (2018). Ergenlerin Anne Baba ve Öğretmenlerden Algıladıkları Duygusal İstismarın Öz- Yeterlikleri Üzerindeki Yordayıcı Etkisi Üzerine Bir İnceleme. *Ulusararası Toplum Araştırmaları Dergisi , 8(15), 1325-1360.*

Konukçu, H. B., Akkoyunlu, S. ve Türkçapar, M. H. (2013). Early Maladaptive Schemas in Depressed Women and İts Relationship With Depression. *Journal Of Cognitive-Behavioral Psychotherapy and Research, 2 (2),* 98-105.

Konold, T. ve Pianta, R. (2005). Empirically-Derived, Person-Oriented Patterns of School Readiness in Typically-Developing Children: Description and Prediction to First-Grade Achievement. *Applied Developmental Science, 9*(4), 174–187.

Koot, H. (1993). Problem Behavior in Dutch Preschool. *Unpublished Doctoral Dissertation, Erasmus University, Rotterdam., 134*(1), 1424-1437.

Kudielka B.M., Kirschbaum C. (2005). Sex Differences İn HPA Axis Responses to Stress: A Review. *Biol. Psychol,* 69:113–132.

Lagace Séguin, D. G. ve Coplan, R. J. (2005). Maternal Emotional Styles and Child Social Adjustment: Assessment, Correlates, Outcomes and Goodness Oo Fit in Early Childhood. Social Development, 14(4), 613-636.

Lafreniere, P. J. ve Dumas, J. E. (1996). Social Competence and Behavior Evaluation in Children Ages 3 To 6 Years: The Short Form (SCBE-30). *Psychological Assessment, 8*(4), 369-377.

Leary, M. R., Kowalski, R. M., Smith, L. ve Phillips, S. (2003). Teasing, Rejection, and Violence: Case Studies of the School Shootings. *Aggressive Behavior, 29,* 202-214.

Lemmon, K. ve Green, V. (2015). Using Video Self-Modeling and the Peer Group to Increase the Social Behavior, *Social Development*, 25(2), 10-32.

Leserman, J. (2005). Sexual Abuse History: Prevalence, Health Effects, Mediators and Psychological Treatment. *Psyhosomatic Medicine*, *67(6)*, 906-1005.

Levy, K. N., Blatt, S. J. ve Shaver, P. R. (1998). Attachment Styles and Parental Representations. *Journal of Personality and Social Psychology*, *74*, 407-419.

Lewis, M. ve Sullivan, M. W. (2005). The Development of Self-Conscious Emotions. In Elliot, A. J., Ve Dweck, C. S. (Eds.), Handbook of Competence and Motivation (Pp. 185–201). Guilford Publications.

Luk, S., Leung, P., Bacon, S. ve Lieh, F. (1991). The Structure and Prevalence of Behavioral Problems in Hong Kong Preschool Children. J*ournal of Abnormal Child Psychology, 19*, 219-232.

Lumley, M. N. ve Harkness, K. L. (2007). Specificity in the Relations among Childhood Adversity, Early Maladaptive Schemas, and Symptom Profiles in Adolescent Depression. *Cognitive Therapy and Research, 31(5),* 639-657.

Mahyuddin, R. ve Elias, H. (2010). The Correlation between Communication and Social Skills Among Early Schoolers in Malaysia. *Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities, 18*(1), 167-174.

Mandelli, L., Petrelli, C. ve Serretti, A. (2015). The Role of Specific Early Trauma in Adult Depression: A Meta-Analysis of Published Literature. Childhood Trauma and Adult Depression. *European Psychiatry, 30(6),*, 665-680.

Martin, R. ve Young, J.E. (2010). *Schema Therapy.* Dobson, K.S. (Ed.) Handbook of Cognitive-Behavioral Therapies (3rd Ed.) (S. 317-346). New York: Guilford Press.

Masten, A. (2011). Silience in Children Threatened by Extreme Adversity: Frameworks for Research, Practice and Translational Synergy. *Dev Psychopathol., 23(2),* 493-506.

Matthies, S., Schiele, M. A., Koentges, C., Pini, S., Schmahl, C. ve Domschke, K. (2018). Please Don't Leave Me— Separation Anxiety and Related Traits in Borderline Personality Disorder. *Current Psychiatry Reports, 20(10), 1-10.*

Mccabe, P. C. ve Altamura, M. (2011). Empirically Valid Strategies to Improve Social and Emotional Competence of Preschool Children. *Psychology in The Schools, 48*(5), 513-540.

Merz, E. (2010). Behavior Problems in Children Adopted from Psychosocially Depriving İnstitutions. *Journal of Abnormal Child Psychology,, 38*, 459-470.

Mills, R., Scott, J., Alati, R., O'Callaghan, M., Najman, J. M. ve Strathearn, L. (2013). Child Maltreatment and Adolescent Mental Health Problems in a Large Birth Cohort. *Child Abuse and Neglect, 37(5),* 292-302.

Miranda JK, De La Osa N, Granero R, Ezpeleta L. (2011). Maternal Experiences of Childhood Abuse and İntimate Partner Violence: Psychopathology and Functional İmpairment in Clinical Children and Adolescents. *Child Abuse Negl, 35, 700–11.*

Morgan, C.T. (2011). *Davranışın Gelişimi,* Konya: Eğitim Akademi.

Narimani, M., Aghdam, M. M. ve Abolghasemi, A. (2012). The Role of Child Abuse and Neglect in Predicting the Early Maladaptive Schemas Domain, *Zahedan J. Res. Med. Sci, 14(10),* 28-32.

Nimkin, K. ve Kleinman, P. K. (2001). Imaging of Child Abuse. *Radiologic Clinics of North America*, 39(4), 843–864.

Nordahl, H.M. ve Nysaeter, T.E. (2005). Schema Therapy for Patients with Borderline Personality Disorder: A Single Case Series. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 36 (3),* 254-64.

Oryadi, M. ve Vahab, M. (2012). The Relationship of Expressive Language Development and Social Skills in 4-6-Year-Old Persian-Speaking Children. *Audiol, 2*(1), 28-36.

Owens, E. B. ve Shaw, D. S. (2003). Predicting Growth Curves of Externalizing Behavior Across the Preschool Years. *Journal of Abnormal Child Psychology, 31(6),* 575-590.

Özakkaş, T. (2016). A Unifying Model of Relative Psychotherapy. *Journal of Unified Psychotherapy and Clinical Science, 4(1),* 65-84.

Özgen, H. (2017). *Çocukluk Çağı Ruhsal Travmalarının Ebeveyn Tutumları Üzerindeki Yordayıcılığı*, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Enstitüsü, İstanbul.

Özkaya, B. T. (2018). Erken Çocuklukta Duygusal ve Sosyal Gelişim. *Bebekler ve Çocuklar Doğum Öncesinden.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Öztuna, Derya; Elhan, Atilla Halil ve Tüccar, Ersöz (2006). "Investigation of Four Different Normality Tests in Terms of Type 1 Error Rate and Power Under Different Distributions*", Turk J Med Sci,* 36 (3), 171-176.

Öztürk, O. ve Uluşahin, A., (1997). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları, Hekimler Yayın Birliği,* Ankara.

Öztürk, A. (2008). *Okulöncesi Eğitimin Ilköğretim 1. ve 3. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Becerilerine Etkisinin Incelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Öztürk, E., Derin, G. ve Okudan, M. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Çocukluk Çağı Travmaları ile Savunma Mekanizmaları ve Kendine Zarar Verme Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi, 17(1), 10-24.*

Parker, A. E., Halberstadt, A. G., Dunsmore, J. C., Townley, G. E., Bryant, A., Jr., Thompson, J. A. ve Beale, K. S. (2012). "Emotions are a Window into One's Heart": A Qualitative Analysis of Parental Beliefs about Children's Emotions across Three Ethnic Groups. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 77(3), 1-14*

Plant D.T., Barker ED, Waters CS, Pawlby S. ve Pariante, C.M. (2013). Intergenerational Transmission of Maltreatment and Psychopathology: The Role of Antenatal Depression. *Psychology Med*, 43, 519–28.

Prosser, L. A. ve Corso, P. S. (2007). Measuring Health-Related Quality of Life For Child Maltreatment: A Systematic Literature Review.

Pruessner M., Cullen A.E., Aas M. ve Walker E.F. (2017). The Neural Diathesis-Stress Model of Schizophrenia Revisited: An Update on Recent Findings Considering İllness Stage and Neurobiological and Methodological Complexities. *Neurosci. Biobehav. Rev., 73:191–218.*

Polat Unutkan, Ö. (2003). *Marmara Ilköğretime Hazır Oluş Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Standartizasyonu* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Polat, O. (2007). *Çocuk Istismarı.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Posada, G., Vaughn, B., Veríssimo, M., Lu, T., Nichols, O., El-Sheikh, M. ve Kaloustian, G. (2019). Preschoolers' Secure Base Script Representations Predict Teachers' Ratings of Social Competence in Two Independent Samples. *Attachment and Human Development, 21*(3), 238- 252.

Rafaeli, E., Bernstein, D. P. ve Young, J. E. (2013). *Şema Terapi: Ayırıcı Özellikler.* (M. Şaşıoğlu, Çev.). Psikonet Yayınları (Orijinal Baskı, 2011).

Raver, C. ve Knitzer, J. (2002). *Ready to Enter: What Research Tells Policymakers about Strategies to Promote Social and Emotional School Readiness among Three-And Four-Year-Old Children.* Sosyal Politika Raporu.

Raver, C. ve Zigler, E. (1997). Social Competence: An Untapped Dimension in Evaluating Head Start's Success. *Early Childhood Research Quarterly, 12*(4), 363-385.

Reicher, H. (2010). Building Inclusive Education on Social and Emotional Learning: Challenges and Perspectives–A Review. *Inclusive Education, 14*(3), 213-246.

Ren, L. ve Edwards, C. (2017). Chinese Parents' Expectations and Child Preacademic Skills: The Indirect Role of Parenting and Social Competence. *Early Education and Development, 28(8),* 1052–1071.

Rheingold, A. A. Ennis, N., Bottomley, J., Sawyer, J., Moreland, A. D., (2022). Measuring Grief in the Context of Traumatic Loss: A Systematic Review of Assessment İnstruments. *Trauma, Violence and Abuse*, 152.

Rijlaarsdam J, Stevens GWJM, Jansen PW, Ringoot AP, Jaddoe VW, Hofman A. (2014). Maternal Childhood Maltreatment and Offspring Emotional and Behavioral Problems: Maternal and Paternal Mechanisms of Risk Transmission. *Child* Maltreat, 19, 67–78.

Riso, L.P., Froman, S.E., Raouf, M., Gable, P., Maddux, R.E., Turini-Santorelli, N., Penna, S., Blandino, J.A., Jacobs, C.H. ve Cherry, M. (2006). The Long-Term Stability of Early Maladaptive Schemas. *Cognitive Therapy and Research, 30, 515-529.*

Riso, L.P., Du Toit P.L., Blandino, J.A., Penna, S., Dacey, S., Duin, J.S., Pacoe, E.M., Grant, M.M. and Ulmer, C.S. (2003). Cognitive Aspects of Chronic Depression. *Journal of Abnormal Psychology, 112 (1),* 72-80.

Rubin, K. H., and Rose-Krasnor, L. (1992). Interpersonal Problem Solving and Social Competence in Children. In V. B. Van Hasselt ve M. Hersen (Eds.), *Handbook of Social Development: A Lifespan Perspective.* (Pp. 283-323). New York, NY US: Plenum Press. Doi:10.1007/978-1-4899-0694-6_12.

Rubin, K. H., Coplan, R., Fox, N. ve Calkins, I. (1995). Emotionality, Emotion Regulation, and Preschoolers' Social Adaptation. *Development and Psychopathology, 7*(1), 49-62.

Ruscio, A. M. (2001). Predicting the Child-Rearing Practices of Mothers Sexually Abused in Childhood. *Child Abuse and Neglect, 25(3), 369–387.*

Saitoğlu, R. (2020). *Okul Öncesi Çocukların Sosyal Becerileri ile Problem Davranışlar ve Akran Ilişkilerinin Sosyo-Demografik Değişkenlere göre Incelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi].Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Saltalı, N. ve Arslan, E. (2012). Ebeveyn Tutumlarının Anasınıfına Devam Eden Çocukların Sosyal Yetkinlik ve Içe Dönüklük Davranışını Yordaması. *İlköğretim Online, 11*(3), 729-737.

Sanger C, Iıes JE, Andrew CS, Ramchandani PG. (2015). Associations between Postnatal Maternal Depression and Psychological Outcomes in Adolescent Offspring: A Systematic Review. *Arch Womens Ment Health, 18, 147–62.*

Saunders, B. ve Adams, Z. (2014). Epidemiology of Traumatic Experiences in Childhood. *Child Adolesc Psychiatr Clin, 23(2),* 167-184.

Scannapieco, M. ve Connell-Carrick, K. (2005). *Understanding Child Maltreatment: An Ecological and Developmental Perspective*. Oxford University Press on Demand.

Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Gönül Yayıncılık.

Sette, B., Baumgartner, E. ve Mackinnon, D. (2014). Assessing Social Competence and Behavior Problems in a Sample of Italian Preschoolers Using The Social Competence and Behavior Evaluation Scale. *Early Education and Development, 26*(1), 46–65.

Sieh, D. (2010). Problem Behavior in Children of Chronically İll Parents: A Meta-Analysis. *Clinical Child and Family Psychology Review, 13*, 384-397.

Sigurdardottir, S., Halldorsdottir, S. ve Bender, S. (2014). Consequences of Childhood Sexual Abuse for Health and Well-Being: Gender Similarities and Differences. *Scandinavian Journal of Public Health*, 278-286.

Soygüt, G., Karaosmanoğlu, A. ve Çakır, Z. (2009). Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Değerlendirilmesi: Young Şema Ölçeği Kısa Form-3'ün Psikometrik Özelliklerine İlişkin Bir İnceleme. *Türk Psikiyatri Dergisi, 20*(1), 75-84.

Springer, Boston, MA. Campbell, S. B. (1995). Behavior Problems in Preschool Children: A Review of Recent Research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 36 (1),* 113-149.

Stacks, A. M. ve Goff, J. (2006). Family Correlates of İnternalizing and Externalizing Behavior Among Boys and Girls Enrolled in Head Start. *Early Child Development and Care, 176(1),* 67-85.

Sürmeli, E. (2018). *5-6 Yaş Arası Çocukların Sosyal Yetkinlik Davranışlarının Incelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sweeney S., Air T., Zannettino L., Shah S.S., Galletly C. (2015). Gender Differences in the Physical and Psychological Manifestation of Childhood Trauma and/or Adversity in People with Psychosis. *Front. Psychol.*,6:1768.

Şar, V., Necef, I., Mutluer, T., Parmis, F. ve Türk-Kurtça, T. (2020). A Revised and Expanded Version of the Turkish Childhood Trauma Questionnaire (Ctq-33): Overprotectionovercontrol as Additional Factor. *Journal of Trauma and Dissociation.* 22(1).

Şar, V., Öztürk, E. ve İkikardeş, E. (2012). Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeğinin Türkçe Uyarlamasının Geçerlilik ve Güvenirliği. *Türkiye Klinikleri*, *32*(4).

Şendil, Ç. Ö. (2010). 5-*6 Yaş Çocuklarında Sosyal Yetkinlik ve Davranış Sorunlarının Akran Kabulü, Mizaç ve Cinsiyet Açısından Incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk Istismarı ve Ihmali: Psikiyatrik Yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi.* 35, 82-86.

Tangney, J. P. (2003). Self-Relevant Emotions. In M. R. Leary and J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of Self and İdentity*, 384–400. The Guilford Press.

Tezel, F. K., Kişlak, Ş. T. ve Boysan, M. (2015). Relationships Between Childhood Traumatic Experiences, Early Maladaptive Schemas and İnterpersonal Styles. *Nöro Psikiyatri Arşivi, 52(3),* 226.

Trentacosta, C., Izard, C., Mostow, A. ve Fine (2006). Children's Emotional Competence and Attentional Competence in Early Elementary School. *School Psychology Quarterly, 21*(1), 148.

Türkçapar, H. (2012). *Bilişsel Terapi: Temel İlkeler ve Uygulama* (6. Baskı). HYB Basım Yayın.

Orcutt, C. (2017). *Kişilik Bozukluklarında Travma* (2. Baskı). (E, Gök, Çev.) İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Yayınları.

Ulu, Y. (2018). *Okul Öncesi 3-6 Yaş Çocukların Davranış Problemleri ve Anne-Baba Tutumlarının İncelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Uluşahin, A. (2011). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları II* (Yenilenmiş 11. Baskı). Nobel Tıp Kitabevi.

Ural, O., Güven, Gezer, T., Efe Azkeskin, K. ve Yılmaz, E. (2015). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Bağlanma Biçimleri Ilesosyal Yetkinlik ve Duygu Düzenleme Becerileri Arasındakiilişkinin Incelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal* (2).

Uygun, N. (2018). *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden Çocukların Oyun Davranışları, Sosyal Yetkinlik Davranışları ve Ebeveyn Tutumları Arasındaki Ilişki* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Uysal, H. ve Akman, B. (2016). Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlama Çalışması. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *5(2),* 419-446.

Uz Baş, A. ve Siyez, D. (2011). Akranları Tarafından Kabul Gören ve Görmeyen Ilköğretim Okulu Öğrencilerinin Akran Ilişkilerine Yönelik Algılarının Incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *9*(1), 43-70.

Vahedi, S., Farrrokhi, F. ve Farajian, F. (2012). Social Competence and Behavior Problems in Preschool Children. *Iran J. Psychiatry, 7*(3), 126-134.

Vahedi, S., Fathiazar, E., Hosseini, S. ve Moghaddam, M. (2009). The Effect Of Social Skills Training On Decreasing The Aggression Of Pre-School Children. *Iran J Psychiatr, 2*(19), 103-109.

Varlı, B. (2020). *Okul Öncesi Dönemde Ebeveyn Tutumu ve Davranış Problemleri Arasındaki İlişkide Öz-Düzenlemenin Aracı Rolü*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Şehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Vygotsky, L.S. (1978). *Toplumda Zihin: Daha Yüksek Psikolojik Süreçlerin Gelişimi.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Yaralı, K. T. ve Özkan, H. K. (2016). Çocukların (60-72 Aylık) Sosyal Problem Çözme Becerileri ile Sosyal Yetkinlik ve Davranış Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Turkish Journal of Social Research/Turkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *20(2*), 345-361.

Yavuzer, H. (1994). *Çocuk Psikolojisi.* İstanbul, Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2003). ‘‘Yaygın Ana Baba Tutumları’’. H. Yavuzer (19. baskı). *Ana-Baba Okulu*, 401-419. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H (2008). *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yavuzer, H. (2019). *Çocuğunuzun İlk 6 Yılı* (37. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yenidünya, A. (2017). *Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları ile Risk ve Koruyucu Faktörlerin, Genç Yetişkinlikteki Yalnızlık Stilleri ile İlişkisi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yiğit, İ. ve Erden, G. (2015). Çocukluk Çağı İstismar Yaşantıları ile Genel Psikolojik Sağlık Arasındaki İlişkide Erken Dönem Uyum Bozucu Şemaların Aracı Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, *30(75)*, 47-59.

Young, J.E. (1990). *Cognitive Therapy for Personality Disorders.* Sarasota, FL. Professional Resource Press.

Young, J.E.ve Klosko, J.S. (1994). Reinventing Your Life, *Journal of Adolescence, 26, 586-600.*

Young, J. E. ve Klosko, J. S. (2011). *Hayatı Yeniden Keşfedin.* (S. Kohen ve D. Güler, Çev.). Psikonet Yayınları. (Orijinal Baskı, 1993).

Young, J. E., Klosko J. S. ve Weishaar, M. E. (2009). *Şema Terapi: Uygulayıcı Rehberi.* (T. V. Soylu, Çev.). Litera Yayıncılık. (Orijinal Baskı, 2003).

Young, J. E., Klosko, J. S., ve Weishaar, M. E. (2003). *Schema Therapy: A Practitioner's Guide.* New York: Guilford Press.

Yörükoğlu, A. (2008). *Çocuk Ruh Sağlığı: Çocuğun Kişilik Gelişimi, Yetiştirilmesi ve Ruhsal Sorunları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yücel, D. (2020). *Evli Çiftlerde Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları ile Eş Desteği ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Zalewski, M., Cyranowski, J. M., Cheng, Y. ve Swartz, H. A. (2013). Role Of Maternal Childhood Trauma on Parenting Among Depressed Mothers of Psychiatrically İll Children. *Depression and Anxiety, 30(9)*, 792–799.

Zhang, C. (2012). Teacher–Child Relationships and Social Competence: A Two-Year Longitudinal Study of Chinese Preschoolers. *J. Appl. Dev. Psychol, 3*(3), 125- 135.

Zinzow, H. ve Ruggiero, K. (2010). Prevalence and Mental Health Correlates of Witnessed Parental and Community Violence in a National Sample of Adolescents. *J Child Psychol Psychiatry.* , 441-450.

Williams, K.D. (1997*). Social Ostracism*. R.M. Kowalski (Ed.), *Aversive İnterpersonal Behaviors*, 133-170. New York: Plenum.

EKLER

EK 1: Bilgilendirilmiş Onam Formu

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı kapsamında Psikolog Sena Öncel Özsoy tarafından Dr. Öğr. Üyesi Kahraman Güler danışmanlığında yürütülen bir tez çalışmasıdır.

Bu araştırma 3-6 yaş çocukların sosyal yetkinlik ve davranış problemlerinin ebeveynlerinin çocukluk çağı travmaları ve erken dönem uyum bozucu şemalarıyla ilişkisini incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmaya çocuğun ebeveynlerinin katılması beklenmektedir. Çalışmaya katılmayı kabul ettiğiniz takdirde sizden demografik bilgi formunu ve araştırma ölçeklerini eksiksiz bir şekilde yanıtlamanız beklenmektedir.

Kimlik bilgileriniz çalışmanın hiçbir aşamasında istenmeyecektir ve elde edilen tüm veriler gizli kalacaktır. Araştırmada elde edilecek sonuçlar toplu olarak ileride bilimsel amaçlı rapor edilebilir, yayımlanabilir veya sunumlarda kullanılabilir; fakat bu raporlarda, yayınlarda ve sunumlarda katılımcıların bireysel hiçbir bilgisi verilmeyecektir.

Bu araştırmada katılımcı olmak tamamen gönüllüdür. Çalışmaya katılmayı reddedebilir ya da katılmayı kabul ettikten sonra araştırmanın herhangi bir yerinde hiçbir neden göstermeksizin katılımınızı geri çekebilirsiniz.

Araştırmamıza verdiğiniz destekten dolayı şimdiden çok teşekkür ederiz.
Sorularınız ve daha fazla bilgi almak için Sena Öncel Özsoy ile iletişime geçebilirsiniz.

Yukarıda yazanları okudum ve araştırma hakkında detaylı olarak bilgilendirildim. Bu araştırmaya hiçbir baskı olmaksızın gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

o Onaylıyorum
o Onaylamıyorum

EK 2: Sosyodemografik Bilgi Formu

Formu dolduran kişi:

☐Anne ☐Baba

Çalışmaya katılan çocuk ile ilgili sorular:

1. Çocuğun doğum tarihi: __/__/____

2. Çocuğun cinsiyeti

☐Erkek ☐Kız

3. Çocuğunuz anaokulu veya kreşe gidiyor mu?

☐Evet ☐Hayır

Yanıtınız evet ise her hafta orada geçirdiği saat sayısı:

4. Çocuğunuz akraba/arkadaş/bakıcı tarafından mı bakılıyor?

☐Evet ☐Hayır

Yanıtınız evet ise her hafta onunla geçirdiği saat sayısı:

Annenin / Babanın Bilgileri (Dolduran ebeveyn kendisine göre cevaplamalıdır.)

Yaşınız:

Mesleğiniz:

Şu anda çalışıyor musunuz?

☐Evet-Tam Zamanlı ☐Evet-Yarı Zamanlı ☐Hayır

Şu anki medeni haliniz:

☐Evli ☐Boşanmış ☐Yeniden Evlenmiş ☐Dul

Eğitim durumunuz nedir?

☐Okur-yazar ☐İlköğretim mezunu ☐Lise mezunu ☐Lisans mezunu ☐Lisansüstü ve üzeri mezunu

Hane halkının toplam gelir düzeyi nedir?

☐Düşük ☐Orta ☐Yüksek

Herhangi bir psikolojik rahatsızlığınız var mı?

☐Evet ☐Hayır

Evet ise belirtiniz:

EK 3: Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği

Sorulara nasıl yanıt verilecek?
Bu sorular **çocukluğunuzda ve ilk gençliğinizde (20 yaşından önce)** başınıza gelmiş olabilecek bazı olaylar hakkındadır. Her bir soru için sizin durumunuza uyan rakamı daire içersine alarak işaretleyiniz. Sorulardan bazıları özel yaşamınızla ilgilidir; lütfen elinizden geldiğince gerçeğe uygun yanıt veriniz. Yanıtlarınız gizli tutulacaktır.

	Hiç bir zaman	**Nadiren**	**Zaman zaman**	**Sıklıkla**	**Çok sık olarak**
Çocukluğumda yada ilk gençliğimde...					
1. Yeterli yemek bulamazdım.	1	2	3	4	5
2. Ailemdekiler bana "salak", "beceriksiz" yada "tipsiz" gibi sıfatlarla seslenirlerdi.	1	2	3	4	5
3. Anne ve babam ailelerine bakamayacak kadar sıklıkla sarhoş olur ya da uyuşturucu alırlardı.	1	2	3	4	5
4. Ailemde önemli ve özel biri olduğum duygusunu hissetmeme yardımcı olan birisi vardı.	1	2	3	4	5
5. Kirli giysiler içersinde dolaşmak zorunda kalırdım.	1	2	3	4	5
6. Sevildiğimi hissediyordum.	1	2	3	4	5
7. Ana babamın benim doğmuş olmamı istemediklerini düşünüyordum.	1	2	3	4	5
8. Ailemden birisi bana öyle kötü vurmuştu ki doktora ya da hastaneye gitmem gerekmişti.	1	2	3	4	5
9. Ailemdekiler bana o kadar şiddetle vuruyorlardı ki vücudumda morartı ya da sıyrıklar oluyordu.	1	2	3	4	5
10. Kayış, sopa, kordon ya da başka sert bir cisimle vurularak cezalandırılıyordum.	1	2	3	4	5
11. Ailemde başka türlü olmasını istediğim bir şey yoktu.	1	2	3	4	5
12. Ailemdekiler birbirlerine karşı saygılı davranırlardı.	1	2	3	4	5
13. Ailemdekiler bana kırıcı ya da saldırganca sözler söylerlerdi.	1	2	3	4	5
14. Vücutça kötüye kullanılmış olduğuma inanıyorum.	1	2	3	4	5
15. Ailemdekiler beni her türlü kötülükten korumaya çalışırlardı.	1	2	3	4	5
16. Bana o kadar kötü vuruluyor ya da dövülüyordum ki öğretmen, komşu yada bir doktorun bunu fark ettiği oluyordu.	1	2	3	4	5
17. Ailemde birisi benden nefret ederdi.	1	2	3	4	5
18. Ailemdekiler kendilerini birbirlerine yakın hissederlerdi.	1	2	3	4	5
19. Birisi bana cinsel amaçla dokundu yada kendisine dokunmamı istedi.	1	2	3	4	5
20. Kendisi ile cinsel temas kurmadığım takdirde beni yaralamakla yada benim hakkımda	1	2	3	4	5

yalanlar söylemekle tehdit eden birisi vardı.					
21.Çocukluğum mükemmeldi.	1	2	3	4	5
22.Birisi beni cinsel şeyler yapmaya yada cinsel şeylere bakmaya zorladı.	1	2	3	4	5
23.Birisi bana cinsel tacizde bulundu.	1	2	3	4	5
24.Duygusal bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma inanıyorum.	1	2	3	4	5
25.Benim ailem dünyanın en iyisiydi.	1	2	3	4	5
26.Cinsel bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma inanıyorum.	1	2	3	4	5
27.Ailem benim için bir güç ve destek kaynağı idi.	1	2	3	4	5
28.Gerektiği halde doktora götürülmezdim.	1	2	3	4	5

*** İstanbul Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, Klinik Psikoterapi Birimi**
CHILDHOOD TRAUMA QUESTIONNAIRE (CTQ-28)

EK 4: Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 (SYDD-30) Ölçeği

Aşağıda, çocukların genel olarak gösterdikleri bazı duygu ve davranışlar yer almaktadır. Lütfen her bir ifadeyi dikkatlice okuyunuz ve söz konusu duyguyu veya davranışı çocuğun son 6 ay içerisinde "genel olarak" ne sıklıkla yaptığını işaretleyiniz. Eğer çocuk anlatılan davranışı hiçbir zaman yapmıyorsa 1'i; nadiren yapıyorsa 2'yi; bazen yapıyorsa 3'ü; sık sık yapıyorsa 4'ü; çoğunlukla yapıyorsa 5'i; her zaman yapıyorsa 6'yı işaretleyiniz.

	İFADELER	Hiçbir	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Çoğunlukla	Her Zaman
1	Yüz ifadesi duygularını belli etmez.						
2	Zorda olan bir çocuğu teselli eder ya da ona yardımcı olur.						
3	Kolaylıkla hayal kırıklığına uğrayıp sinirlenir.						
4	Faaliyeti kesintiye uğradığında kızar.						
5	Huysuzdur, çabuk kızıp öfkelenir.						
6	Gündelik işlerde yardım eder. (Örneğin sınıf toplanırken ya da beslenme dağıtılırken yardımcı olur.)						
7	Çekingen, ürkektir; yeni ortamlardan ve durumlardan kaçınır.						
8	Üzgün, mutsuz ya da depresiftir.						
9	Grup içinde içe dönük ya da grupta olmaktan huzursuz görünür.						
10	En ufak bir şeyde bağırır ya da çığlık atar.						
11	Grup içinde kolaylıkla çalışır.						
12	Hareketsizdir, oynayan çocukları uzaktan seyreder.						
13	Anlaşmazlıklara çözüm yolları arar.						
14	Gruptan ayrı, kendi başına kalır.						
15	Diğer çocukların görüşlerini dikkate alır.						
16	Diğer çocuklara vurur, onları ısırır ya da tekmeler.						
17	Grup faaliyetlerinde diğer çocuklarla birlikte çalışır, onlarla iş birliği yapar.						
18	Diğer çocuklarla anlaşmazlığa düşer.						
19	Yorgundur.						
20	Oyuncaklara iyi bakar, oyuncakların kıymetini bilir.						
21	Grup faaliyetleri sırasında konuşmaz ya da faaliyetlere katılmaz.						
22	Kendinden küçük çocuklara karşı dikkatlidir.						
23	Grup içinde fark edilmez.						
24	Diğer çocukları istemediklieri şeyleri yapmaya zorlar.						
25	Öğretmene kızdığı zaman ona vurur ya da çevresindeki eşyalara zarar verir.						
26	Endişeye kapılır.						
27	Akla yatan açıklamalar yapıldığında uzlaşmaya varır.						
28	Öğretmenin önerilerine karşı çıkar						
29	Cezalandırıldığında (örneğin herhangi bir şeyden yoksun bırakıldığında) başkaldırır, karşı koyar.						
30	Kendi başarılarından memnuniyet duyar.						

EK 5: Young Şema Ölçeği Kısa Form-3

YSO

Yönerge: Aşağıda, kişilerin kendilerini tanımlarken kullandıkları ifadeler sıralanmıştır. Lütfen her bir ifadeyi okuyun ve sizi ne kadar iyi tanımladığına karar verin. Emin olamadığınız sorularda neyin doğru olabileceğinden çok, sizin **duygusal olarak** ne hissettiğinize dayanarak cevap verin.

Bir kaç soru, anne babanızla ilişkiniz hakkındadır. Eğer biri veya her ikisi şu anda yaşamıyorlarsa, bu soruları o veya onlar hayatta iken ilişkinizi göz önüne alarak cevaplandırın.

1 den 6'ya kadar olan seçeneklerden sizi tanımlayan en yüksek şıkkı seçerek her sorudan önce yer alan boşluğa yazın.

Derecelendirme:

1- Benim için tamamıyla yanlış
2- Benim için büyük ölçüde yanlış
3- Bana uyan tarafı uymayan tarafından biraz fazla
4- Benim için orta derecede doğru
5- Benim için çoğunlukla doğru
6- Beni mükemmel şekilde tanımlıyor

1. _____ Bana bakan, benimle zaman geçiren, başıma gelen olaylarla gerçekten ilgilenen kimsem olmadı.
2. _____ Beni terkedeceklerinden korktuğum için yakın olduğum insanların peşini bırakmam.
3. _____ İnsanların beni kullandıklarını hissediyorum
4. _____ Uyumsuzum.
5. _____ Beğendiğim hiçbir erkek/kadın, kusurlarımı görürse beni sevmez.
6. _____ İş (veya okul) hayatımda neredeyse hiçbir şeyi diğer insanlar kadar iyi yapamıyorum
7. _____ Günlük yaşamımı tek başıma idare edebilme becerisine sahip olduğumu hissetmiyorum.
8. _____ Kötü bir şey olacağı duygusundan kurtulamıyorum.
9. _____ Anne babamdan ayrılmayı, bağımsız hareket edebilmeyi, yaşıtlarım kadar, başaramadım.
10. _____ Eğer istediğimi yaparsam, başımı derde sokarım diye düşünürüm.
11. _____ Genellikle yakınlarıma ilgi gösteren ve bakan ben olurum.
12. _____ Olumlu duygularımı diğerlerine göstermekten utanırım (sevdiğimi, önemsediğimi göstermek gibi).
13. _____ Yaptığım çoğu şeyde en iyi olmalıyım; ikinci olmayı kabullenemem.
14. _____ Diğer insanlardan bir şeyler istediğimde bana "hayır" denilmesini çok zor kabullenirim.
15. _____ Kendimi sıradan ve sıkıcı işleri yapmaya zorlayamam.
16. _____ Paramın olması ve önemli insanlar tanıyor olmak beni değerli yapar.
17. _____ Her şey yolunda gidiyor görünse bile, bunun bozulacağını hissederim.
18. _____ Eğer bir yanlış yaparsam, cezalandırılmayı hakkederim.

© 2009 Soygüt, G., Karaosmanoğlu, A. ve Çakır, Z Young Şema Ölçeği Kısa Form-3

19. _____ Çevremde bana sıcaklık, koruma ve duygusal yakınlık gösteren kimsem yok.

20. _____ Diğer insanlara o kadar muhtacım ki onları kaybedeceğim diye çok endişeleniyorum.

21. _____ İnsanlara karşı tedbiri elden bırakamam yoksa bana kasıtlı olarak zarar vereceklerini hissederim.

22. _____ Temel olarak diğer insanlardan farklıyım.

23. _____ Gerçek beni tanırlarsa beğendiğim hiç kimse bana yakın olmak istemez.

24. _____ İşleri halletmede son derece yetersizim.

25. _____ Gündelik işlerde kendimi başkalarına bağımlı biri olarak görüyorum.

26. _____ Her an bir felaket (doğal, adli, mali veya tıbbi) olabilir diye hissediyorum.

27. _____ Annem, babam ve ben birbirimizin hayatı ve sorunlarıyla aşırı ilgili olmaya eğilimliyiz.

28. _____ Diğer insanların isteklerine uymaktan başka yolum yokmuş gibi hissediyorum; eğer böyle yapmazsam bir şekilde beni reddederler veya intikam alırlar.

29. _____ Başkalarını kendimden daha fazla düşündüğüm için ben iyi bir insanım.

30. _____ Duygularımı diğerlerine açmayı utanç verici bulurum.

31. _____ En iyisini yapmalıyım, "yeterince iyi" ile yetinemem.

32. _____ Ben özel biriyim ve diğer insanlar için konulmuş olan kısıtlamaları veya sınırları kabul etmek zorunda değilim.

33. _____ Eğer hedefime ulaşamazsam kolaylıkla yılgınlığa düşer ve vazgeçerim.

34. _____ Başkalarının da farkında olduğu başarılar benim için en değerlisidir.

35. _____ İyi bir şey olursa, bunu kötü bir şeyin izleyeceğinden endişe ederim.

36. _____ Eğer yanlış yaparsam, bunun özürü yoktur.

37. _____ Birisi için özel olduğumu hiç hissetmedim.

38. _____ Yakınlarımın beni terk edeceği ya da ayrılacağından endişe duyarım

39. _____ Herhangi bir anda birileri beni aldatmaya kalkışabilir.

40. _____ Bir yere ait değilim, yalnızım.

41. _____ Başkalarının sevgisine, ilgisine ve saygısına değer bir insan değilim.

42. _____ İş ve başarı alanlarında birçok insan benden daha yeterli.

43. _____ Doğru ile yanlışı birbirinden ayırmakta zorlanırım.

44. _____ Fiziksel bir saldırıya uğramaktan endişe duyarım.

45. _____ Annem, babam ve ben özel hayatımız birbirimizden saklarsak, birbirimizi aldatmış hisseder veya suçluluk duyarız

46. _____ İlişkilerimde, diğer kişinin yönlendirici olmasına izin veririm.

47. _____ Yakınlarımla o kadar meşgulüm ki kendime çok az zaman kalıyor.

48. _____ İnsanlarla beraberken içten ve cana yakın olmak benim için zordur.

49. _____ Tüm sorumluluklarımı yerine getirmek zorundayım.

50. _____ İstediğimi yapmaktan alıkonulmaktan veya kısıtlanmaktan nefret ederim.

51. _____ Uzun vadeli amaçlara ulaşabilmek için şu andaki zevklerimden fedakarlık etmekte zorlanırım

52. _____ Başkalarından yoğun bir ilgi görmezsem kendimi daha az önemli hissederim.

53. _____ Yeterince dikkatli olmazsanız, neredeyse her zaman bir şeyler ters gider.

54. _____ Eğer işimi doğru yapmazsam sonuçlara katlanmam gerekir.

55. _____ Beni gerçekten dinleyen, anlayan veya benim gerçek ihtiyaçlarım ve duygularımı önemseyen kimsem olmadı.

56. _____ Önem verdiğim birisinin benden uzaklaştığını sezersem çok kötü hissederim.

57. _____ Diğer insanların niyetleriyle ilgili oldukça şüpheciyimdir.

58. _____ Kendimi diğer insanlara uzak veya kopmuş hissediyorum.

59. _____ Kendimi sevilebilecek biri gibi hissetmiyorum.

60. _____ İş (okul) hayatımda diğer insanlar kadar yetenekli değilim.

61. _____ Gündelik işler için benim kararlarıma güvenilemez.

62. _____ Tüm paramı kaybedip çok fakir veya zavallı duruma düşmekten endişe duyarım.

63. _____ Çoğunlukla annem ve babamın benimle iç içe yaşadığını hissediyorum-Benim kendime ait bir hayatım yok.

64. _____ Kendim için ne istediğimi bilmediğim için daima benim adıma diğer insanların karar vermesine izin veririm.

65. _____ Ben hep başkalarının sorunlarını dinleyen kişi oldum.

66. _____ Kendimi o kadar kontrol ederim ki insanlar beni duygusuz veya hissiz bulurlar.

67. _____ Başarmak ve bir şeyler yapmak için sürekli bir baskı altındayım.

68. _____ Diğer insanların uyduğu kurallara ve geleneklere uymak zorunda olmadığımı hissediyorum.

69. _____ Benim yararıma olduğunu bilsem bile hoşuma gitmeyen şeyleri yapmaya kendimi zorlayamam.

70. _____ Bir toplantıda fikrimi söylediğimde veya bir topluluğa tanıtıldığımda onaylanılmayı ve takdir görmeyi isterim.

71. _____ Ne kadar çok çalışırsam çalışayım, maddi olarak iflas edeceğimden ve neredeyse her şeyimi kaybedeceğimden endişe ederim.

72. _____ Neden yanlış yaptığımın önemi yoktur; eğer hata yaptıysam sonucuna da katlanmam gerekir.

73. _____ Hayatımda ne yapacağımı bilmediğim zamanlarda uygun bir öneride bulunacak veya beni yönlendirecek kimsem olmadı.

74. _____ İnsanların beni terk edeceği endişesiyle bazen onları kendimden uzaklaştırırım.

75. _____ Genellikle insanların asıl veya art niyetlerini araştırırım.

76. _____ Kendimi hep grupların dışında hissederim.

77. _____ Kabul edilemeyecek pek çok özelliğim yüzünden insanlara kendimi açamıyorum veya beni tam olarak tanımalarına izin vermiyorum.

78. _____ İş (okul) hayatımda diğer insanlar kadar zeki değilim.

79. _____ Ortaya çıkan gündelik sorunları çözebilme konusunda kendime güvenmiyorum.

80. _____ Bir doktor tarafından herhangi bir ciddi hastalık bulunmamasına rağmen bende ciddi bir hastalığın gelişmekte olduğu endişesine kapılıyorum.

81. _____ Sık sık annemden babamdan ya da eşimden ayrı bir kimliğimin olmadığını hissediyorum.

82. _____ Haklarıma saygı duyulmasını ve duygularımın hesaba katılmasını istemekte çok zorlanıyorum.

83. _____ Başkaları beni, diğerleri için çok, kendim için az şey yapan biri olarak görüyorlar.

84. _____ Diğerleri beni duygusal olarak soğuk bulurlar.

85. _____ Kendimi sorumluluktan kolayca sıyıramıyorum veya hatalarım için gerekçe bulamıyorum.

86. _____ Benim yaptıklarımın, diğer insanların katkılarından daha önemli olduğunu hissediyorum.

87. _____ Kararlarıma nadiren sadık kalabilirim.

88. _____ Bir dolu övgü ve iltifat almam kendimi değerli birisi olarak hissetmemi sağlar.

89. _____ Yanlış bir kararın bir felakete yol açabileceğinden endişe ederim.

90. _____ Ben cezalandırılmayı hakeden kötü bir insanım.

ÖZ GEÇMİŞ

Sena ÖNCEL ÖZSOY, ilkokul, lise ve üniversite olarak tüm öğrenimini İstanbul'da tamamlamıştır. 2016 yılında Yeditepe Üniversitesi Psikoloji bölümünden İngilizce eğitim alarak mezun olmuştur. Lisans eğitimi boyunca uluslararası bir şirket, bir özel okul ve bir belediye kurumunda stajyer psikolog olarak görev yapmıştır. Hem lisans eğitimi boyunca hem de çalışma hayatında birçok eğitim almıştır. Mezun olduktan sonra 4 yıl boyunca özel okullarda okul psikoloğu olarak çalışmıştır. Aynı zamanda 2019 yılından beri bir psikoloji merkezinde çocuklar ve aileleri ile çalışmaktadır. 2020 yılında İstanbul Kent Üniversitesi Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans programına katılarak eğitimini tamamlamıştır.